

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ERGENLERDE ÇOKLU ZEKÂ, DİNDARLIK VE MANEVİYAT İLİŞKİSİ

HÜRÜ DEMİRÖZ

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

ERGENLERDE ÇOKLU ZEKÂ, DİNDARLIK VE MANEVİYAT İLİŞKİSİ

HÜRÜ DEMİRÖZ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI

YÜKSEK LİSANS

ADANA / 2021

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;"

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK

Üye: Prof. Dr. Asım YAPICI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2021

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirilerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2021

Hürü DEMİRÖZ

ÖZET

ERGENLERDE ÇOKLU ZEKÂ, DİNDARLIK VE MANEVİYAT İLİŞKİSİ

Hürü DEMİRÖZ

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN

Kasım 2021, 136 sayfa

Bu araştırma dindarlık ve maneviyat algısı doğrultusunda ergenlerin dini yaşayış tarzlarının, dünyaya bakış açılarının ve dini kimliklerinin çoklu zekâ alanlarından nasıl etkilendiğini tespit etmek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmanın temel problemini ergenlerin dindarlık, maneviyat ve dinî kimlikleri üzerinde çoklu zekâ alanları bir etki yaratabilir mi? sorusu oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan odak grup görüşmesi tekniği ile toplanan verileri önce gruplandırılarak temalar oluşturulmuş ve ardından anlayıcı geleneği doğrultusunda yorumlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi tekniği ile toplanan veriler önce gruplandırılarak temalar oluşturulmuş ardından anlayıcı gelenek doğrultusunda yorumlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, İstanbul Beşiktaş Kabataş Erkek Lisesi 2019-2020 öğretim yılı mezunu 12 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcılar 6'sı Kadın 6'sı Erkek cinsiyetinde ve 18-20 yaş aralığındadır. Katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırma örnekleme yöntemleri arasında bulunan "Kolay Ulaşılabilir ve Durum Örnekleme Yöntemi" kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre; çoklu zekâ alanlarının ergenlerin dindarlık ve maneviyatına 3 şekilde etki ettiği tespit edilmiştir.

1. Dindarlık ergenler üzerinde sınırlı düzeyde etkiye sahiptir. Dindarlık olgusu ibadetler üzerinde değerlendirilmiştir.
2. Maneviyat ise ergenler üzerinde daha büyük bir etkiye sahiptir denilebilir.
3. Çoklu zekâ alanlarının genel olarak birçok alanının varlığına dair izler katılımcılar tarafından örneklerle ifade edilmiştir.

Araştırma nitel bir çalışma olup, odak grup çalışması kapsamında durum çalışması deseniyle yürütülmüştür. Betimleme ve içerik analiz yöntemleriyle araştırma

verileri çözümlenmiştir. Araştırmada ulaştığımız bulgulara göre, ergenlik dönemi dinî - manevi tutum ve yaşayışa etki eden faktörlerden çoklu zekâ alanları katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, çoklu zekâ, dindarlık, maneviyat

ABSTRACT**THE RELATIONSHIP AMONG MULTIPLE INTELLIGENCE,
RELIGIONISTY AND SPIRITUALITY IN ADOLESCENTS****Hürü DEMİRÖZ****Master Thesis, Department of Philosophy and Religion Sciences****Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN****November 2021, 136 pages**

Human being has biological, spiritual and psychosocial needs that interacts each other. It is aforementioned that Individuals have experiences and decisions that develop within the framework of the meaning they have developed or attributed to social life. When evaluating individuals, it's necessary to evaluate them socially, emotionally, cultural and spiritually. The main purpose of the research is to analyze the effects of religiosity and spirituality on adolescents, and to analyze their thoughts on the concepts of multiple intelligences, religiosity and spirituality, and to make rational inferences within the framework of multiple intelligence theory. This study is based on the determination of the equivalents of multiple intelligence areas, religiosity and spirituality perception and thought in adolescents, and the analysis of the participants' evaluations of the religiosity and spirituality relations in the context of multiple intelligence areas, based on their views and thoughts about their own lives. The study group of the research consists of 12 participants, 6 girls and 6 boys, who were reached by snowball technique from Istanbul Beşiktaş Kabataş High School For Boys graduate students in the 2019-2020 academic year. "Easily Accessible and Situational Sampling Method" which is among the qualitative research sampling methods, was used to determine the participants. According to the results obtained, it has been determined that multiple intelligence areas affect the religiosity and spirituality of adolescents in three ways.

1. Religiosity has a limited effect on adolescents. The phenomenon of religiosity was evaluated through worship.
2. It can be said that spirituality has a greater effect on adolescents.

3. In general, the traces of existence of many areas of multiple intelligence fields were expressed by the participants with examples.

The research is a qualitative study and was conducted with a case study pattern within the scope of focus group work. The research data were analyzed by descriptive and content analysis methods. According to the findings we have reached in the research, the spiritual attitude of the adolescence period and the multiple intelligence fields, which are among the factors affecting life, were tried to be interpreted in line with the information given by the participants.

Keywords: Adolescence, Multiple Intelligence, Religiosity, Spirituality

ÖNSÖZ

Ergenlik, kişilerin yaşamındaki kritik yaş aralığı olarak bilinmektedir. Bu dönemde yaşanan fizyo-biyolojik, zihinsel, ahlâkî ve sosyal gelişimler ergende kalıcı izler bırakır. Birbirlerini etkileyen gelişim alanları bireyin ergenlikle birlikte dindarlık ve maneviyata olan ilgisini de bilişsel ve sosyal düzeyde daha ciddi düşünmesini sağlayacaktır. Olgular ve olaylara yüklenen anlamlar bir kimlik arayışı sürecini de başlatacaktır.

Ergen bireyin kişiliğinin ve kimliğinin oluşumunda bizzat etkin bir konumdadır. Kişi hayatının bu döneminde bütün olgular ve olayları daha eleştirel bir tarzda zihin süzgecinden geçirmekte ve kendisine uygun bulduğu yönleri kabul etmektedir. Bu şekilde dinî manevi bir olgu olarak dini yaşama insan hayatında bireysel, toplumsal anlamda en fazla etkiye sahip unsurlardandır. Zihinsel gelişimle başlayan dinî şuurun uyanışı, bir süre sonra yerini dinî şüphe ve çatışmalara ya da ilgisizliğe bırakabilmektedir. Ergenlik döneminin sonlarına doğru ise bu süreç dini inanç ve tutumlarda netlik kazanmaktadır. Bu sebeple ergenlik dönemi, dinî şüphe ve sorgulamalar konusunda önemli yaşam dönemlerindendir. Bireyler ergenlikteki dinî şüphe ve sorgulama, anlamlandırma süreçlerini bilişsel düzeyde yoğun yaşarken, dindarlık ve maneviyatın yaşamlarındaki somut görünüşleri daha azdır. İnsan hayatının duygulanımlarının etkisi ile değerlendirmeler yaptığı bu dönemde dinî şüphe ve ilgiler, dinî gelişiminin de şekillenmesine yol açmaktadır. Ergenliğin çoklu zekâ alanlarındaki kapasiteleri dindarlık ve maneviyat üzerinde de etkiye sahip olabilmektedir. Bu açıdan araştırmamız, bazı yönlerde açıklık getirebilmesi adına gelişim sürecine etki eden şüphe, sorgulama, anlamlandırma ve yönelimlerin çoklu zekâ alanları ile ilişkisi bağlamında daha iyi anlaşılabilmesi gayesiyle ortaya çıkmıştır. Ergenlik dönemi dindarlık, maneviyat ve çoklu zekâ alanlarını konu edinen bu araştırma giriş, kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve yorumlar, sonuç ve öneriler olmak üzere toplam beş bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın problemi, konusu, amacı ve önemi, kapsamı ve sınırları ve ilgili literatür çalışmaları ele alınmaktadır. Kavramsal ve teorik çerçeveyi oluşturan birinci bölümde ergenlik dönemi ve bu dönemde meydana gelen gelişim alanları, çeşitli açılardan dinî gelişim olgusu, çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat kavramları incelenmiştir. Yöntem kısmını oluşturan ikinci bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubunun belirlenmesi, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Görüşmelerden elde edilen verilerin değerlendirildiği üçüncü bölümde bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN, Prof. Dr. Asım YAPICI ve Prof. Dr. Hasan KAYIKLIK’a çok teşekkür ederim.

Hürü DEMİRÖZ

Adana /2021

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	1
2. Araştırmanın Amacı	3
3. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar	3

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE TEORİK TEMELLERİ

1.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikleri	5
1.2. Ergenlerde Dindarlığın Gelişimi	12
1.2. Zekâ Ve Çoklu Zekâ	16
1.2.1. Zekânın Tanımı, Kapsamı ve Özellikleri	16
1.2.2. Zekâ Türleri	17
1.2.3. Çoklu Zekâ ve Özellikleri	19
1.2.3.1. Çoklu Zekâ Kuramının Temelleri ve Ortaya çıkışı	19
1.2.3.2. Çoklu Zekâ Alanlarının Gelişimini Etkileyen Faktörler	20
1.3. Çoklu Zekâ Alanları ve Özellikleri	21
1.3.1. Sözel/ Dilsel Zekâ (Verbal / Linguistik)	21
1.3.2. Mantıksal/ Matematiksel Zekâ (Logical / Mathematical)	22
1.3.3. Görsel / Uzaysal (Uzamsal) Zekâ (Verbal / Spatual)	22
1.3.4. Bedensel / Kinestetik Zekâ (Bodily / Kinesthetic)	22
1.3.5. Sosyal (Kişiler Arası) Zekâ (Interpersonal)	22
1.3.6. İçsel / Öze Dönük Zekâsı (Intrapersonal)	23
1.3.7. Doğâ / Doğacı Zekâ (Naturalist)	23
1.3.8. Varoluşçu Zekâ (Existential Intellegence)	23
1.4. Dindarlık ve Maneviyata Yaklaşımlar	23
1.4.1. Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Çeşitleri	23
1.5. Maneviyatın Tanımı Muhtevası ve Özellikleri	27

BÖLÜM II

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. Yöntem	30
2.2. Problem ve Cevap Aranılan Sorular	30
2.3. Çalışma Grubu ve Özellikleri	30
2.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizinde Kullanılan Teknikler	31
2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	32

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3.1. Temalar	34
3.1.1 Ergenlerin Dindarlık ve Maneviyat Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Temalar	34
3.1.1.1 Dindarlık ve Maneviyat Algısı	34
3.1.1.2 Kendini Tanımlamada Dinin Etkisi	36
3.1.1.3 Toplumsal Değerleri Karar Verme Mekanizmasında Kullanma	40
3.1.1.4 Dini Kuralların Gündelik Hayata Yansımaları	44
3.1.1.5 Dinî Hayatın Yabancı Olduğu Kültürde Yaşanması	47
3.1.1.6 Allah İnancı Kavramının Temelleri	51
3.1.1.7 Aile ve Maneviyat Arasındaki İlişki	56
3.1.1.8 Yolculuğun Manevi Yansımaları	60
3.1.1.9 Bayramlar, Özel günler ve Maneviyat	64
3.1.1.10 Sosyal Hayata Manevi Değerlerin Etkisi	66
3.1.1.11 Alıştıklarımız ve Alışkanlıklarımız	69
3.1.1.12 Okuma Kültürüne Maneviyat Etkisi: Dini Motivasyonda Kitap Okuma Etkisi	72
3.1.2 Dindarlık, Maneviyat ve Çoklu Zekâ İlişkisine Yönelik Anlayışlarının Tespit Edilmeye Çalışıldığı Sorulara İlişkin Temalar	75
3.1.2.1 Maneviyatın Zekâyâ Tesiri	75
3.1.2.2 İnanmak ve Başarmak	79
3.1.2.3 Gelişen Teknoloji Azalan/Dönüşen Maneviyat	83
3.1.2.4 Kültürel/Değerler Dönüşümü	88

3.1.2.5 Dini Manevi Değerlerin Gündelik Hayata, Hayallere, Planlara Etkisi	91
3.1.2.6 Yaradılışı Anlama ve Anlamlandırma	95
3.1.2.7 Okuma ve Yazma Etkinliklerine Dinî Manevi Motiflerin Etkisi	100
3.1.2.8 Yetenekleri Belirleme Kriterleri	103
3.1.2.9 Doğa ve Huzur	106
3.1.2.10 Sosyal İlişkileri Etkileyen Faktörler	109
3.1.2.11 Kendini İfade Etmede Sportif Etkinlikler ve Beden Dili	112
3.1.2.12 Bireysel Farkındalık	115
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	125
EKLER	131
ÖZGEÇMİŞ	136

KISALTMALAR

- Bs.** : Baskı
Ed. : Editör
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
S. : Sayfa
TDK : Türk Dil Kurumu
Vb. : Ve benzeri
Vd. : Ve diğerleri
Vs. : Vesaire
YÖK : Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışmanın konusu, İstanbul ili Beşiktaş ilçesinde yer alan 100’de 1’lik dilimle öğrenci alan bir devlet lisesinde öğrenim gören 12. sınıf öğrencileri örnekleminde çoklu zekâ, dindarlık ve maneviyat ilişkisini incelemekten ibarettir.

Batı’da, 1900’lü yılların başlarından itibaren akademik olarak çok kapsamlı çalışılmaya başlanan ergenlik dönemi çalışmaları din psikolojisi alanında da ilgi görmüştür. Ergenler üzerinde yapılan zekâ ve çoklu zekâ çalışmaları genel olarak eğitim ve toplumsal içerikli çalışmalar minvalinde olmuştur. Din psikolojisi alanında ergenlerle yapılan çalışmalar gelişimsel ve inanç konularında yoğunlaşmaktadır. Psikoloji alanında yapılmış olan “ Çoklu Zekâ Teorisi ” çalışmaları daha çok eğitim alanında yankı bulmuştur. Ergenliğin doğası gereği araştırma ve gelişim basamaklarında yaşanan yoğun değişimi Çoklu Zekâ alanları ekseninde de incelemek üzere çalışmamız tasarlanmıştır. Bütünlüğü sağlamak ve tekrara düşmemek adına “ Çoklu Zekâ Teorisi/Kuramı ”, “ ÇZT ve ÇZK ” olarak kısaltılmış olup bu şekilde metin içerisinde kullanılmıştır.

Akademik araştırmalar dönemsel olarak insanın gelişim dönemlerini kendi atmosferinde incelemeyi gerekli kılmaktadır. Günümüz gençliğinin gelişen bilgi teknolojilerinin hızına ayak uydurmada yaşadığı anlam bulma çabalarına yeni ve özgün çözümler sunulması gereklidir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu evre ergenlerin yaşamlarının uyum ve uyumsuzluk kaygılarını yaşadığı bir dönemdir. Bu durum pek çok açıdan doğal kabul edilmektedir. Bireysel ihtiyaç ve ilgilerin artmasıyla kuşatılan ergen, doğası gereği pratik ve ivedi çözümler ararken riskli davranışlarda da bulunabilmektedir. Din psikolojisinin alanlarına konu olan dindarlık ve maneviyat, inanç ve dindarlığın gelişimi, dinî tecrübe, dinî değişim, tövbe, din-ruh sağlığı ilişkisi bireysel manada yapılan araştırmalara ışık tutan bir öneme sahiptir. Psikoloji biliminin insan gelişim dönemleri ve bu dönemleri sağlıklı bir şekilde sürdürmesi yönünde yaptığı çalışmalar din psikolojisi bağlamında da bazı soru ve konu alanlarında incelemeyi gerekli kılmaktadır. Ancak dinî araştırmaların doğası, ergenlerin yaşamış olduğu yoğun duygusal değişimlerle, içinde bulunduğu grubun ya da toplumun, değişen dünyada farklı görünümüleri ortaya çıkan dindarlık ve maneviyat çerçevesinde ilişkisel olarak incelenmesi bazı güçlükleri beraberinde getirmektedir. Çalışmamız genel olarak çağın, özel olarak ülkemizin nüfusu içinde önemli paya sahip olan ergenlerin din psikolojisi

bağlamında düşünce dünyasını, dindarlık ve maneviyat kavramlarından ne anladıklarını çoklu zekâ kapasitelerinin etkileri bağlamında anlamaya yönelik bir girişim çabasıdır. Buradan hareketle araştırmamızda, din psikolojisi, ergenlik, çoklu zekâ, dindarlık, maneviyat ve değerler çalışmaları incelenmiştir. Bu incelemeler ile odak grup yöntemi ile uygulanabilecek tarzda hazırlanan çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat konularına ilişkin soruların ergenler üzerindeki etkisi ekseninde değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçların karşılaştırılıp değerlendirilmesinin araştırmamızda cevap aradığımız sorulardan olan “din psikolojisi çalışmalarında ergenler üzerinde yapılan araştırmalara çoklu zekâ, dindarlık, maneviyat kapsamı” noktasında bizlere bilgi vereceği umulmaktadır.

Ülkemizde ergenlik dönemi ekseninde yapılan araştırmalar din psikolojisinde de farklı açılardan ele alınmaktadır. Batı dünyasında yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular kültürel farklar sebebiyle çoğu zaman uyumlu olamamaktadır. Ergenlerin yaşadığı dönemle ve kültürle bağlantılı olarak çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat kavramları ile incelenerek bireyler açısından nasıl anlaşılıp, ne anlama geldiği çalışmamız için önem arz etmektedir. Araştırmalar literatür üzerinden ve etkili olan bağlamsal kültürel ve dinî manevî anlayıştan uzak değerlendirildiğinde yaşanan dinden bağımsız sonuçlar ortaya konmasına sebep olabilmektedir. Ergenlik gelişim sürecinde yapılan araştırmaların kültürel ve dinî bağlamdan uzak olmaması için araştırmamız derinlemesine elde edilen veriler ışığında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Din psikolojisi alanında bireysel tecrübe olarak incelenen dindarlık ve maneviyat araştırmalarının çoklu zekâ ekseninde değerlendirilmesi ergenlerde bunun incelenmesi tarafımızca önem arz etmektedir. Batı’da ergen gelişiminin; bireysel farklılıkların da esas alınarak çeşitli açılardan yapıldığı çalışmalar sebebiyle genel geçer değerlendirmeler yapılmış olsa da Batı toplumunu oluşturan unsurların farklılığı göz önüne alınmalıdır. Evrensel değerlerin çok fazla olmasına rağmen değer yargıları açısından sonuçların uyuşmaması söz konusu olabilir. Türk ve İslam toplumunun değer yargılarını da göz ardı etmeden çoklu zekâ, dindarlık ve maneviyat ilişkisini değerlendirerek gençlerin ilgilerinin incelenmesi amaçlamaktadır.

Bu araştırma lise dönemindeki ergenlerin dinî manevî eğilimlerini etkileyen zekâ alanlarının belirlenmesi, dindarlık ve maneviyata etki eden sebepler açısından incelenmesidir. Çalışmada, içinde bulunulan dönemin kaygı verici yüklerinin anlamlandırılması, bu çağın soru ve sorunlarına mukabil bireysel yeterliliğin değerlendirilmesi önemlidir.

2. Araştırmanın Amacı

Tez çalışmasına temel oluşturması amacıyla Kabataş Lisesi öğrencileri ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesinde altı kız altı erkek, on iki katılımcının çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat kavramlarına dair görüşleri, tutumları ve kapasitelerini incelemek amaçlanmıştır.

Ergenlik, geçmiş çocukluk yaşantı ve deneyimlerinin üstüne bina edilir ve o dönemin değişim ve dönüşümü gelecek yaşamı da şekillendirecek adımların atılması ile olur. Birey bu yaşam döneminde, çocuklukta kazandığı bilgi, tecrübe ve yeteneklerini yeniden yapılandırarak yetişkinliğe adım atar. “Ergenlik dönemi” gereksinimleri gelişimine uygun ve zamanında karşılanabilirse gencin gelişimi sağlıklı olacaktır. Geleneği ve doğduğu toplumsal normlar tarafından şekillenen bireyin üzerinde günümüz dünyasının teknolojik ve bilimsel gelişmeleri ile maruz kaldığı etkenler çoğalmıştır. Yapılan çalışma diğer toplumlardan bağımsız ve kopuk değerlendirme anlamı taşımamaktadır. Nitekim insan psikolojisi müşterek yasa ve prensiplere ek olarak, kültürlerarası çeşitlilik arz eden yönlere de sahiptir.

Araştırmanın amacı, yapılan odak grup görüşmesinden yola çıkarak ergenlerde çoklu zekâ, dindarlık ve maneviyatın incelenmesi ve ne anlam ifade ettiğinin, içinde bulunduğu çağın soru ve sorunları karşısında ergenin, bireysel, toplumsal uyumuna katkılarının tespiti ve bu tespitlerin sebeplerinin incelenmesidir. Ergenlerin anlama, anlamlandırma, kavrayış ve duygularının ifadeleri sonucunda ihtiyaçlarının, beklentilerinin neler olduğunun belirlenmesidir.

3. Araştırma ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Ergenlerde çoklu zekâ alanları, dindarlık, maneviyat ilişkisi üzerine Türkiye’de konu alınan bilimsel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili bütüncül bir çalışma odak grup temelli araştırma yöntemi ile tarafımızca gerçekleştirilmiştir.

Asım Yapıcı’nın “Din, Kimlik ve Önyargı: Biz ve Onlar” (2004) ve “Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-sosyal Uyum ve Dindarlık” (2013) isimli kitapları, Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği) (2009); “Türkiye’de Ruh Sağlığı, Maneviyat ve Dindarlık: Meta-Analitik Bir Değerlendirme” (2017); “İnanç ve Şüphe Kışkacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları” (2020) makaleleri çalışmamıza katkı sağlayan, alanında önemli çalışmalardandır.

Ahmet Albayrak'ın (1995) “Ergenlerin dini gelişiminde sevgi ve korku motifinin etkinliği” adlı Yüksek Lisans Tezi de önemli bir çalışmadır.

Abdülkerim Bahadır'ın (1993) “Ergenlerde Dinî Şüphe ve Tereddütler”, (2002) “Ergen Kişiliği Bağlamında Din” ve (2005) “Ergenlik Döneminde Din ve Ahlâk Gelişimi” adlı çalışmaları önem arz eden mahiyettedir.

BÖLÜM I

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE TEORİK TEMELLERİ

1.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimsel Özellikleri

Tek parçalı ve değişmez bir yapı olmayan ergenlik dönemi fiziksel, duygusal, sosyal ve zihinsel yönden tam olarak olgunlaşmaya ulaşamamış bir süreci ifade eder (Dolgin, 2014, s. 35).

Ergenlik, beynin esnekliğinin artarak öz düzenleme becerinin işlenebilir durumda olduğu büyük fırsatlar barındıran bir gelişim dönemi olarak tarif edilebilir. Beynin güçlü duygular üreterek hassaslaştığı, bireyin çevresine ve olaylara daha duyarlı olduğu bir zaman aralığıdır (Steinberg, 2018, s. 30-36).

Bireyin ilk olarak kendisini özne olarak tanımlayabildiği daha sonraki yaşam krizine kadar geçerliliğini koruyacağı kimliğe kavuştuğu bir yaşam dönemidir (Parman, 2021, s. 25-26).

Ergenlerde Bedensel-Fizyolojik Gelişim

Ergenlik, biyolojik olarak büyümeyi içeren fiziksel ve cinsel gelişim yönüyle de yetişkinliğe hazırlanma dönemidir. Üreme sistemlerindeki bu olgunlaşmaya, ergenlerin ikincil cinsiyet karakterlerindeki değişimler de eşlik eder. Cinsiyetler arasındaki farklar tüm ergenler için fark etmeksizin yaşam boyu en belirgin şekilde bu dönemde gözlenir (Adams, 1995, s. 105).

İnsanın hayatında en hızlı iki büyüme ve gelişim döneminden biri kabul edilen erinlikle başlayan biyolojik, fiziksel ve cinsel değişim dönemidir (Gander ve Gardiner, 2004, s. 444). Büyüme atılımıyla birlikte birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin belirmesiyle başlayan süreç fiziksel gelişimin tamamlanması şeklinde de tarif edilmektedir (Bühler, 1987, s. 87). Ergenin bu dönemde gözlenen en önemli özelliği; fiziksel gelişimine bağlı olarak boy ve kilo artışı ile beraber cinsel dürtüleri de aktive olmaya başlar ve ayrıca kavrama yeteneği de gelişir (Yavuzer, 2000, s. 279). Steinberg ise ergenlik döneminde boy uzaması ve kilo alımı ile beraber büyüme hızındaki ivmeye dikkat çeker. Bunun kanıtı olarak da bireyin yaşamın ikinci yılındaki bir bebekle aynı oranda büyüdüğünü ve ergenlik sırasında yetişkin beden kilosunun yaklaşık yarısına ulaştığını belirtir (Steinberg, 2013, s. 44). Ergenlikte bedensel gelişimler biyolojik olarak cinsel salgı bezlerinin kana bıraktıkları salgıların çoğalması ile açıklanabilir. Erkeklerin

testosteron, kızların östrojen salgıları beyin hipofiz bezinin uyarılmasıyla çok fazla oranda üretilmeye başlanır (Cüceloğlu, 2006, s. 345).

Bu hızlı büyümeyle yetişkin konumunu kazanan kız ve erkek ergenlerde, biyokimyasal hormonların da çalışmasıyla, erişkinlere özgü cinsel dürtü ve duygular belirir. Ergenlik dönemiyle birlikte cinsiyetle ilgili konular önem kazanır ve cinsel organlara ilgi çoğalır (Yörükoğlu, 2000, s. 55). Büyüme ve gelişme bakımından kızlar ve erkeklerde değişiklikler görülür. Ergenlik evresi kızlarda daha önce başlar. Bu değişiklikler çok büyük ölçüde olmamakla beraber kızlarda genelde 9-11, erkeklerde ise 11-13 yaşlarında ergenliğin başlaması söz konusudur (Abalı, 2012, s. 13).

Beden imgesindeki değişiklikler ergenin kendine saygısını ve öz benliğini etkilemede önem arz eder.

Ergenlik Döneminde Bilişsel-Zihinsel Gelişim

Bilişsel gelişim; insanın temel gelişim aşamalarının en önemlilerinden birisi olan, bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan, aktif zihinsel faaliyetlerin bütünüdür. Bilişsel gelişim bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi, dünyayı anlama yollarının daha kompleks ve etkili hale gelme sürecidir (Senemoğlu, 2012, s. 38).

Piaget ‘nin kuramı temel olarak olgunlaşma esaslıdır. Birbirini takip eden dört evre, değişmez ve evrensel bir sıralama izler (Miller, 2008, s. 253-54). Ancak çocukların gelişim dönemlerine girme ve tamamlama yaşları kültürden kültüre değişebileceği gibi aynı kültür içinde de farklılıklar söz konusu olabilir (Senemoğlu, 2012, s. 38-40; Miller, 2008, s. 253-54).

Formel işlemler dönemi (11-15 yaşları): Somut nesnelere ek olarak soyut kavramlarla zihinsel örüntüler oluşturulur. Gerçeğin yanı sıra olasılıklar, şimdiki zaman ve gelecek zaman da uygulanabilir olarak görülür (Miller, 2008, s. 60). Kurama göre ergenlik dönemi formel işlemler dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde soyut düşünme, bilimsel yöntemlerle problem çözmeye, değer ve inanç sistemlerini sorgulama gibi özellikler erişilen temel özelliklerdendir (Senemoğlu, 2012). Erişilen bu özellikler ergeni, özerk bir biçimde soyut konularla ilgilenmeye sevk eder. Ergenin soyut işlemleri başarması için de zihninin olgunlaşmasının yanı sıra işlem yapabilmesini sağlayacak bir çevrede bulunması da önemlidir (Özdemir, Güzel-Özdemir, Kadak, Nasıroğlu, 2012, s. 566-589).

Ergenlerin ben-merkezliliği olarak açıklanan kavram gencin başkalarının düşüncelerini kavramlaştırabilmesinin odağını oluşturmaktadır. Başkalarının onun

davranış ve görünüşü ile ilgilendiklerini düşünmesi ergende ben-merkezliğini oluşturmaktadır (Elkind, 1969, s. 193). Bu durum kendilik algısını içeren; herkesin ilgisinin ona yöneldiği “*düşsel seyirci*” ve kendisinin deneyimlerinin benzersiz olduğunu düşünme biçimi olan “*kişisel söylence*” ile ilişkili soruna yol açabilmektedir (Steinberg, 2013, s. 86).

Ergen geçirmiş olduğu fizyolojik değişim süreci sebebiyle ilgisi kendisine dönük olabilmektedir. Kendi ilgisini yoğun olarak üzerinde toplayan, kendi görünümü ve özellikleri ile aşırı ilgilenen ergen, çevresindeki bireylerin de kendisinin görünümü ve özellikleri ile ilgilendiğini düşünmektedir (Yılmaz, Kızıltepe, Gümüştan ve Çengelci Özekes, 2018, s. 29-52).

Ergenlik Döneminde Sosyal ve Duygusal Gelişim

Bireyin doğumla başlayan sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarından olan diğer insanlarla bir arada ve uyum içinde yaşama isteği olan sosyal gelişim, “Kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilebilir biçimde davranmayı öğrenme sürecidir ” (Kulaksızoğlu, 2006, s. 82).

Uyum, bireyin etrafında yaşanan değişikliklere verdiği tepkilerle sağlanan dinamik bir süreçtir. Uyum yalnızca biyolojik süreçlerle sınırlı olmayıp bireyin psiko-sosyal süreçler, toplumsal yapı, ahlâk, din, kültür gibi değişik ilişkiler içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Geçtan, 1993, s. 14).

Tarih boyunca toplumların süregelen din olguları her daim dinamik kalmıştır ve bu dinamizmin toplum içerisinde yeri artarak devam etmiştir. Fakat günümüz toplumlarında çağdaşlaşma ön plana çıktığı için pek çok kutsal kitap ve metinler akabinde dini emirler ve uygulamalar uyarlamalarla gelişim göstermiştir. Bu güncelleme aşamaları din olgusunun modern toplum uyarlamalarına dönüşmesi sekülerleşmeyi ön plana çıkarmıştır. Dünyevi olgulara eğilim, dini geçmiş zamanda konulduğu kutsal raflarından sıyırmış ve modern kalıplara büründürmüştür (Kirman, 2005, s. 100-104).

Toplumlar arasında farklı uygulamalar içerse de her ergenin sosyal gelişim süreci, yaşadığı ve bu gelişim sürecinin içinde bulunduğu kültürün izlerini taşıdığı söylenebilir (Yavuzer, 2000, s. 292).

Ergenlikte sosyal gelişimi etkileyen pek çok faktör sayılabilir. Genel olarak, ailenin büyüklüğü, yapısı, kültürel seviyesi, sosyo-ekonomik düzeyi, çocuk yetiştirme tutumu, ergenle kurduğu ilişkilerin kalitesi, eşitlikçi ve demokratik davranması veya

baskıcı, otoriter olması ya da aşırı koruyucu tutum sergilemesi olarak belirtilebilir (Kulaksızoğlu, 2006, s. 83-84).

Ergenin gelişiminin en görünür ifadelerinden olan sosyallik ve özerk olma girişimleri onun yaşadığı değişimlerin yönlendirdiği bir aşamadır.

Ergenin sosyal gelişimi; aile, okul (öğretmenler ve arkadaşlar) ve toplum tarafından şekillendirilir. Ergenlikte toplumla uyumu sağlıklı ilişkiler çerçevesinde kuran genç, başarılı bir sosyal gelişim sağlayabilir. Ebeveyn stilleri, ebeveynin davranış boyutları, sınır koyma, yönlendirme gibi disiplin yöntemleri tutarlı olup sıkı kontrol ve baskı yerine çatışmayı önleyici ve uyumlu aile ilişkilerinin yaşandığı ortamlar ergenin sağlıklı sosyalleşmesini sağlar (Bayraktar, 2007, s. 23-29).

Sosyalleşmeyi karmaşık bir süreç olarak değerlendiren Kağıtçıbaşı (2006), insanın her gün karşılaştığı sayısız olayın ve çevresindeki kişilerin, yaşam şartlarının, sosyo-ekonomik-kültürel koşulların, gelenek, kültür, örf ve adet, fiziksel çevre gibi sayılabilecek çok fazla değişkenin etkisindedir. Bütün bunların etkileşimi sonucunda insan bir kişi olarak kendisini bulur. Bu etkenlerle oluşan karmaşık yapı her zaman farklı insanlar için aynı olmaz çünkü kimse bir diğerinin benzeri değildir (Kağıtçıbaşı, 2006, s. 326).

Toplumların değişmesiyle, kadın haklarının artması, kadınların iş hayatındaki rollerinin artması aile içi ilişkilerde rol değişimlerine sebep olmuştur. Bireylere yüklenen fazla sorumluluklar aile fertlerinin rollerini gerektiği gibi yerine getirememelerine sebep olmuştur ve bireylerin toplum içerisinde görevlerinin artmasından dolayı meydana gelen sosyalleşmeme aile içerisinde boşluk oluşturmuştur. Bu boşluk, genç bireylerin dini alt yapılarının ebeveynleri tarafından tam doldurulamaması ve gençlerin din konusunda kendi seçimlerini yapmalarına fırsat yaratmıştır. Bu sebepten gençlerin din değiştirme durumları toplum içerisinde artış göstermiştir (Kirman, 2005, s. 97-98).

Başka bir deyişle, gençlik çağına özgü bedensel, ruhsal değişim ve gelişim, zihinsel süreçler, gencin içinde yaşadığı ailenin ve toplumun tepkisi, sosyal norm ve davranışlar toplumsallaşma sürecini etkiler (Köknel, 2001, s. 19).

Toplumsal değerlere uyarak toplum tarafından benimsenmek isteyen genç aile ve okul çevresinden hoşgörü ile yaklaşıldığı zaman bağımsız bir birey olarak kendini önemli hissedecektir. Aksi takdirde tepkisellik ve uyumsuzluk bir problem olarak meydana gelecektir (Avcı, 2006, s. 44).

Ergenlik Döneminde Ahlâki Gelişim

Ahlâk kavramı kişilerin hayatlarını, sosyal ilişkilerini, davranışlarını düzenlemelerini sağlayan ilke ve değerlerin tamamıdır denilebilir (Kirman, 2016, s. 13). Bu bağlamda ahlâk, iyi ve kötünün ayırt edilmesini takiben iyiyi tercih etmekle beraber uyulması gereken değer yargılarının sistematize edilmesidir (Çileli, 1986, s. 66). Değer kavramı; bireyin yapıp-ettiklerini aklileştirerek özümsemesine imkân veren, inanışlar ve alışkanlıklar taşıyan, ilgi gösterilip arzulanan, tüm alanlarla ilgili sosyal olgular olarak tanımlanabilen işlevsel belirleyiciliği olan prensiplerdir (Aydın, 2003, s. 122).

Ahlâk gelişimi, ergenlik döneminde değer özerkliğinin çok boyutlu çalışılan yönüdür. Bu çalışmalar; ahlâki ikilemlere yönelik ne düşünüldüğü şeklindeki akıl yürütmeleri ve ahlâki yargı gerektiren durumlarda nasıl davranıldığı ile ilgili davranışları içerir. Başkalarına yardım etme gibi toplumsal davranışlar da bununla ilgilidir (Steinberg, 2013, s. 352). Ahlâklı davranışın meydana gelişini psikolojide; öğrenme, psikoanalitik ve zihinsel ahlâk gelişimi kuramları çerçevesinde ele almıştır (Kulaksızoğlu, 2006, s. 99). Toplumsal ahlâk kuramcıları ahlâki davranışın çevreden öğrenilip ve sürekli pekiştirilerek yerleşen diğer davranış kalıplarını gibi olduğunu ifade etmektedirler. Ahlâki gelişimi belirleyen, kültürel normların doğru ve yanlış değerler şeklinde özümsemesidir. Değerleri içinde bulunulan kültürle alakalı ve göreceli olarak açıklayan bu yaklaşım ergenin yaşıtları ile etkileşimiyle destek, kabul ve onaylanma için beklenen davranışlara yönelebileceğini vurgular. Psikoanalitik kuram; süper ego ya da vicdan terimi ile açıklar. Çocuk ebeveynleri ile özdeşleşme gerçekleştirir ve onların değerlerini kabul ederek bu değerleri kontrol sistemleri olarak içselleştirir. Süper ego bireyi yanlış davranışlara yönelmekten koruma fonksiyonu gösterir. Zihinsel ahlâk gelişimi kuramı ise, ahlâk gelişiminin zihin gelişimiyle paralellik gösterdiğini belirtir (Adams, 1995, s. 227-228). Piaget soyut işlem dönemiyle toplumsal, duygusal ve ahlâk gelişiminin birbiriyle paralel ilerlemeye başladığını belirtir (Çileli, 1986, s. 28). Zihinsel gelişimle paralel ilerleyen ahlâki gelişim; karşılıklılık ve özerklik olgularının gerçekleşmesine bağlıdır. Çünkü bir başkası ile ilişki olmaksızın ahlâk olmaz, ahlâk da aynı zamanda özerkliği zorunlu kılar. Özerklik ise kendini tanımayı gerektirir, kendini tanıma ise başkası ile iletişim kurarak sağlanmaktadır (Onur, 1979, s. 7). Ergenlerde ahlâki gelişim alanında geniş çaplı çalışan Kohlberg ise gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek ötesi düzey olmak üzere üç ana evrede incelemiştir. Gelenek ötesi düzey aşaması ile başlayan ergenlik dönemi, soyut ve mantıklı düşüncenin başlamasıyla ahlâk kavramı da siyah ya da beyaz kadar net değildir. Niyet ve değer yargıları ahlâki bakış açısına değer kazandırır

(Çileli, 1986, s. 59). Soyut düşünebilme yetisinin gelişmesiyle ergen, ebeveynlerinin davranışlarını değerlendirir ve onların düşüncelerini eleştirir. Birey adım adım çelişkili davranışları ve tutarsız durumları ayırt ederek kendine has tutarlı bir ahlâk anlayışı oluşturmaya çalışır. Bazen toplumun normlarıyla çatışıyor görünse de idealist bir ahlâk anlayışını benimser. İyi ve kötünün amansız savaşında ergen iyiliğin en güçlü savunucularından biridir (Güngör, 1997, s. 53).

Her halükârda en doğru yolda ve davranışta olmak ergen için çok da kolay değildir. Ergenin varoluşsal kaygılarının en temel olgularından biri de bu durumu çözümlmek ve kendince bir değer yargısı oluşturmaktır. Aileden öğrendiği kurallar hayatında yetersizlik duyguları oluşturabilir. Bazen doğru olsa da ebeveynin değer yargılarına karşı çıkar. Çünkü böylece bağımsızlık duygusuna kavuşur. Buna karşın akran grubuna uymaksa ergeni kendi başına karar vermenin zorluğundan bir süreliğine de olsa kurtarır. Meslek seçiminde de oldukça etkili olan ahlâki değerler, bireyin yalnız para kazanacağı işi değil, nasıl bir birey olmak istediğiyle doğrudan ilgilidir (Yörükoğlu, 1996, s. 53-54).

Toplumsal değerlere karşı ergenin çabası, kavramların yeniden gözden geçirilmesini ve toplumsal değerlere uygun varsayımlar geliştirebilmedir. Çocukluk döneminden farklılaşan ergen için doğru yanlış kavramları yetişkin ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulmalıdır. Bu dönemde ergen kendini denetleme becerisini geliştirmelidir. Ancak bugünün hızla değişen ve dönüşen dünyasında genç ondan beklenen ve kendi ulaşmak istediği değerler arasında bocalamalar yaşar (Geçtan, 2019, s. 92). Havinghurst'un gelişim görevleri teorisinin; toplumsal sorumluluğu olan davranışları isteme ve başarma, davranışa yön verecek değerler ve bir ahlâk sisteminin oluşturulması ilkeleri ahlâki gelişimle ilgilidir. Ergenin toplumsal kabul ve sorumluluklarını düşünmeye başladığı andan itibaren sonraki gelişim dönemlerini de rahat ve uyumlu geçirebilmelerini sağlayacak ahlâki değerleri kazanma kritik mahiyettedir (Bonnidel, 2000, s. 13).

Ergenlik Döneminde Kişilik ve Kimlik Gelişimi

İnsan gelişiminin tüm evreleri incelenecek olsa bile insan kişiliğinin çok katmanlı ve karmaşık yapısı sebebiyle tam olarak anlaşılıp tahlil edilmesi oldukça zordur. Ancak çeşitli psikolojik yaklaşımlar kişiliği açıklamaya çalışmışlardır. Günümüzde sık olarak kişiliği parçalara ayırarak inceleyen yaklaşım söz konusudur (Adams, 1995, s. 153-154).

Geniş kapsamlı ele alınan kişilik; insana ait tüm ilgi, tutum, yetenek gibi konuşmasından görünüşüne, çevresine uyumuna kadar pek çok özelliği içerir (Baymur,

1972, s. 273). Psikoloji biliminin temel kavramlarından olan kişiliği Cüceloğlu “*bireyin iç dünyası ve dış çevreyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi*” olarak tanımlar (Cüceloğlu, 1991, s. 404). Allport yaptığı araştırmalar neticesinde elli farklı kişilik tanımının yapılabileceğini ortaya koymuştur (Y.İnanç, Yerlikaya, 2012, s. 2).

Kişilik en genel ifade ile “*bireyin kendisine özgü ilgi, algı ve yorumlama tarzlarına bağlı olarak oluşan nispeten karakteristik yapı arz eden duygu, inanış, tutum ve davranışların bütünü*” şeklinde tanımlanabilir (Turan, 2017, s. 22).

Kişilik kavramını Freud topografik olarak bilinç, bilinç öncesi ve bilinçdışı şeklinde ele alır. Yapısal modeli ise biyolojik (id), psikolojik (ego) ve toplumsal (süperego) olarak ele alarak kişilik; bireyde uyumlu denge sağlandığında ruhsal enerji sağlıklı bir gelişim süreci ile devam etmektedir. Ergenliğin geçici rol kararsızlığı desteklenerek çözülmezse kimlik sorunu olarak sonraki dönemlerde bireyi olumsuz etkiler (Geçtan, 2002 s. 26-48).

Erikson, genetik ve çevresel etkenlerin belirleyici olduğu bireyin gelişiminin sekiz aşamada gerçekleşeceğini belirtir. Binişik ve birbirini etkileyen kişilik gelişim döneminde ergenin “*ego kimliği*” duygusu oluşur ve ergen “*rol karmaşası*” yaşar. Kim olduğu sorusu benlik bütünlüğünü kazanıp bütünlük sağlayıncaya kadar devam eder (Crain, 1980, s. 25). Genç kızlık ve delikanlılığın açıkça görülmeye başlandığı döneme insanda “gerçek benin ya da kişiliğin doğuşu” olarak bakılmaktadır (Yavuz, 1992, s. 25). Kimlik oluşumu ergenlik döneminde gerçekleşmesi gereken gelişim görevlerindendir. Kimlik bulmanın ergenin en temel görevi olduğunu belirten Erikson yaşanan arayışların normal bir süreç olduğunu ifade eder (Baştamur, 2020, s. 188). Ergenlik dönemi bireyin yaşam boyu biçimlenmekte olan kimliğinin sorun olarak dönüm noktası olduğu zaman dilimidir. Seçim ve kararlarında artık önceki kimliği yetersiz kalacaktır (Crain, 1980, s. 37).

Bireyin kişiliğinin veya grubun vasıflarının belirleyicisi olan ve onları diğerlerinden ayıran belli başlı özellikleri ifade eden kimlik kavramı büyük ölçüde toplumsal etkenlerle belirlenmektedir (Kirman, 2016, s. 174).

Kişilik ve kimlik kavramlarının ilişkisine değinen ancak karıştırılmaması gerektiğini vurgulayan Güvenç’e göre “*kişilik, sosyal varlığın kendine özgü davranış özellikleridir. Nesneldir. Karşılaştırmalıdır. Dışarıdan görüldüğü gibidir. Oysa kimlik, insanın kendisini nasıl algıladığı, kimle özdeşleştirdiğidir (Güvenç, 1995, s. 8).*

Toplumsallaşma yoluyla bireyin kişiliğinin sınırları çizilir. Bireyin kişilik ve kimlik kazanmasında kültürel öğeler etkili ve belirleyici konumdadır (Arslantaş, 2008, s. 106-110).

1.2. Ergenlerde Dindarlığın Gelişimi

İnsanın yaşam boyu birbirinden bağımsız ilerlemeyen gelişimini kesin hatlarla ayırmak mümkün değildir. Ergenlik de çocukluk yaşantılarının uzantısı olan dinî gelişimin farklı boyutlarıyla devam ettiği bir süreçtir. Soyut düşüncenin gelişimi buna paralel de dini gelişimin idrak seviyesinde ilerlemesi genç için önemli bir aşamadır (Bahadır, 2015, s. 307-308; Hökelekli, 2013, s. 267). Dini sorgulama ve problemlerine dinî bakış açısıyla cevap arayan ergen sonraki yaşamını şekillendiren bir dinî düşünce gelişimini de bu cevaplara göre gerçekleştirecektir.

Psikologlar, her ne kadar ittifak ederek ortak bir sonuca varılmış olmasa da insanın zengin duygularını sınıflandırarak genel bir fikir edinmeye çalışmışlardır (Yavuz, 1992, s. 34). Din duygusu, dinî tecrübe esnasında yaşanan ve hissedilen duygu ve algıların tamamıdır (Hökelekli, 2013, s. 137).

Çocuklukta oluşan dinî temayüllerin etkileri ergenlikle birlikte artar ancak hızlı değişim ve dönüşüm ergen bireyin “dinî krizi atlatabilirse, imanını saflaştırabilecek”, dini anlamlandırma ve değer dünyası kurmasını sağlayabilecektir (Vergote, 1978, s. 326). Kendini tanımaya başlayan ergen, duygularını vicdanının süzgecinden geçirir.

Genç, ahlaki değerlerini kendini ve toplumu keşfetme sürecinde idealleştirdiği metafizik bir âlemin sezgisinden almaktadır. Sanat anlayışı ve estetik olgusu bu dönemde olgunlaşırken din ve ahlâk gibi fikriyat ve vicdana dayanan değer yargıları da aynı zaman sürecinde anlamlandırılır (Şemin, 1984, s. 83-84). Dini gelişim üzerine yapılan çalışmalarda gençlik çağı “*bilinçli öğrenme çağı*” şeklinde tanımlanmaktadır. Ergenin kurmuş olduğu iletişim biçimleri, denediği roller, kullandığı davranış kalıpları, gençlik çağını, gencin kendi değer yargılarını oluşturma çabalarının ortaya çıktığı bir dönem olarak tarif edilmesine sebep olur (Selçuk, 2000, s. 335).

13-19 yaşlarında dogmatik inançların azalıp daha önceki dinsel inançların sorgulandığı ve tekrar değerlendirildiği ancak bazen de dini, mistik konulara yoğun ilgi de gencin gündemindedir (Bühler, 1987, s. 100).

Gençler üzerinde dini uyum ve inancın bazı formlarının gerekliliğini anlamak için yapılan çalışmalar neticesinde öğrencilerin çoğu gelişen kişiliklerinin bir yerlerinde dini his ihtiyacını hissetmektedirler. Çoğu bir Tanrı’ya inanmakta ve tarihsel nitelikli inanca

bağlılık duymakta, çoğu dua dâhil birçok geleneksel dini uygulama formunu korumayı sürdürmektedirler (Allport, 2016, s. 64-65).

İnanç alanındaki farklı görüşlerin olması ergenin kendisine ait dinsel görüşlerine eğilip onları inceleme arzusu uyandırır. Ergenin bağımsız bir birey olarak kendini anladığı oranda kendisinde dini hususları bir konu olarak düşünme dönemi başlayacaktır (Armaner, 1980, s. 97). Ergenlikle değişik seçimler yapmaya başlayan birey özellikle din konusunda da bilinçli kararlar almaya başlar. Kimliğinin şekillenmesi de bu dönemde neredeyse tamamlanır. Hayatın anlamına dair varoluşsal sorular başlar ve artık din de dâhil her şeye karşı şüpheci bir tavır gelişmeye başlamaktadır. Din aynı zamanda gencin soru ve sorunlarına çözüm noktasında destek de olabilir (Köse, Ayten, 2019, s. 120).

Dinî gelişim aynı zamanda gencin yaşadığı sosyalleşme süreci ile de birlikte şekillenir. Yaşadığı toplumun geleneksel değerleri, özdeşim kurduğu kişilerin, ailesi ve arkadaşlarının etkisi gencin dini gelişiminde aktif rol oynar (Kılavuz, 2015, s. 251-253). Bağımsız ve özgür olma duygusu çevreye özellikle de arkadaş çevresine genci yönlendirmektedir (Yörükoğlu, 1996, s. 69).

Dinî gelişim açısından ergenlik dönemi din psikolojisi çalışmalarında bazı aşamalara göre incelenmektedir; 12-14 yaş aralığı dini şuurun uyanması, 14-18 yaşlarında dini şüphe ve çatışmalar, 18-21 yaşlarında ise dini inançlarında ve tutumlarında netlik kazanılmasıdır (Hökelekli, 2013, s. 267-280; Bahadır, 2015, s. 332-335).

a) Dini Uyanış (12-14 Yaş): Ergenin çevresine uyumuyla başlayan akıl yürütmeleri ve zihinsel tatmin; hastalık, kaza, başarısızlık, depresyon, ölüm korkusu; ölümsüzlük arzusu, suçluluk ve günahkârlık duygusundan kaçınma isteği çoğu zaman onu dini güdülenmeye götürebilmektedir (Peker, 2013, s. 80-85). Yine ergenlerin yaşadığı ağır travmatik yaşam olayları, yoksulluk, yakınının ölümü, çocukluk inançlarının sarsılması, anlaşılmayan hususlar ve çelişkiler, ailenin dini tutumu, çocuklukta alınan dini terbiyenin türü, akranlarının dini tutumları, çalışma ve sosyal faaliyetlere katılım dini inançlarının gelişmesine yön vermektedir (Özbaydar, 1970, s. 15).

Soyut düşünme yetisinin kazanılması ile çocukluk çağı inançlarını yeniden düşünen gençte, bağımsız bir birey olma şuuruna erdiği andan itibaren inanç alanındaki konulara daha geniş perspektiften bakıp anlama isteği oluşacaktır (Armaner, 1980, s. 97).

Daha önce Allah'ı insana ait modeller içinde düşünen çocuk, ergenlik dönemiyle insana benzeyen bir Allah düşüncesinden tamamen kurtulur. Tek, benzersiz, değişmeyen, kâinatın yaratıcısı, her yerde ve her zaman olan, canlı ve ölümsüz bir Allah düşüncesine

ulaşır (Peker, 2013, s. 171). Ancak bu konu tam anlamıyla çözüme kavuşmuştur denemez. “Bazı ergenler, Allah’ın varlığı konusunda uzun düşünce denemelerine girişirler; zihnin sebeplilik ilkesinin onları ulaştırdığı sonuç, Allah’ın varlığı ve yaratıcılığına olan inançlarında bir canlanma ve güçlenme olsa bile “Zorunlu Varlık” kavramı henüz onlar için kolay anlaşılır bir şey değildir. Ergenliğin asıl bunalımlı safhasına girmeden önceki bir-iki yıl içerisinde dini ilginin yüksek bir seviyesi yaşanır. İbadetleri yerine getirme, camiye ve cemaate katılma, helal-haram, günah-sevap gibi konulara karşı ilgi ve duyarlılıkta belirgin bir artış müşahade edilir. Fakat bu “saadet devri” çok sürmez ve ergenliğin kendine has bunalımlarının baş göstermesiyle, din de bundan nasibini alır” (Hökelekli, 2013, s. 269). Sonuç olarak bağımsızlık duygularının yaşanmaya başlamasıyla ergen çevresindeki otorite konumundaki birçok kişi ve kuruma başkaldırmak isteyecektir. Tüm bunların yanı sıra ergen bireyin okuduğu kitaplar, öğretmenleri, dua ve musiki parçaları, ibadet edilen caminin yarı aydınlık ve sessizliği, topluca getirilen tekbir ve âmin seslerinin de önemli etkisi olur (Peker, 2013, s. 172).

b) Şüphe ve Çatışmalar (14-18- Yaş): Dini şüphe, ergenlik dönemi dini gelişiminin tipik özelliklerinden biri olarak sayılmaktadır. Olgun bir dini yaşayışa ulaşmada dini şüphe tecrübesi, önemli katkılarda bulunabilir. Bu anlamda dini ilginin bir başka ifadesi olarak kabul edilebilen ergenlik dönemi dini şüphelerinin, genelde arayışa dayandığı söylenebilir. Buna göre, fonksiyonları ve sonuçları itibariyle dini şüphelerin, ergenlik sonu dini tercihleri belirlemede önemli görevler üstlendiği inkâr edilemez (Bahadır, 2015, s. 308).

S. Hall’e göre, gençlik dönemi “*savaş*” kavramı ile karakterize edilmektedir. O bu savaşı gencin biyolojik ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasında yaşanan mücadele olarak ifade etmektedir. Tüm bunlar ise gence zor gelmektedir. Bu dönem esnasında genç, dine de özel bir ilgi duyar (Uğurel-Şemin, 1984, s. 6). Ergenlikte dinî şüpheler 12-14 yaş aralığında başlamakla beraber, 16-18 yaş aralığında en yoğun yaşandığı noktaya ulaşır (Bahadır, 2010, s. 13). Ergenlerin yoğun olarak maruz kaldığı bu şüphe dönemi din öğretiminde “hazır bulunuşluk” olarak ifade edilmektedir (Selçuk, 2000, s. 337). Bedensel gelişim yanı sıra zihinsel yönden de gelişen ergen, çocukluk çağındaki pasif halinden sıyrılıp kendini ilgilendiren konuları bir oranda bağımsız düşünmeye başlar. Dinî konular da ergeni ilgilendiren konular arasında yer aldığından bunlar üzerinde de düşünür ve inançlarını gözden geçirir. Dinî emirler ve yol göstermeler karşısında kendi durumunu değerlendirebilecek seviyeye gelir. Dinin bazı yönlerine daha sıkı bağlılık

gösterirken bazı noktalarından da şüphe etmeye başlar (Peker, 2013, s. 172). Bu durumda ergenin kendi benliğini keşfetme süreçlerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür.

Ergen bireyin, dinî şüphe nedenlerinin birkaç temel görüntüsünden bahsedilebilir. Ergen iç dünyasını keşfederken krizler yaşamakta ve bağımsızlık duygusu arayışındadır. Gence göre din, bağımlılık ve ahlâkın en önemli ve temel işareti olarak görünebilir. Önceki hayatının tamamı çocukça bağımlılık çizgisinde yaşanmış artık tüm gözetimi altında onu koruyan her şeyden kurtulup bağımsız olmak istemektedir. Fakat din ona, başvuru son ve en önemli işaret olarak görünebilir. Bağımsızlığının onaylanmasıyla ergende isyankâr bir tutum söz konusu olabilir. Ancak şiddeti azalsa da daha sınırlı bir otoriteyi yeniden kabul edebilir. Ergenin yetişkinlere güveni sarsılmış, azalan otorite ile o güne kadar taklit ederek öğrenip benimsediği dini düşünce ve anlayışı sekteye uğramıştır. Hayatındaki her şeyi sorgulayıp yeniden şekillendiren ergen artık inançlarını da yeniden düşünür. Eleştirel bakış açısı kazanan ergen artık dinî gerçeğin muğlak olduğu tecrübi deneyimlerini de şüphelerine ekler. İmanındaki bu şüphe kişisel tasdikinde oluşmasına kaynaklık eder. Bireysel iç dünyasındaki bu duygusal şüphe keşfinin önemli bir etkisi olmaktadır (Vergote, 1981, s. 589).

c) Dini İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 Yaş): Son ergenlik, gençlerin o zamana kadar hayatlarında yer alan değer ve inançlarının birçoğunu tekrar ele alıp inceledikleri ve değerlendirdikleri bir evre olarak görünmektedir (Steinberg, 2013, s. 361).

“Bağımsızlık”, “güçlülük” duygularını kazandığını düşünen genç, yetişkin statüsünde hareket ederek etrafındaki inanç ve fikirler arasında seçim yapma ihtiyacı duyar. Bu gereksinim ile hem kendi inanç ve düşüncelerini yakinen incelemek zorunda kalacak hem de hayatın sentezini eleştirel biçimde yapma güç ve imkânını kazanacaktır (Bahadır, 2015, s. 313).

Ergenlikle beliren cinsellik, bağımsızlık güdülerıyla birlikte ‘katı akılcılık’, ‘iradecilik’, kendi benliğini üstün tutma eğilimleri, tam bir dini bağlanmaya engel olabilmektedir fakat kararsızlık ve geçici inkâr durumlarının yaşandığı bu olumsuz devreden sonra gencin tekrardan dine dönüş yapmasını hazırlamaları yönüyle bunların olumlu neticeler vermesi de muhtemeldir. Bilhassa çocukluk döneminde sağlıklı bir dini gelişim gösteren gençlerin, geçici bir kararsızlık ve bunalım aşamasından sonra dinî inanç ve değerlerini şuurlu bir tarzda yeniden keşfedip onlara daha da sıkı bağlanmalarına rastlanmaktadır (Hökelekli, 2013, s. 278).

Ergenliğin sonlarına gelindiğinde genç din konusunda gittikçe şüphecilikten sıyrılarak dini inançlarında kararlı bir duruş sergilemeye başlar. Fakat din konusundaki problemleri tam olarak çözüme ulaşmamıştır. Bu noktaya gelinirken arkadaşlar arasında dinî konular hakkında yapılan tartışmaların, arkadaşlarının dinî tutum ve davranışlarının, gencin zihnen olgunlaşmasının, okuduğu ders dışı kitapların, dindarların ve din adamlarının tutumları gibi birçok faktör önemli etkiye sahiptir (Peker, 2013 s. 174-75). Ergenliğin sonlarına doğru birey, çocukluktan itibaren kendisi için huzur kaynağı olmuş dinî inançlara tekrardan sarılır, derin bir sezişle varlığını hissettiği Allah, onun iç fırtınalarını teskin eder. Dinî değerler kapsamında hayatını yönlendirmeye çalışan ergende, bir rahatlama, yatışma, sevinç ve güven duygusu gelişir. Ruhî güç ve işlevler gençte uyumlu bir biçimde bütünleşme imkânı bulurlar. Bu dönemde artık dinî arayışlar, şüpheler, bocalamalar ve kararsızlıklar yerini sakin bir karar aşamasına bırakmaktadır. Genç zihni ve duygusal olgunlaşması neticesiyle dinî tutumunu belirleyebilecektir. Gençlerin bir kısmı ise bu dönemde dini tamamen reddederek ilgisiz, dinsiz veya agnostik olur. Ancak büyük çoğunluğu da dine olumlu bir ilgi duymakta, yaşamlarında az veya çok dinin etkisini hissetmektedirler (Hökelekli, 2013, s. 280-81). Ergenlik dönemini sağlıklı geçiren gençler erişkinliğe doğru anne-babanın dinini takip etmeye ya da en azından onlara saygılı davranmaya çalışacaktır (Güleç, 2016, s. 100). Her alanda olduğu gibi ruhsal alandaki dengelenmeye paralel olarak dini tutum ve yaşayışta da belirgin bir yapılanma gözlenir (Kimter, 2012, s. 172).

1.2. Zekâ Ve Çoklu Zekâ

1.2.1. Zekânın Tanımı, Kapsamı ve Özellikleri

Zekâ, bu konuda araştırma yapan araştırmacıların genel tanımı ile “ mantık kurma, planlama, sorun çözme, soyut düşünme, karmaşık fikirleri kavrama, hızlı öğrenme ve deneyimden öğrenmeyle birlikte birçok başka şeyi içeren genel zihinsel yetenek” şeklinde ifade edilmiştir (Gerrik, Zimbardo, 2012, s. 274). İnsanları özelliklerine göre birbirinden ayırarak tanımaya yarayan ölçütlerden birisi de her zaman üzerine araştırmalar yapılan zekâ alanıdır.

Wechsler zekâyı bireyin çevresini anlama, düşünme ve zorluklar karşısında akılcıca çözümler üretebilmesi olarak tanımlamaktadır. Zekâ bölümü testleri ile zekânın değerlendirmesine yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar Sternberg ve Gardner tarafından geliştirilerek zekânın tanımı genişletilmeye çalışılmıştır. Sternberg ise üç

aşamalı; “*bileşenli, yaşantısal, bağlamsal*” zekâ modeli ile bireyden bireye orantısı değişse de varlığından söz edilebilecek zekâlara vurgu yapmaktadır (Steinberg, 2013, s. 98-99).

İbni Sina’ya göre zekâ öğrenme sürecinde dış dünyadan gelen algıların insana kazandırdığı bilgiyi öğrenmesi ile ortaya çıkmaktadır. İbni Sina öğrenme süreçlerine dair öne sürülen tek yönlü kuramları çok daha önceki asırlarda birleşik formda öne sürmüştür (Selçuk, 2005, s. 86).

Piaget, zekâyı işlevsel-yapısal bakış açısı ile inceler. Harekete geçirici, bilişsel yapılardaki tüm ardışık uyarlamalar ve organizmanın çevresi ile özümleyici, uzlaşımçı etkileşimlerinin dengesi olarak kavramsallaştırmıştır (Piaget, 2019, s. 22).

Zekâ pek çok açıdan ele alınıp tanımlanmıştır. Araştırmacılar bazı noktalarda zekâ kavramı hakkında fikir birliğine varmışlardır.

- Zekâyı oluşturan unsurlar kalıtımla geçmektedir.
- Kalıtımla aktarılan bilişsel güçler, çevrenin etkisiyle yeteneklere dönüşmektedir.
- Yeteneklerin insan zekâsını oluşturdukları varsayılmaktadır.
- İnsan yeteneklerini kullanarak çevre ile denge ve uyum sağlamaktadır.
- İnsanın çevresiyle sürekli etkileşim halinde olması, zekâsının gelişmesine ve bilişsel örüntüsünün gelişmesine yol açmaktadır.
- Çevreyle etkileşimin niteliği bilişsel örüntünün düzeyini değiştirmektedir.
- Zekâ yönünden bireyler arasında farklılık bulunmaktadır.
- İnsan zekâsını ölçmek için yeteneklerini ölçmek gerekmektedir.

1.2.2. Zekâ Türleri

Sosyal Zekâ

Zekânın “*bilişsel olmayan*” boyutlarından başka yönlerine vurgu yapan ilk kişi Edward Thorndike’dır (Goleman, 2007, s. 107). E. Thorndike sosyal zekâyı “*erkekleri, kadınları, erkek ve kız çocuklarını anlayabilmek, hareketlerini idrak edebilme yeteneği, onları yönetebilme becerisi, insan ilişkilerinde akılcı bir yaklaşımı idrak edebilme*” olarak tanımlamıştır (Thorndike, 1920, s. 228). Sternberg ise sosyal zekâyı akademik başarıdan müstakil ve bireyin yaşamda pratik olarak başa çıkabilme yeteneği olarak görmektedir (Goleman, 2018, s. 72).

Goleman ise sosyal zekâyı “sosyal farkındalık (başkalarının hakkındaki sezgiler), sosyal beceri (farkındalıkla ne yaptığımız) şeklinde alt yol yetileri ve daha karmaşık olan üst yol yetilerine kadar uzanan” beceriler olarak tarif etmektedir (Goleman, 2007, s. 108-09).

Duygusal Zekâ

İlk defa Mayer ve Salovey tarafından “kişinin kendisinin ve başkalarının duygularını gözlemleme yeteneği, onları ayırt edebilmeyi ve bu bilgileri düşünce ve davranışlarına rehber olarak kullanabilmesini içeren bir sosyal zekâ türü” olarak tarif edilmiştir (Çakar, Arbak, 2004, s. 34).

Goleman ise “kendini harekete geçirebilme, olumsuzluklara inat yoluna devam edebilme, dürtülerini kontrol edip tatmini erteleme, ruh halini düzenleme, dertlerinin düşünmesine mani olmasını engelleyebilme, empatik düşünme, umut besleme...” olarak tanımlamıştır (Goleman, 2018, s. 62).

Kültürel Zekâ

Birden fazla boyutla ifade edilebilen ırka, etnik kökene ve milliyete farklılıkları içeren kültürler arası etkileşim durumlarında etkin olabilecek bireysel bir yetenektir (Earley ve Mosakowski, s. 1-3).

Günümüz dünyasının şartları insanın geliştirilebilir zekâ yeteneklerinden biri olarak kültürel zekâyı işaret etmektedir. Kültürel zekâ değişik ortamlarda çalışma yeteneği ve becerisidir. Kültürler arası iletişim ve etkileşimin iyi kurulabilmesinin şartlarından sayılabilir (Yeşil, 2009, s. 129).

Ahlâki Zekâ

İnsanın doğuştan getirdiği ahlâki bir kapasitesinin olduğu ve olgunlaşma süreciyle öngörülebilir bir seyir izlediğini birçok insan kabul etmektedir. İşte bu sebeple neden bir ahlâki zekâ olamayacağını soran Gardner ahlâkın zekâ yeterliliğine sahip olamayacağını sebeplerinin beşeri bilim anlayışından kaynaklandığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra bilimsel çalışmaların hızı var olan zekâlara ek olarak insan kapasitesinin sahip olduğu derinliğe eş olarak farklı zekâları mümkün kılabileceğini belirtmektedir (Gardner,2013, s. 41-46).

Günümüzde araştırmacılar “üniversal bir ahlâki kod olasılığının” göz ardı edilmemesinin insanlığın huzur ve güven içinde yaşamasının bir gereği olarak ahlâki zekânın gerekliliğini vurgulamaktadır (Altan, 2012, s. 141).

1.2.3. Çoklu Zekâ ve Özellikleri

1.2.3.1. Çoklu Zekâ Kuramının Temelleri ve Ortaya çıkışı

1979 Harvard Eğitim Fakültesinin İnsan Potansiyeli Projesi kapsamında; insanın potansiyelinin doğası ve daha iyi şekilde nasıl gerçekleşeceğini içeren çalışmalar neticesinde Howard Gardner’ın insanın bilişselliği ile belirlenmiş biyolojik ve davranışsal bilimlerdeki keşiflerin kronolojik yer almasını hedefleyen kitap çalışması Ç.Z. Kuramına yol açan çalışmaların temelini oluşturmaktadır (Gardner, 2017, s. 8-9).

Bir nörolog olan Prof. Dr. Howard Gardner, insan zekâsının geniş yelpazesinin görmezden gelindiğini ve çocukların bütün yeteneklerinin fark edilmediğini belirtip, onları belirli bir sisteme yerleştirip onlara büyük bir haksızlık yapıldığını ve 20. Yüzyılın yanıltan deyişi Zekâ Katsayısı veya Orwelci bir kısaltma ile “IQ”olarak gösterilen zihinsel kimlikleri sadece sayıya indirgemeye alışılan bir zamanda insanları durup düşünmeye sevk etmiştir (Gardner, 1999, s. 15-29).

Netleştirilemeyen insan zekâları birbirinden bağımsız gelişerek bireyler ve kültürler aracılığıyla farklı yollardan benimsenip birleştirilebilmektedir. Birbirinden ayrı zekâların varlığına dair geliştirilen kuramların dayandıkları kanıtlar genelde mantıksal analiz, eğitici disiplinlere, beyin araştırmaları ve zekâ testlerine bağlı açıklanarak nadiren aynı zekâ listelerini ortaya koymuştur. Dâhiler, zekî insanlar, beyin hasarı görmüş hastalar, *budala dâhiler*, normal çocuklar ve yetişkinler, uzmanlar, farklı kültürden insanlardan topladığı ve incelediği birbirine yakın kanıtların hangi zekâların olabileceğinin tespitinde güçlü dayanak oluşturduğu iddia edilebilir (Gardner, 2017, s. 61).

İnsanın bir alandaki üstünlüğü, diğer alanlardaki gücüyle karşılaştırılamayacak ve tahmin edilemeyecek düzeyde karmaşık oluşu Ç.Z.K.’nın çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Geleneksel zekâ kavramını çoğullaştırarak zekâyı insanın biyo-psikolojik yapısından kaynaklanan belli türdeki bilgileri işlenmeye dayalı bir kapasite olarak tanımlayarak Ç.Z.K.’nın pek çok alanda sergilenmesi fikrinden esinlenilebilir. İnsan problemleri bulunan kültüre ve topluma özgü şartlarda çözüme kavuşturulmaktadır. Bir

çalışma ortaya koymak ise çok geniş yelpazede, insanın yargı, inanç ve duygularını ifade etmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir. Problem çözme becerilerini biyolojik köken temelinde açıklanarak insan türü için evrensel beceriler dikkate alınmaktadır. Bunun yanı sıra problem çözümü biyolojik yatkınlığın ve kültürel yapının da bütünleşmesini gerektirir. Dil becerisi buna örnek verilebilir; her kültürde yazılı veya sözlü gelenek şeklinde farklı, gizli bir dil şeklinde ortaya çıkabilir (Gardner, 2013, s. 17,18).

Bilişsel açıdan insan olmanın gereği olarak her birey çoklu zekâ türlerine sahiptir. Bunun yanı sıra genetik ve deneyime dayalı sebeplerden bireyin entelektüel profilinin güçlü ve zayıf yönlerinde farklılık görülebilmektedir. Bütün amaçlara uygun bir bilgisayar aksine birbirinden bağımsız iş yapabilen farklı bilgisayarlara (çoklu zekâ) sahip olduğumuzu bireyin istediği takdirde birkaç zekânın belli amaçlarla bir araya gelebileceği ifade edilmektedir (Gardner, 2017, s. 11).

Çoklu zekâ teorisi insan zekâsının çeşitli olgu ve olaylara, seslere veya nesnelere verdiği tepkinin ne şekilde olduğu, nasıl içselleştirip zihinde yorumlandığını açıklamayı hedefler. Bu yönüyle çoklu zekâ teorisi açısından zekânın, çok yönlü bir kapasite, bir potansiyel yahut bir yeti olduğu ifade edilebilir. Genetik kalıtım yanı sıra insanın ekolojik ve kültürel çevresiyle tecrübesi ve etkileşimi ile de değişir (Saban, 2005, s. 1).

1.2.3.2. Çoklu Zekâ Alanlarının Gelişimini Etkileyen Faktörler

Gardner, Ç.Z. Kuramında insan beyninin nasıl bir evrim geçirdiğini ve dünyadaki çeşitli kültürlerin neye nasıl, ne şekilde değer verdiğini açıklamak üzere araştırmalar yapmış böylece zekânın tespitinde sekiz değer olduğu görüşünü ifade etmiştir (Gardner, 2017, s. 117-122) :

1. Beyin hasarlarında potansiyel ayırma; bir becerinin beyin hasarı sebebiyle zarar görme veya izole olarak başka becerilere göre özerkliğini göstermektedir. Bu yaşanan hasarlar insan zekâsının temel ayırt edici veya yetkinliklerle ilgili öğretici bilgiler sunabilmektedir.
2. Dahiler, üstün zekâlılar ve diğer olağanüstü bireylerin varlığı; dahiler bir zekâ alanında yüksek iken başka alanda işlevleri daha düşük bireylerdir. Kimisi harkulade çizimler yapar, kimisi fevkalade müzikal belleğe sahipken okuduğunu anlayabilme gücünden yoksundur.

3. Çekirdek işlemler tanısı ya da işlemler grubu; her zekâ alanı bir bilgisayar gibi bilgiyi alma, saklama ve gerektiğinde gibi bir işletim sistemine sahiptir. Bu işletim sistemi müzik söz konusu olduğunda değişik ritim sistemlerini ayırd edebilme kabiliyetiyken fiziksel zekâ bambaşka özelliklere sahiptir.
4. Gelişimsel tarih ve tanınmış uzman grubunun performansları; tüm zekâ alanları çocukluk döneminde açığa çıkmaya başlar. Zekâ aktivasyonları dönem dönem artma yahut azalma eğilimi içindedir. Bununla birlikte zekâ etkinlik dönemleri kişiden kişiye farklılık arz eder. Müzik zekâsı genelde ileri yaşlarda ortaya çıkarken Mozart 3-4 yaşlarında müzikal zekâsını açığa çıkarmıştır. Aynı durum matematik zekâsında söz konusu değildir. Somut işlemler dönemini geçtikten sonra açığa çıkabilir.
5. Evrimsel bir tarih ve aklın evrimi; zaman içinde dönüşen zekâ dönemsel olarak farklılık arz etmiştir. Örneğin, görsel-uzamsal keza mağara resimlerinde müzikal zekâ arkeolojik kazılarda bulunan müzik aletlerinde. Çoklu zekâ kuramı ise genel bir çerçeve niteliğindedir.
6. Psikometrik bulguların desteği; genel geçer testlerin sonuçları ipuçları sunabilir ama psikometrik deneylerden ulaşılan sonuçların bilgi kaynağı oluşu kadar değildir. Bununla birlikte psikometrik bulgular tek tip yorumlanmamalıdır.
7. Deneysel psikolojik çalışmaların desteği; bilim insanları zekâ türleriyle ilgili pek çok çalışma yapmışlardır. Mesela sözel zekâyı, matematik mantıksal zekâyı çevirme yahut okuma yeteneğini başka yeteneğe çevirme konusunda yetersiz olan bireyler bu çalışmaların temelini oluşturmuştur. Nihayetinde ise sekiz zekâ alanının değişik gelişmeleri yaşanmıştır.
8. Sembolik sistem içinde şifreleme hassasiyeti; sembolleri kullanabilme yeteneğinin zekâyı göstermenin en iyi yollarından biri olduğu söylenebilir. Her zekâ türünün kendi sembolüne sahip olduğu savunulabilir (Gardner, 2017, s. 117-122) .

1.3. Çoklu Zekâ Alanları ve Özellikleri

1.3.1. Sözel/ Dilsel Zekâ (Verbal / Linguistik)

İnsanların yaygın ve eşit olarak sahip olduğu yetkinliktir. Dilin etkin bir şekilde ikna etme, kendini ifade etme, yazılı ve sözlü veçheleri ile görünür hale gelen yetkinlik

alanıdır (Gardner, 2017, s. 134). Hikâye, fıkra anlatabilme, iyi bir hafıza, doğru telaffuz ve kelime hazinesinin çokluğu, sözel-dilsel iletişimde başarılı olabilme, tekerleme, kelime oyunları, okuma-yazma hassasiyet ve ilgi bu alanda gelişmiş zekâ görüntüsünün yansımalarıdır (Gardner, 1999, s. 41).

1.3.2. Mantıksal/ Matematiksel Zekâ (Logical / Mathematical)

Tek bir zekâdan ziyade bütünlüklü bir üst zekâ ve genel zekâ olarak kabul edilebilen, mantıksal kalıpları görmeyi, çıkarımları yürütmedeki esneklik becerisidir (Gardner, 2017, s. 222-24). Bir şeyin çalışma mekanizmasını merak, akıldan seri bir şekilde hesap yapabilme, strateji, mantık, yapboz oyunlarına ilgi, üst düzey düşünme becerileri kullanabilen kişiler bu zekâ alanına sahiptir (Gardner, 1999, s. 41).

1.3.3. Görsel / Uzaysal (Uzamsal) Zekâ (Verbal / Spatual)

Çevresini ve dünyayı semboller, grafikler gibi görselleştirmeler eşliğinde iki ya da üç boyutlu benzerlikler kurarak hayal gücünün aktif yansıtılması becerisidir (Gardner, 2017, s. 242-43). Renklere ilgi duyan, seyretmeyi, harita, grafik, tablo detaylandırma ve yorumlamayı kolaylıkla yapabilen kişiler bu zekâ türüne sahiptir (Gardner, 1999, s. 41)

1.3.4. Bedensel / Kinestetik Zekâ (Bodily / Kinesthetic)

İnce kas motor becerileri ile kaba kas motor becerileri etkin kullanabilmek zeki olmanın göstergeleri arasındadır. Vücudun etkin kullanılabilmesi çevreyle uyumlu hareket etmesiyle eş güdüm içerisindedir (Gardner, 2017, s. 276).

Pek çok spor dalında başarılı, yerinde duramayan hareketli, kendisini tiyatral ifade edebilen, bir şeyleri parçalara ayırıp birleştirmekten hoşlanan kişilerin sahip olduğu zekâ alanıdır (Gardner, 1999, s. 41).

1.3.5. Sosyal (Kişiler Arası) Zekâ (Interpersonal)

Kişiler arasındaki ruhsal, mizaç, motivasyon farklarına yönelik tanıma becerisi onları tanımada kişilerin davranışlarının gerisindeki niyetleri sezebilme kapasitesidir. Bu zekâ alanı satış elemanları, dini ve siyasi liderler, öğretmen, terapistler ve anne babalarda gelişmiş düzeyde bir beceri olarak görülebilir (Gardner, 2017, s. 27).

1.3.6. İçsel / Öze Dönük Zekâsı (Intrapersonal)

Kişinin karmaşık da olsa farklı duygularının keşfi ile başlayan serüvenini diğer insanların da duygularını fark ederek çevresiyle uyum içinde olabilme becerisidir (Gardner, 2017, s. 312). Bu kişiler genellikle bağımsız, güçlü yönlerinin farkında, bireysel çalışmalar yapabilen özgüvenli kişilerdir (Gardner, 1999, s. 43).

1.3.7. Doğa / Doğacı Zekâ (Naturalist)

Doğal alanlarda bulunan canlıların çevremizdeki durumunu algılayıp kendi hayatımızı uyarılama becerisi olarak adlandırılabilir. Bu zekâ türünde doğa bilimciler, antropologlar ve kuş bilimciler örnek verilebilir. Duyu organlarımızla algılayabildiğimiz çevremizdeki canlı türleri hayvanlar, bitkiler ve diğer mikrobiyotik canlılar ve onların bizim hayatımıza etkilerini çözebilmek doğacı zekâyı gerektirir. Diğer bilişsel ve duyuşsal türlere nazaran doğacı zekâ biraz daha farklılık içerir; doğa içerisindeki yerimizi algılamamızı sağlamaktadır (Gardner, 2013, s. 31).

1.3.8. Varoluşçu Zekâ (Existential Intellegence)

Varoluşsal zekâ sorgulamanın temelini içerdiği için her konuya dair beş temel duyu tarafından algılanabilecek konuları içerir. Biz nereden geldik? Nasıl oluştuk? Aşk nedir? Varoluşsal kaygıları güdüleyen zekâ türüdür. Bu zekâ türünün temsilcileri olarak filozoflar, dini liderler, etkili devlet adamları gibi ilgi alanları sorguya açık kişilerin zekâsı gösterilebilir (Gardner, 2013, s. 33).

1.4. Dindarlık ve Maneviyata Yaklaşımlar

1.4.1. Dindarlığın Tanımı, Boyutları ve Çeşitleri

Dinsel inanış ve yaşayışı inceleyen din psikolojisi, hak din hangisidir, iyi veya kötü öğreti tartışmalarına girerek dini kurum tercihlerini etkilemez. Kesin değer yargısında bulunmaz (Kayıklık, 2018, s. 14).

Bu kısımda, dindarlığın anlaşılması için kavramsal açıdan kelime anlamı verilip, sonrasında tanımlanma ve boyutları incelenecektir.

Kökeni itibarıyla Arapça “din” ve Farsça “dâr” ekinin birleşmesinden oluşan dindar kelimesi sözlükte “ Dinî inancı güçlü, din kurallarına bağlı kimse, mütedeyyin”, dindarlık ise “dindar olma durumu, mütedeyyinlik” olarak geçmektedir (TDK, 2011). *Din*

Psikolojisi Terimler Sözlüğü dindarlığı “*Bir dine inanmak, inanç ve pratik uygulamalara dönük bilgilere sahip olmak, bunları içselleştirerek kişiliğin bir parçası haline getirerek tecrübe etmek, yaşam felsefesinin oluşturulmasında dini merkeze oturtmak ve tercihleri bu doğrultuda şekillendirerek oluşan oryantasyon süreci*” şeklinde tanımlamıştır (Apaydın, 2016, s. 68).

Din kavramındaki ortak bir tanıma ulaşma zorluğu dindarlık kavramında da söz konusudur. Her disiplin kendi bakış açısından dindarlığı tanımlamaktadır. Örneğin; din bilimleri dindarlığı inanç esasları merkezli açıklarken; psikoloji insanın yaşantısına etkisi, dine bağlılığın boyutları, kutsallık ve dini saygı bağlamında; sosyoloji ise dindarlığın fonksiyonu ile dini kurum, grup ve cemaatlere bağlılık çerçevesinde ele almaktadır (Turan, 2017, s. 109). Farklı bakış açılarını dikkate alınarak önemli görülen dindarlık tanımlarına örnekler vermek konunun anlaşılmasına fayda sağlayacaktır.

Pargament dindarlığı, “*Bir kimseyi hayatında kutsal bir hedef arayıp bulduğunda veya bir şekilde kutsalla bağlantılı bir yola girdiğinde, dindar olarak kabul ederiz*” şeklinde değerlendirmiştir (Turan, 2017, s. 111). Burada Pargament, bireyin hayatında kutsal olarak kabul ettiği her türlü hedef ya da yol ile kurulan ilişkiyi dindarlık olarak nitelemiştir.

Himmelfarb dindarlığı “*bir kişinin mensup olduğu dinine ait ilgiler, inançlar ve faaliyetlerle meşgul olma düzeyi*” şeklinde tarif etmiştir (Yapıcı, 2013, s. 23). Bu tarifin odak noktasını bireyin inancını şekillendiren dine karşı bağlılık oluşturmuştur. Burada dikkat edilmesi gereken diğer noktanın dindarlığı, inanılan dini sistemin gerekliliklerini yerine getirme şeklinde tanımlaması; maneviyat ve dindarlık ayrımında kurumsal inanç ve gelenek bağlamında olan dindarlığa dikkat çekmesidir.

Bu konu bağlamında maneviyat ve dindarlığın farkını netleştirmek yerinde olacaktır. Dindarlıkta dinin getirmiş olduğu sistemin ilkelerini takip etmek söz konusuysa maneviyatta bireysel anlam arayışı, kendini aşma ve kutsal alanla doğrudan iletişime geçme çabası söz konusudur. Dindarlık daha inanç temelli ve durağan; maneviyat ise dindarlığa göre duygusal ve bireysel tecrübeye daha fazla öncelik vermekte, dindarlığa nispeten daha değişken bir yapı arz etmektedir. Dindarlıkta dini ilkelerin özüne bir önem atfedilirken maneviyatta dini ve manevi unsurların işlevleri önemlidir. Kutsal arayışı her iki olguda da olmakla birlikte dindarlıktaki arayış kurumsal inanç ve gelenek bağlamında, maneviyatta ise bu arayış bireysel tarzda yapılmaktadır. Özetle dindarlık, dini pratikleri, dinin sosyal ve kurumsal yönünü içine alırken maneviyat daha çok bireysel tecrübeleri ihtiva eder. Maneviyat, dindarlıktaki gibi kurumsal dini

ilkelerce belirlenen kutsal ile sınırlı değildir (Köse & Ayten, 2019, s. 127). Bu açıklamalarla birlikte, dinin ne olduğuna dair tartışmalara benzer olarak dindarlığın ne olduğu konusunda da farklı açıklamaların olduğu ve henüz ortak bir noktada görüş birliğine varılamadığı söylenebilir.

Detaylarda birçok farklılık olmakla birlikte, daha genel olarak bakıldığında, dünyadaki dinler arasında dindarlığın ortak paydalarının olduğu görülür. Bu ortak paydalar, dindarlığın boyutları olarak düşünülebilir. Glock, dünya dinlerinde tespit ettiği dindarlığın ortak yönlerini, inanç, duygu, davranış, bilgi ve etki boyutları olarak isimlendirmiştir (Glock, 1982, s. 254)

Dindarlık ile ilgili bir başka konu ise nasıl ölçüleceği ve boyutlarının neler olduğu konusundadır. Dindarlık, önceleri tek boyutlu olarak ele alınmış, buna paralel olarak tek boyutlu ölçekler geliştirilmiştir. Dini inançlar, kiliseye yönelik tutumlar ve dini pratikler dindarlığın ne olduğunu anlamaya yönelik çalışmalarda temel ölçütleri oluşturmuştur. Dolayısıyla ilk ve öncü sayılabilecek çalışmalar tek boyutlu bir yaklaşım izlemiş; inanç, ibadetlere katılım ve bir gruba aidiyet gibi göstergeler dindarlığın ne olduğunu anlamada anahtar kabul edilmiştir. Din psikolojisi alanındaki çalışmalarında S. Hall, E. Starbuck, W. James ve Leuba gibi isimler dindarlığı tek boyutlu olarak ele almış ve dindarlığın “duygu” boyutunu dinin olmazı ve dindarlığın özü olarak kabul etmişlerdir (Yapıcı, 2013, s. 24).

1960’lı yıllarda dindarlığın tek boyutlu olduğu düşüncesi yerini boyutların sayısı hakkındaki tartışmalara bırakmıştır. Lenski, dindarlığın dört boyutundan bahsederken, Fukuyama beş, King dokuz, King ile Hunt’ın beraber yapmış oldukları araştırmada on bir boyut olduğundan bahsetmektedirler. Bireysel olarak Glock’un ve sonrasında Glock ve Stark’ın dindarlığın boyutları üzerine yapmış olduğu çalışmalar oldukça dikkat çekicidir (Şahin, 2014, s. 47).

a) İnanç Boyutu: İnanç: Glock’a göre hemen hemen bütün dünya dinlerinde, bağlılarının inanmış olduğu bir inançlar bütünü mevcuttur. Dinlerin özünü oluşturan inançlar dinler arasında ve her bir dinin farklı gelenekleri arasında değişiklik gösterebilmektedir. Bununla beraber belli görevleri olan inanç ilkelerine sahip her dine ilahi bir varlık inancı ve onun tabiatının nasıl olduğunu, inanlarının sorumluluğunu ve ilahi iradenin taleplerini bildirmek inanç esası olarak sistemleştirilmiştir (Glock, 1998, s. 258-61). Dinin bu inanç esasları ve ahiret, kurtuluş, ceza, kader gibi unsurların ikrar edilmesi gerekmektedir (Köse & Ayten, 2019, s. 113). İnancı ölçmek için yapılan çalışmalarda, insanlara bir dine inanıp inanmadığı, inandıkları şeyin ne olduğu ve inancın

onlar için ne anlam ifade ettiğine dair sorular sorulmaktadır. Glock’a göre bu sorularla beraber dinin onların psikolojik ve sosyal uyumundaki rolünü de tespit etmek gerekmektedir. Çünkü ona göre dini inançlara fonksiyonel yaklaşım dini sistem ve geleneklerin ötesine geçmeye yardımcı olmaktadır. Bu tespitler, dolaylı yöntemler kullanılarak inançları gözlem ve görüşmelerle kapsamlı bir şekilde elde edilen bilgilerden sağlanmalıdır (Glock, 1998, s. 261).

b) İbadet (Davranış) Boyutu: Bu boyutta bireylerin duygu veya düşüncelerinden ziyade dini alanda yaptıkları, genellikle inandığı dine ait kurumsal dinsel davranış ya da inanılan kutsal ile bağlantılı uygulamalar önemlidir. Bu uygulamalara dua, kiliseye veya camiye gitmek, kutsal metin okuma, sadaka ve oruç tutmak örnek olarak gösterilebilir (Glock, 1998, s. 264). Hemen hemen her dinin, inananlarından talep ettikleri özel dini pratikler mevcuttur. İnananlar talep edilen dini pratikleri imkânları elverdiği nispette gerçekleştirirler (Köse & Ayten, 2019, s. 113). İbadet boyutu ile ilgili yapılan çalışmalarda farklı yöntemler izlenmektedir. Bazı çalışmalarda dini pratiklerin yapılma sıklığı ve içeriği ön plandayken, bazılarında yalnızca bir dini pratik üzerinden çalışma yürütülmektedir. Bir başka çalışma yöntemi ise yapılan ibadetin kişideki anlamının araştırılması üzerinedir. Glock’un ibadet boyutu çalışmalarında, kişide ibadetin ne anlama geldiğinden ziyade ibadetin yapılma sıklığı üzerine yoğunlaşma görülmektedir (Glock, 1998, s. 265).

c) Duygu (Tecrübe) Boyutu: Dinin “ *ihtiyaç, idrak, tevekkül (güven), korku* ” kavramlarının birleşimiyle ifade edilebilir. Bireylerin, hayatın anlamı ve amacı sorusu ile ihtiyaç haline gelen inanma arzusunun, farklı derece ve biçimlerde ilahi varlığın keşfedilmesinin, hayatın ilahi gücün tam olarak korunması altında olduğu bilincinin, güven ve korku duygusunun birlikte tezahürüdür (Glock, 1998, s. 266-67). Dini duygu konusunda W. James’in görüşleri sadece din psikolojisinde değil, din ile ilgili birçok alanda referans kaynağı olmuştur. Ona göre din söz konusu olduğunda duygu önde gider, düşünce onu takip eder (James, 2017, s. 41-44). James’e göre din, insanlar için derin bir öneme sahip kaçınılmaz bir tercihtir. Yani James için dini inanca yönelik kararlar yalnızca iki noktadan oluşmaktadır. Kişi, inanmayı tercih ederek dinin getirdiği her türlü toplumsal, psikolojik ve ahlâki faydalardan yararlanır ya da inanmayarak-şüpheli olarak bu kazanımları elde edemez. İnanmama ve şüpheli kalma durumu sonuçları itibariyle birbirine denk olmakta; din her halükârda kaçınılmaz bir tercih olmaktadır (Tanış, 2016).

d) Bilgi Boyutu: Kişinin kutsal ile ilişkisinin başlaması, öncelikle ondan haberdar olmasını gerektirir. İnsanın, bir dinin inananı olması için kutsal metinler, inanç esasları ve dini ibadetlerle ilgili bilgiler gibi neredeyse her dinde bulunan inanç ve ibadetlere yönelik genel çerçeveye vakıf olması beklenir. Bilgi boyutu, inananın inanç ve ibadet hakkındaki bilgileri ile bağlantılı olarak inanç ve ibadet boyutuyla yakın ilişkilidir. Kişi ancak bir inanç hakkında bilgi sahibi olursa onu onaylar ya da reddeder. Aynı şekilde inanan, sahip olduğu bilgi nispetinde ibadetlerini yerine getirir (Köse & Ayten, 2019, s. 114). Dini bilgi, her dinlerde farklı tarzlara sahiptir. Dini bilgi ölçümünde inananın herhangi bir dini konu hakkındaki ne kadar bilgiye sahip olduğu tespit edilmeye çalışılır. Özellikle insanın sahip olduğu dini geleneğe ait bilgilere sahip olması önemlidir. İnananın dini bilgiye karşı tutumu da bilgi boyutunun ölçümünde dikkate alınan unsurlardandır. Bu unsurlara bireyin dini literatürü okuyarak ve dini bilgileri öğrenmek için zaman ayırması da örnek gösterilebilir. Genel olarak dini bilginin farklı açılardan ele alınıp dindarlığın diğer boyutlarla ilişkili kurulması, bireyin dindarlığının bir işareti olarak kabul edilmektedir (Glock, 1998, s. 268-70).

e) Etki Boyutu: Etki boyutu, inanç, ibadet, duygu ve bilgi boyutlarının bireyin duygu, düşünce ve davranışlarındaki yansımalarıdır. Başka bir deyişle diğer dört boyutun kişinin sosyal hayatına etkileridir. Bir dine mensup olan kişinin dinine bağlılığı ve yapmış olduğu ibadetler sonucunda tutumlarındaki değişiklikleri içerir. Bu boyut ile araştırmacılar, insanın günlük hayatında dinin ne kadar etkili olduğunu izah eder. İnananın dünya görüşünü oluşturan temel dinamik burada dindir. Dolayısıyla bu bakış açısı, yalnızca inanç ve ibadetlerde değil; kişinin hayatındaki her konuda ve zamanda etkilidir. Bireyin sosyal hayattaki sorumluluklarını titizlikle yerine getirmedeki tutumları, dindarlığın etki boyutu çerçevesinde değerlendirilmelidir (Glock, 1998, s. 271-72).

1.5. Maneviyatın Tanımı Muhtevası ve Özellikleri

Türk Dil Kurumu sözlüğünde maneviyat kelimesi “maddi olmayan, manevi şeyler” olarak iki anlamda geçmektedir. *Manevi* sözcüğü ise; “Görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı” şeklinde ifade edilmektedir. Bir başka anlamda ise “yürek gücü, moral” olarak Türk Dil Kurumu sözlüğünde geçmektedir (TDK, 2005, s. 1339).

Türkçe sözlüklerde maneviyat kelimesi “manevi şeyler, madde ile alakalı olmayan; düşünce ve zihinle ilgili olan şeyler” (Topsakal & Çelik, 1996, s. 1898); “madde ve cisimle alakası bulunmayan, ruh ve mana ile ilgili olan hususlar, manevi şeyler-çeşitli güçlükler tehlikeler karşısında inanç ve ahlâki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral” (Ayverdi, 2005, s. 1931); “maddi olmayan, içsel olan, kişinin iç dünyasıyla ilgili olan şeyler” (Püsküllüoğlu, 2004, s. 657) olarak da tanımlanmıştır. Bu tanımlarda bireyin inançlarını, ahlâki tutum ve değer yargılarını da içerecek şekilde pek çok yönünün, boyutunun varlığının olduğu tarifler yapıldığı görülmektedir.

Türk gençleri zihinlerinde dini genel olarak “*iman ve inanç*”, özel olarak ise “*Allah ve Allah’a iman*”, “*kutsala inanç ve bağlılık*”, “*peygamberler ve peygamberlere iman*”, “*ölüm sonrası, kıyamet ve ahirete iman*”, “*melekler ve meleklerin varlığına iman*”ı çağrıştıracak şekilde algılamaktadır. Gençlere göre inanç olmadan dinden bahsedilemeyeceği bununla beraber yalnız inancın da dini tanımlamada yeterli olamayacağını belirten Yapıcı (2009, s. 28), “bir inancın din olarak kavramlaştırılabilmesin bir takım *emir ve yasaklara*, bu bağlamda *dua ve ibadetin* varlığı, böylece *Allah ile insan arasındaki ilişkinin* kurulması gerekir. Bu da dinin sadece maneviyattan ibaret olmadığı, aynı zamanda kurulu bir yapı ve şekil ihtiva etmesi gerektiği” şeklinde yorumlayarak Türk gençliğinin “Din” ile maneviyatı da kapsayan bir kavrama işaret ettiklerini, gençlerin dini anlamlandırmada psikolojik ve sosyal psikolojik işlevlerin öne çıktığı gözlenmektedir. Özellikle din kavramıyla *ruhsal huzur ve manevi mutluluğu* hatırlaması modern dünyanın sıkıntılarıyla mücadele etmede dinin çok önemli bir fonksiyona sahip olduğunu işaret etmektedir (Yapıcı, 2009, s. 28-29).

Maneviyat ve umutsuzluk ilişkisini ölçmek için 277 üniversite öğrencisi ile Beck Umutsuzluk Ölçeği ve Cloninger’in geliştirdiği *Mizaç ve Karakter Envanteri*’nin *alt boyutu olan Kendini Aşma* alt ölçeği kullanılarak yapılan çalışmada Türk örneklemin “ruhsallık” olarak ifade edilen özelliklerin “manevi ve ahlâki” değer gibi algıladığı tespit edilmiştir (Uysal ve Ayten, 2009, s. 328-29).

Batıda yapılan literatür incelendiğinde de dindarlığın en temel fonksiyonu olarak maneviyat, insanın “anlam” ve “arayış” süreçleri doğrultusundaki duygusal tecrübelerinin, düşüncelerinin yön verdiği davranışların tamamıdır (Zinnbauer& Pargament, 2013, s. 85-92).

Türkiye’de sosyal hayat ve akademik alanda *spirituality* ile anlamı uyuşan *maneviyat* kelimesi sık olarak kullanılmaktadır (Düzgüner, 2021, s. 32). Türkiye’deki literatür çalışmalarında maneviyatın çeviri ve dil güçlüğü, tanım zorluğu, din-maneviyat

ilişkisindeki netliğin olmayışı, ölçüm sorunu, eleştirel inceleme yapılamayışı ve teolojik problem noktaları güçlükler olarak sayılabilir (Düzgüner, 2021, s. 129).

Maneviyat genellikle dinden bağımsız bir gelişme sürecinde değerlendirilmiş. Yaşamın fiziksel ve psikolojik yönlerinde kutsallık algısı, hayata mutlak bir gaye duygusu, manevi uğraşlar, başa çıkma ve motivasyon, iyilik ve mutluluk; sosyal ve psikolojik güç alma; kişiliği güçlendiren kaynak; aşkınlık, aşkın varlığa saygı ve bağlılık duyma kavramları ile ifade edilen, kültürel kodlarda farklı, insanın fiziken ve ruhen iyi olma hali ile ilişkili, duygusal düşünce, tutum ve davranışlar içeren geniş bir kavram olarak tarif edilmektedir (Şirin, 2018, s. 89).

Din ile anlamdaş olarak kullanılmaya başlanan ancak daha sonra aşkın boyutu kast ederek dinin kurumsal yapısından bağımsız tecrübe edilen gerçeklik olan inanç şeklinde maneviyat tanımlanmıştır. Günümüzde geleneksel dinden uzaklaşılan bir tanımlama ile maneviyat kavramı değerlendirilmektedir (Ekşi & Çınar, 2016, s. 15).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMA VE YÖNTEM

2.1. Yöntem

Bu çalışma temel nitel bir araştırmadır. Odak grup görüşme yöntemi ile veriler elde edilmiştir. Belli duruma ilişkin sonuçları ortaya koymak adına durum çalışması deseni kullanılmıştır. Açıklayıcı, detaylı ve derinlemesine bilgilere ulaşmak amacıyla nitel bir araştırma yöntemi seçilmiştir. Olay ve olguların nedenselliğine odaklanan nitel araştırmalar ifadelerin özünde barındırdığı anlamlara odaklanarak özünü kavramayı, temelde yer alan ayrıntıları keşfetme imkânı sunmaktadır. Kolay ulaşılabilir ve durum örnekleme yöntemi tekniği ile ulaşılan katılımcıların ifadeleri bütüncül bir gözle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.2. Problem ve Cevap Aranan Sorular

Araştırmamızın temel problemi ergenlerde maneviyat - dindarlık özelinde Çoklu Zekâ alanlarının insan bilincini ve davranışlarını nasıl etkilediğini, katılımcılarda nasıl bir karşılığa sahip olduğunu bulmaktır. Ayrıca hem grup hem de bireysel açıdan, davranış, tutum ve sosyal etkinliklerde, bireysel tercihlerde, aile içi ilişkilerde benzerlikler, farklılıklar ya da değişimler meydana getirip getirmediğini incelemektir.

2.3. Çalışma Grubu ve Özellikleri

Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim-öğretim yılı İstanbul ili Beşiktaş İlçesinde yer alan Kabataş Erkek Lisesi mezunlarından oluşan 6 kız 6 erkek toplam 12 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılara kolay ulaşılabilir ve durum örnekleme yöntemi tekniği ile ulaşılmıştır. Katılımcıların son sınıftan seçilmesinin nedeni dindarlık ve maneviyata yönelim ve ilginin dini gelişim açısından bu yaş aralığında tekrar başlamasıdır. Yaşantılarını seçici, bilinçli yaşamaya başladığı bu dönemde, gencin ahlâki tutumları, inançları ve değerlerine bağlı oluşturmaları hasebiyle bu yaş grubu tercih edilmiştir. Bireylerin seçilmesi öğrenimine devam eden katılımcılardan oluşması kriterine bağlı olarak 12. Sınıf öğrencileri ile yapılması planlanan çalışma (Covid-19) pandemi koşulları nedeniyle katılımcılar mezun olduktan sonra yapılabilmektedir. Veri toplama sürecinde, gözlem, görüşme ve doküman ilkelerine sadık kalınmıştır. Araştırma

nitel bir çalışma olup odak grup yöntemi ile durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Bu kapsamda betimleme ve içerik analiz yöntemleri ile araştırma verileri çözümlenmiştir. Katılımcıların cevapları tamamen değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak 12 öğrenci gönüllü olarak tüm sorulara içtenlikle yanıt vermiştir. Veriler değerlendirildiğinde bu grubun seçilmesinin daha isabetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın zenginleştirilmesi amacıyla farklı cinsiyetler, farklı dindarlık anlayışına, farklı sosyal gruplara ve sosyo-kültürel özelliklere sahip ergenlerle görüşülmeye özen gösterilmiştir.

2.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizinde Kullanılan Teknikler

Araştırmamızda, nitel yaklaşımlardan odak grup görüşmesi tercih edilmiştir. Bunun için öncelikle konunun teorik alt yapısı oluşturulmuş, literatür taraması yapılarak konuyla ilgili kavramların bağlamları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonrasında, teorik çerçeveden hareketle konuyla ilgili açık uçlu sorular hazırlanmış ve uzmanlara danışılan sorular demografik değişkenlerin de dâhil edildiği bir görüşme yöntemi olan odak grup görüşmesi ile deneklere sorulmuştur. Ulaşılmak istenen bilginin net, güvenilir veri toplama ortamı olduğu düşünülerek, veri toplama için zamanın uygun olması ve veri elde edilecek grubun, soruları tam olarak anlayabileceği varsayımından hareketle veri toplama aracı olarak açık uçlu sorular (serbest çağrışım tekniğiyle) tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde ise betimsel ve içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler bir sınıflamaya tabi tutularak gruplandırılmıştır. Bu grupların oluşturulması sürecinde ilk olarak her bir soruya verilen yanıtlar analiz edilerek kategorize edilmiş; benzer cevaplar incelenerek “Bulgular ve Yorum” bölümünde değerlendirilmiştir.

İkinci aşamada, verilen cevaplar betimsel ve içerik analizi ile yoruma tabi tutulmuştur.

Araştırmada betimsel ve içerik analizi kullanılması verilerin ve odak grup yönteminin özelliği sebebiyledir. Araştırmamızda anlamlandırma açısından da betimleyici, tanımlayıcı ve veriler elverdiği kadarıyla sebep-sonuç ilişkilerini tespit etmeyi hedefleyen bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızla, mevcut durumun bir resmini çizmek; kavramların, olgu ve olayların bağlamını ortaya koymak ve elverdiğince sebep sonuç ilişkilerini ortaya koyma amacını güdülmüştür. Bu sebeple yukarıda da ifade edildiği üzere açık uçlu sorular oluşturulmuş ve uygulama sonucunda sözel düzeyde veriler elde edilmiştir.

Araştırmamızda, amaç açısından da keşfedici, tanımlayıcı ve verilerle ulaşılabildiği kadarıyla sebep-sonuç ilişkilerini tespit etmeye yönelik betimleyici bir yaklaşım tercih edilmiştir. Bu bağlamda çalışmamız ergenlerin dindarlık ve maneviyatı duyuş, hissediş ve yaşamada çoklu zekâ alanlarına uyumlu ya da uyumsuz yönlerini ortaya koymayı; resmetmeyi ve değişkenler arasındaki ilişkileri tespit etmeyi hedeflemiştir. Çalışmada bahsedilen amaçları gerçekleştirmek için öncelikle literatür çalışması yapılmış, konuyla ilgili ön görüşmeler yapılmış, odak grup görüşmesi öncesinde araştırma hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra katılımcıların tamamının soruları eksiksiz cevapladığından emin olunarak odak grup görüşmesi yapılmıştır. Katılımcıların ilgili konulardaki tespit edilen görüşleri deşifre edilmiştir. Elde edilen bilgiler, bulgular ve sebep-sonuç ilişkisi bağlamında analiz edilerek değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada ulaşılan nitel veriler, odak grup görüşme soruları ve deneklerin bu sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Araştırmamızın çalışma grubunu lise düzeyinde öğrenim gören ve henüz mezun olmuş devlet lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma grubumuzu bu okulun öğrencileri arasından oluşturma sebebimizse Türkiye'nin farklı kültürlerine ait öğrencilerin öğrenim gördüğü bir okul olmasıdır. Bu bağlamda değişik sonuçlar elde edilebilme olasılığının yüksek olacağı kanaatindeyiz. Yaşanan Covit-19 pandemi salgını odak grup görüşmesinin planlanan zamanda yapılmasını engellemiş ve katılımcılar liseden mezun olduktan sonra yapılabilmıştır.

Çalışmamızı dünya çapında yaşanan (Covit-19) pandemi şartlarında yapmamız sebebiyle bir okul öğrencileri ile sınırlı tutulmak zorunda kalınmıştır. Aynı zamanda şartlar bizi yüz yüze değil çevrimiçi görüşme yapmaya zorunlu kılmıştır. İlgili konularda farklı okul öğrencilerinin de görüşlerinin çalışmaya dâhil etmek, araştırmayı daha da zenginleştirecekti bununla birlikte örneklemin ve yöntemin daha az kişi ile sınırlandırması, farklı öğrencilerin görüşlerine ulaşmaktan bizi mahrum bırakmıştır. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda örneklemin daha geniş kitlelerden oluşturulmasının daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmamız, ergenlerde çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat ile ilgili olabileceğini düşündüğümüz ve soru formunda sorduğumuz konu ve sorularla sınırlıdır.

Tüm bunlara ek olarak tespit etmekte eksik kaldığımız farklı sorular da çalışmaya dâhil edilebilirdi. Tüm bilimsel çalışmalarda olabildiği gibi bizim de çalışmamızın kapsamının sınırlandırılması gerekmektedir. Bu yüzden çalışma ilgili konular ve sorularla sınırlandırılmıştır.

Araştırmamızı, 2020 yılında, bulgular başlığı altında demografik olarak bilgileri verilen deneklerin örneklem alındığı kesitsel bir çalışmadır. Bu çalışma, ergenlik dönemi çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat kavramları ilişkisinin tespit edilmesi amacıyla belli aralıklarla tekrarlanarak, gelecekte süreli (longitudinal) bir araştırmanın başlangıcı olabilir.

Son olarak çalışma daha fazla katılımcı ile yapılabilirdi fakat araştırmanın uygulama sürecinin (Covit-19) pandeminin başlangıcına (2019 Mart tarihi) denk gelmesi ve devletimizin bazı sınırlamalar getirmesi sebebiyle çalışma bir odak grubu ile sınırlandırılarak daha fazla katılımcıya ulaşamamış ve çalışma var olan sayıyla sınırlı kalmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUM

3.1. Temalar

Bu bölümde katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda sorulara verdikleri cevaplardan hareketle elde edilen temalara yer verilmiştir. Temalar oluşturulurken katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar ölçüt kabul edilmiş ve cevaplar olduğu gibi alınmıştır. Katılımcı cümlelerine referans vermek için cümle sonlarında katılımcı numaralarına parantez içerisinde yer verilmiştir.

3.1.1 Ergenlerin Dindarlık ve Maneviyat Algılarının Tespit Edilmesine Yönelik Temalar

Katılımcılarla yapılan görüşmede onların dindarlık ve maneviyat kavramı hakkında, kendilerini nasıl tanımladıkları, toplumsal değer ve yargılarına yansımaları, yaşam tarzlarına istinaden aldıkları kararlardaki etkisini öğrenmek için aşağıdaki temalar oluşturulmuştur.

3.1.1.1 Dindarlık ve Maneviyat Algısı

Katılımcılar empati, etik, içsel değer, mantık, ahlâk kavramalarını maneviyata yönelim noktasında ifade etmektedirler. Maneviyatı ve dindarlığı ayrı ayrı değerlendirmekte ve bu iki kavramı birbirinden ayırarak sorgulamaktadırlar. Kavramsal olarak değerlendirmekten ziyade bu kelimelerin kendi dünyalarında nasıl karşılık bulduğuna bakmaktadırlar. Maneviyatla daha yakın ilişki kurabildiklerini ama dindar olmadıklarını söylemektedirler. Cevapları değerlendirirken kadın ya da erkek katılımcılar farklı düşünüyor diye kategorize etmek mümkün görünmemektedir. Kesin çizgilerle ayrıştıkları bir durum söz konusu değildir. Bakış açılarını cinsiyet üzerinden değerlendirilebilecek bir parametre oluşmamaktadır. Birbirlerine benzer düşünceler mevcuttur. Maneviyatı: empati yapmak, insan ilişkilerini iyi tutmak, bunu bir içsel değer olarak görmek, bazı ahlâki değerlere riayet etmek olarak tanımlamakta ve buna çoğunlukla uyma eğilimindedirler. Hatta bunu gerekli görmektedirler. Bazı katılımcılar dindarlık ve maneviyattan bağımsız oluşan yeni bir ahlâki değer olgusuna dikkat

çekmektedir. Dindarlık kavramından uzak olduklarını, dindar olmadıklarını rahatlıkla belirtmektedirler.

Maneviyatı somut değerlendiren katılımcı bu yöndeki eğiliminin daha baskın olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“(…)(Gülerek) Tam bilemiyorum yorum yapmak biraz zor oluyor. Dindarlığa on üzerinden beş diyebilirim, maneviyatıma bir sekiz, dokuz derim. Manevi değerlere, ülkeme, aileme saygı duyuyorum.(E. 1.)”

Bu ifadelerle dindarlık ve maneviyatı bir sorumluluk bilincinde algılayarak dindarlığı yapılması gereken ödevler olarak düşünerek yapamadığını ancak maneviyatı içsel bir duygu olarak düşündüğü için yüksek bir değer biçmektedir denilebilir.

Bunun gibi düşünen diğer katılımcı ise maneviyatı manevi değerler açısından yüksek fakat dindarlığı bir sorumluluk çerçevesinde düşünüp kendisini yetersiz algıladığını şöyle ifade etmektedir:

“(….)Maneviyat olarak, maneviyata değer veren biriyim. Maneviyatımın yüksek olduğunu düşünüyorum. Ama dindar olarak hiç dindar değilim. Kendimi hiç dindar görmüyorum. (E. 2.)”

Maneviyat kavramını empati duygusu ile eşleştiren katılımcı kendisini manevi açıdan güçlü bulurken dindarlık açısından zayıf bulmaktadır:

“(….)Ben de hiç dindar değilim. Maneviyattan kastımız empati ya da insan ilişkileri ise ben de maneviyatım güçlü diyebilirim ama çok dindar değilim. (E. 4.)”

Başka açıdan değerlendiren katılımcıya göre ise maneviyat içsel olarak tanımlanma ve bunu günlük hayatına etkin bir şekilde aktarabilmekte fakat dindarlığı zor zamanlarda başvurulabilecek bir kaynak olarak belirtmektedir:

“(….)Şimdi maneviyat olarak içsel değerlerde ben de evet sahibim ve günlük hayatımda da aktif bir şekilde kullanıyorum ama dindarlık konusunda sadece başım sıkıştığında yani onun dışında herhangi bir dindarlık adı altında bir şeyde kendimi tanımlayamam. Yani fili olarak da düşünce olarak da şey yapmam. (K. 2.)”

Diğer bir katılımcı maneviyatı etik anlayış olarak değerlendirip günlük hayatında saygı, sevgi olarak somutlaştırmakta ve diğer katılımcılar gibi dindarlığı hayatında somut bir yere koyamamaktadır:

“(….)Ben de böyle etik anlayış falan eğer maneviyattan kastımız oysa ben de onda belli bir seviyede olduğumu düşünüyorum. İşte saygı, sevgi çerçevesinde ama dindarlık olarak da biraz daha düşük seviyede olduğumu düşünüyorum. (E. 5.)”

Diğer bir katılımcı dindarlığı aile hayatında gördüğü somut dindarlıkla

kıyaslayarak kendi dindarlığını zayıf olarak görmekte ancak kendisini arkadaş çevresi ile karşılaştırdığında daha inançlı olarak ifade etmektedir:

“(...)Kendimi dindar olarak diğer arkadaşlarıma göre evet ama eski yani ailemize göre o kadar da dindar olmayabilirim. Çevremden gördüğüm kadarıyla pek çok kişiden yaş grubumdan daha inançlıyım. (K. 5.)”

Yaş itibarıyla kendisinin bu konular üzerinde düşünme olgunluğuna yeterince sahip olmadığını hisseden katılımcı ise şöyle demektedir:

“(...)Düşünüyorum. Hiç değil diyemem ama çok da diyemem, ortalama. Yani en azından bu yaşlarımda bu konular üzerine kafa yormuyorum. (K. 6.)”

Allah inancını dindarlık kavramından da öne çıkaran katılımcı ise düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

“(...)Kendimi dindar bir insan olarak tanımlamam ancak Allah’a inanıyorum. (E. 6.)”

Katılımcıların geneli idealize edilmiş dindarlık kavramından hareketle kendilerini yeterli derecede dindar bulmadıklarını ancak maneviyat noktasında güçlü eğilimlerinin olduğunu belirtmektedirler.

Ancak bunun yanı sıra iki parametreden de farklı bir bakış açısı geliştirdiğini belirten katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Ben biraz daha farklı iki şekilde de tanımlamam. Çok maneviyatımın olduğunu da çok dindar olduğumu da düşünmüyorum. Ama kendi değerlerim var içimde inandığım, sahip olduğum. Bunlar çok maneviyatla bağdaşan şeyler değil. En azından hayatımın son senesinde daha çok değişen şeyler oldu. Daha mantıkla maneviyat arasında ortak bir nokta bulmaya çalıştım aslında, öyle bir sene oldu, o yüzden artık öyle düşünüyorum. (K. 3.)”

Şu soru bu noktada sorulabilir, katılımcı kendi değerleri olarak neyi kastetmektedir? Yaşam dönemi olarak sorgulama ve anlamlandırmaların evrildiği bu yaşlar yeni arayışları da beraberinde getiriyor denebilir.

3.1.1.2 Kendini Tanımlamada Dinin Etkisi

İyi insan, tecrübe, doğru ve yanlış, içsel değer, toplumsal rol, kişilik, benlik, değer yargıları, etik, helal haram, toplumsal kural kavramlarının katılımcılar tarafından ağırlıklı kullanıldığı gözlenmektedir. Katılımcılar maneviyatı ön plana çıkararak kendilerini ifade etmektedirler. Davranış normlarını, kendi oluşturdıkları manevi

değerler tarafından belirlediklerini hatta bir iç kabul duygusu tarafından oluşturduğunu belirtmektedirler. Hareketlerini tartarken maneviyat terazisinde değerlendirmeyi uygun bulmakta bunu yaparken de kendi iç muhasebelerini ön planda tutmaktadırlar. Hareketlerini, tavırlarını, tepkilerini bir din olgusuyla bağdaştırmak yerine maneviyatla kısmen de vicdanla ilişkilendirmektedirler. Bunun kendilerindeki karşılığını sorgularken o andaki bulundukları duygu durumlarının da önemli olduğunu altını çizmektedirler. Farklı zaman ve durumlarda farklı tepkiler verdiklerini belirtmektedirler. Genel ahlâki kuralların daha etkin olduğu bir kabul edilmişlik söz konusudur denilebilir.

Dün ve bugün şeklinde bir değişimle kim olduğunu belirten katılımcı kendini şu şekilde açıklamaktadır.

“(...)Hiç öyle gerçekleşmez ama eskiden yani beş altı sene öncesine kadar liseden önce, çocukken ben kimim sorusuna herhalde biraz daha dine yönelik cevap veriyordum. Ama artık vermiyorum. (E. 4.)”

Yapıp ettiklerini belirleyen şeyin dini bir kural olmasından ziyade içindeki merhamet duygusunun varlığıyla alakalı olduğunu söyleyen başka bir katılımcı ise bunu dinsel bir kabul çerçevesinde değerlendirmeyi doğru bulmadığını şu ifadelerle belirtmiş ve şöyle ifade etmiştir:

“(...)Ben de genel anlamda günlük hayatımda karşılaştığım şeyleri biraz daha işte ne bileyim iyi insan olmaya çalışıyorum. Mesela merhametli biriyim ama bunlardaki motivasyonum din değil genelde doğrunun bu olduğunu düşünüyorum. Bunu tetikleyen şey din olduğunu düşünmüyorum aslında. Doğru benim için bu o yüzden yapıyorum gibi daha çok. Bir sevap, mesela bir kediye sütü sevap bu diye vermiyorum. Kafam da öyle bir link yok daha çok ona merhamet duyduğum için veriyorum diyeyim. O yüzden böyle demezdim herhalde. Merhamet benim için adlandırılmaya, araya başka bir link koymaya gerek yok bunun için gibi geliyor bana. Benim için içimde öyle zaten; ona vermem gerekiyor o sütü. Çok basit bir örnek tabi bu. Günlük hayatta karşılaştığımız bir durumdayken bunu örnek verebileceğimi düşündüm. Yapmam gereken bir şeymiş gibi geliyor. Bunun karşılığını alacağım, dinen böyle yapmam gerekiyor, dinen bağlantı olmuyor kafamda, aslında öyledir içimde de, çok göz ardı ediyorum da olabilir, bilmiyorum ya da öyle demezdim herhalde. (K. 1.)”

Katılımcının ifadelerinden yola çıkarak toplum tarafından gençlere kasıtlı ya da kasıt olmadan dayatılan materyalist din algısının yeni nesil tarafından farkına varılmaksızın reddedildiğini göstermektedir. Sevap ya da günah kıskacına sıkışmış din

algısının asıl amacı olan güzel ahlâkı tamamlamak ilkesinden uzaklaştığını ve gençlerin dine bakış açılarını olumsuz etkilediği sonucu elde edilmektedir.

Katılımcılardan elde edilen verilere göre davranışlarını kendi içlerindeki kabul gören iyi kötü algısına göre şekillendirmeleri söz konusudur. Bunun da mensubu olduğu aile ve çevresinde dinin bir yaşam biçimi olarak seçilip seçilmediğinin etkili olduğu gözlemlenmektedir. Konuyla ilgili katılımcılardan biri seçtiği kararlarda dinin etkisini belirtirken aşağıdaki ifadelere başvurmuştur:

“(...)Bence verdiğim cevaplar ve tepkiler de 20 yıllık bir birikim, birikimin ürünü olarak. Bu birikim dinden ziyade, dini içine almama nedeni de şu oluyor, çevremde gördüğüm, ailemin içinde ya da arkadaşlarımda din olmadığı için dinin bu kararlarda etkili olduğunu söyleyemem. Daha çok bana kafamda kurulan iyidir kötüdür algısı sonucunda oluşan şeyler. (K. 2.)”

Kendi yaşam deneyimlerinden çıkarımda bulunarak ahlâki normlarını oluşturup hayatını bu değerler üzerine inşa ettiğini belirten katılımcı ise şu sözlerle düşüncelerini paylaşmaktadır:

“(...)Benim de dinden ziyade daha çok kendi kafamın içinde değer yargıları, etik nedir gibi düşüncelerle alıyorum kararlarımı. E tabi toplumun doğru kabul ettiği şeylerin de uzun yıllar bunun üzerinde etkisi olduğu için karma bir şey çıkıyor aslında ama dinden daha çok herkesin kendi kafasının içinde olan düşünceleriyle ve kendi değerleriyle karar verdiğini düşünüyorum günlük hayatta. (E. 5.)”

Herhangi bir karar aşamasında dinin etkisinden ziyade mantıksal çıkarım yapmanın daha doğru bir yaklaşım olduğunu ileri süren başka bir katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Bana göre etkili değil. Ben daha çok o olayı kendi mantık çerçevemde değerlendirip ona göre karşıt şekilde cevap veririm. Nasıl anlatsam, tabi olay üzerinden gitmek daha doğru olur ama. Kendi mantık çerçevemden süzüp ona göre, işte bunu yapmalıyım ya da yapmamalıyım. Tartıştıysam hani, derim sıkıntı nerden kaynaklanıyor ona göre çözüm üretmeye çalışırım, kendimce konuşup karşı tarafla uzlaşmaya çalışırım. Gerçekleşmez kendim önceden yaptığım belki önceki tecrübelerime kendi aklımdan süzüp ona göre verebileceğim bir cevap olur. Kendimce tartıp ona göre cevap veririm. Genel de eski tecrübelerime göre olur. (E. 1.)”

Bu soruyu kendine soran katılımcı ise aslında bu sorunun cevabının henüz kendinde oluşmadığının farkına varıyor. Sahip olduğu içsel değerlerin bu soruyu

cevaplamak için yeterli olmadığı görüşü hâkimdir. Duygu ve davranışlarının devamlı değişmesini kim olduğunu anlamlandırmada bir yol gösterici olarak tarif etmektedir.

“(...)Benim şöyle iki soru olmuş oluyor. Ben şeyi fark ettim; ben kimim sorusuna çok cevap veremediğimi. Dedim ya karar mekanizmam bile son sene içerisine kadar değişti. Sevdiğim, zevk aldığım şeyler, kendi içsel değerlerim de var ama bunlar ne kadar benim kim olduğumu tam olarak belirliyor bilmiyorum. Çünkü şey bir dünyada yaşıyoruz, her gün bir şeylerin değiştiği. Benim de o yüzden kendi özelliklerim bile çok değişken olabiliyor. Temel şeyler kalıyor ama kendimle ilgili ben bile şaşıyorum nasıl böyle değiştiğim diye o yüzden ben kimim sorusuna daha çok hayatımdaki değişimlere göre cevap veriyorum dine göre değil de. Bir de annemlerle en çok çatıştığım nokta, evimizde kedi var annem kediden korkuyor ama asla onu sokağa da atamaz. Ben Allah’tan korkuyorum, ona da yazık, savunmasız diyor. Annemin yaptığı kötü bir şey değil çok iyi bir şey ama o kedinin kedi olduğu ve değerli olduğu için aslında sokağa atmamayı düşünmesini daha çok tercih ederdim. Ben böyle tercih ederdim. O bir canlı ben de bir canlıyım ve ben nasıl küçükken bakıma muhtaçsam kedi de muhtaç, böyle bakmaya daha çok hoşuma gider, böyle bakıyorum genelde. (K. 3.)”

Annesinin Allah korkusu bilinci ön planda iken katılımcının varlığa değer verme duygusu ön plana çıkmaktadır.

Manevi değerleri kişilik ve benliği oluşturan davranışların belirleyicisi olarak ifade eden katılımcı ise bunu daha net olarak şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Manevi değerlere uyarak yaşamaya çalışıyorum. Hareketlerimi, eylemlerimi de bunlar belirliyor bunun da kişiliğimizi, benliğimizi oluşturduğunu düşünüyorum.(K. 4.)”

Dinî kuralların değil ama maneviyatın etkili olduğunu, toplum içinde var olabilmek, kendini güvende ve huzurlu hissetmek için bunun gerekli olduğunu söyleyen diğer bir katılımcı ise vicdanıyla tartıp, sorgulayıp öyle sonuca vardığını ifade etmektedir:

“(...)Özel olarak dinin çok etkisi oluyor mu bilmiyorum ama maneviyat dediğimiz şey bence etkili oluyor. Çoğu zaman özellikle geçen sene sınav döneminden örnek vereyim, sınav dönemi hayatım çok yoğunken hiç fark etmiyorum ve düşünmüyorum. Boş kalıp düşündüğümde evet ben böyle bir insanım bunlara değer veriyorum diyorum. O hayatın koşuşturmacasında çoğu zaman ona dikkat etmediğimi fark ediyorum. Diyorum ki çok büyük hırslarım olmasın, hırslım bana zarar vermesin diyorum. Aslında birçok zaman uygulamadayken bu kendime hatırlattığım şeyler aklıma gelmiyor. Sınav döneminden örnek vereyim yine çok hırslıydım, stresliydim. Bazı insanların başarısından

mutluz oluyordum, yakın arkadaşlarım olsa da. Normalde bunu kafamda düşününce böyle yapmamalıyım bu yanlış diyebiliyorum ama çok da hareketlerime her zaman yansımıyor. Özel olarak din diye düşünmüyorum. Genel ahlâk kuralları aklıma geliyor, evet bunu düşünüyorum, toplum aklıma geliyor, toplumda yaşayabilmek için bazı kurallar... Kural olmasa bile, böyle yazılı şeyler olmasalar bile yasa gibi. En azından o huzuru, güveni sağlasınlar diye var olan şeyler var. Vicdan mesela eğer eskiden ya da şu an yapmaya devam ediyorsam o beni rahatsız ediyor. Sorguluyorum. Vicdanın etkisi oluyor. (K. 6.)”

Dini yol gösterici olarak daima tercih ettiğini ve samimiyetle bunu yaşamaya çalışan katılımcı ise her konuda yapamasa da yaşamında dikkat ettiğini belirtmektedir.

“(...)Bunu aslında şöyle söyleyeyim; dini bir yol gösterici olarak her zaman tercih ediyorum. Sadece dinde bir şey helal ya da haram diye yapmaktan ziyade gerçekten içimden de gelmesine önem gösteriyorum. Örnek veriyorum, sokakta gördüğümüz bir dilenciye dinim bunu sadaka vermeyi övüyor, teşvik ediyor diye yapmak yerine gerçekten o an içimden gelmesine daha çok dikkat ediyorum, tabi ki de dinin etkisinde kalıyorum ama her konu da diyemem ama çoğunlukla kalıyorumdur.(K. 5.)”

3.1.1.3 Toplumsal Değerleri Karar Verme Mekanizmasında Kullanma

Sosyal hayatta almış oldukları kararları dinî kurallar değil de toplumsal kurallar çerçevesinde oluşturmayı daha çok tercih etmektedirler. Alınan kararlarda din bir referans olarak görülmemektedir. Karar verme aşamasında da bundan uzak durduklarını beyan etmektedirler. Daha ziyade ferdi olarak kararlarını içlerinde tarttıktan sonra bir süzgeçten geçirdiklerini, direkt değil ama belli durumlarda dolaylı olarak etkilenme olabileceğini düşünmektedirler. Dinî kuralları uyulması gereken bir kriter olarak görmek çok zayıf bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeye dâhil olan katılımcılardan sadece biri üstünkörü bir dikkatten söz etmektedir. Onun dışında katılımcılar dinî bir referansı hayatlarına karar verme aşamasında dâhil etmediklerini, bunu da gerekli görmediklerini, kendilerini nasıl mutlu oluyorsa öyle davranılmalı şeklinde ifadelerle açıklamaktadırlar. Bu soruda da kadın ya da erkek katılımcıların farklı düşünme biçimine rastlanmamaktadır. Ciddi bir fikir ayrılığı söz konusu değildir. Aynı doğrultuda düşüncelere sahiptirler.

Katılımcımız, toplum normlarının karar verme aşamasında işine yaramadığını bu sebeple kendi yolunu kendi içinde bulduğu dinamikleri kullanarak kararlarını aldığını şu ifadelerle dile getirmektedir:

“(...)Güzel bir soru. Burada yani toplumsal değerden kasıt tam anlayamadım ama bence toplum normlarına göre hayatımızı yaşarsak toplumun bize dayattığı şeylerle zor olabilir diye düşünüyorum, o yüzden, ben saçmalıyor da olabilirim şu an da (gülerek),yani kendi yolumuzu kendimiz seçmeliyiz yani o kararı kendi içimizde değerlendirmeliyiz. Toplum ne der diye düşünürsem bir işi genelde yapamıyorum ben, toplumun ne dediğini düşünmeyip kendimize göre o şeye karar vermeliyiz. (E. 1.)”

Karar verme aşamasında toplumsal değerleri değil de kendisinin ne istediğini önemseyen katılımcı toplumsal normları bir dayatma olarak değerlendirmektedir. Toplumsal normları dayatma olarak gören bir bakış açısı kendi yolunu seçerken neye göre hareket edecek? Peki, “kendimize göre karar vermeli” düşüncesinin karşılığı ne olabilir? Bu sorunun cevabının izlerini diğer bir katılımcı cevabında görmek mümkündür:

“(...)İçinde bulunduğun toplumdaki apayrı bir birey olamazsın sonuçta. O yüzden kendini soyutlamak tamamen mutlu ve kendini gerçekleştirmiş bir birey olmanı engeller. Aidiyet hissi ve toplumla özdeşleşebilmek, her konuda aynı düşünmesen de tamamen aykırı ve marjinal bir duruş sergilemek seni mutlu etmez sadece egonu tatmin eder. Sürü psikolojisi gibi anlaşılmasın. Bunun aksine bilinçli olarak topluma ait hissedebilmek önemli. (K. 4.)”

Toplum normlarına göre hareket etmeyi, aidiyet duygusu ve bireysel mutluluk yönünü vurgulayarak öne çıkaran katılımcı aksini iddia etmenin marjinal bir tutum olabileceğini sadece ego tatmininden ibaret olacağını bunun da mutluluk önünde bir engel olabileceğini belirtmektedir.

İç ve dış odaklı olmanın dengesine vurgu yapan katılımcı ise tek başına toplumsal değerlerle hareket etmenin veya dinî inançlara göre karar almanın salt mutluluğu getirmeyeceğini savunurken bunları kendi istekleri ile harmanlayıp bir denge oluşturduğu takdirde bireysel mutluluğa ulaşmanın mümkün olacağı yönünde bir kanaat belirtmektedir:

“(...)Tabi ki de toplumsal değerleri göz önünde tutmalıdır. Ama toplumsal değerleri göz önünde tutan her bireyin mutlu olacağı kanısına varamayız. Yani evet mutlu bir genç toplumsal değerleri göz önünde tutup belki dini bütün bir insan da olabilir ama dediğim gibi her dine inanan ve her toplum değerlerini göz önünde bulunduran birisinin mutlu olacağını düşünmüyorum. Burada bir denge olması gerekiyor. Şunu bilmesi

gerekiyor bireyin, ben toplumsal değerleri göz önünde bulunduracağım ama bir yandan kendi düşüncelerimle de hareket edebileceğim. Bu dengeyi sağlayabilenler mutlu oluyor. Hiçbir tarafa, ne dindarlığa tamamen ne de dinsizliğe tam olarak yönelmemek gerekiyor. Benim düşüncem bu. Bir dengede gittiği zaman mutlu bir birey, kendini gerçekleştirebilen bir birey olabilir. Zorla güzellik olmuyor. İçinden gelmesi önemli içinden gelmeden yaptığı zaman belli oluyor. (K. 5.)”

Bu düşünce etrafından yol alacak olursak karşımıza, toplumsal normlar ve dinî kurallar bireysel mutluluğun önünde birer engel mi? Sorusunun çıkması kaçınılmaz oluyor. Bu sorunun cevabına aslında bir başka katılımcının açıklamasında kısmen de olsa rastlamak mümkün. Dışsal odaklı bir bakış açısına sahip katılımcımız bu düşüncesini şöyle belirtmektedir:

“(…)Burada mutlu bir genç diyor. Aslında mutluluk? İnsan olarak bence hepimizin toplum tarafından onaylanmaya ihtiyacımız var. Aslında bizi mutlu eden birçok şey, her şey demeyeyim ama toplum tarafından onaylandığımız için mesela seçeceğim bölüm toplum tarafından saygınlık gösterilen bir bölüm olduğu ve bu toplumda saygı değer meslek olduğu için seçerim. Aynı zamanda mutlu olmamın bir sebebi de toplumda saygınlığının olması, üstte olması, şu an mutluyum ama toplumsal değerlerde toplum farklı düşünseydi ben mutlu olmayacaktım seçimimden. İyi bir evlilik yapmak, toplum bizden bunu bekliyor, toplumsal değerlerimizde evlenmek, bir şeyler, bunlar var. O yüzden sonuç olarak tek, yalnız başımıza ya da bir fanusta büyümüyoruz, toplum bizi şekillendiriyor. Toplumsal değerler, gözümüzün önünde, biz özel olarak göz önünde bulundurmak istemesek de. Toplumsal değerlere ters davranırsam o değerlerin dışında kalırsam ötekileştireceğim belki de azınlık olacağım olmasam da iyi gözle bakılmayacak, başkalarının onayından geçmek, yalnız kalmak korkusu oluşturuyor. (K. 6.)”

Ne tam kabul ne de tam olarak reddeden bir tutum sergileyen katılımcımız bazı durumlarda toplumsal değerlerin bir ihtiyaç olduğunu fakat bazı toplumsal kurallara yüklenen anlamların değişkenliğinden bahsetmektedir. Bu değişkenliğin nasıl olduğunu ve neden uyulup uyulmaması noktasında başka bir katılımcı şu şekilde cevap vermektedir:

“(…)Bazısına evet bazısına hayır bence. Çünkü toplumsal değerlerin hepsi böyle mantıklı şeyler üzerine kurulu olmadığını görebiliyoruz bazen. Yavaş yavaş gerçek hayatımızda karşılığı olmayan şeyler de olabiliyor çünkü zaman içerisinde insan değişiyor. Toplum da buna bağlı olarak zaten değişiyor. O yüzden işte bu normlar ya da değerler o kadar da uymamamız gereken şeyler olabilir bazen. Bazısı da devam

ettirmemiz gereken, daha rahat yaşamamızı sağlayan şeyler aslında. O yüzden bazısına evet bazısına hayır bence. Göz önünde tutmalı kimisini de tutmamalı gibi. (K. 1.)”

Başka bir katılımcı bu görüşü destekleyerek toplumsal kuralların güncellenmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır:

“(...)Bence de toplumdaki genel görüşler birazcık güncellenmesi uzun sürüyor diye düşünüyorum. Çünkü ondan öncesinde koyulmuş kurallar oluyor ve zaman ilerledikçe çok geniş çaplı kitlelerden bahsettiğimiz için değiştirmek zor oluyor. O yüzden her zaman doğru diyemeyiz toplumdaki kurallara. O yüzden de eğer birey kendi kararının toplumdaki ile çatışmasına rağmen daha doğru olduğunu düşünüyorsa bence bu kararı almaktan çekinmemeli ve ben de bu şekilde karar alıyorum yani. (E. 5.)”

Katılımcılardan bir diğeri ise aldığı kararların toplumu rahatsız etmeyecek şekilde olmasına dikkat ettiğini, kendi özgürlüğünü başkasına zarar vermeyecek şekilde olması noktasında bir hassasiyetle oluşturduğunu ifade etmektedir. Bireyselliği öne çıkaran bu görüşe katılımcıların bazısı da destek vermekle beraber toplumsal olarak farklılaşan değer yargılarımıza saygı duymamız gerekliliğini vurgulamaktadır çünkü ülke olarak birlik beraberlik içinde yaşayabilmemizin ön koşulu hem ortak paydalarda buluşabilmek hem de farklı düşünce ve kültürlere saygı duyabildiğimiz ölçüde muvaffak olabileceğimiz kanaatindedir:

“(...)Toplumsal değerlerle ilgili ben şeyi fark ettim; aldığım kararlarda genelde toplumsal değerleri değerlendiriyorum ama şu açıdan mesela yaşadığım toplumu rahatsız etmemesine dikkat ediyorum yaptığım hareketlerin. Ne kadar özgür hareket etmeye çalışsam da eğer birinin manevi değerine hakaret içerikli bir şey ifade ediyorsa ya da belirli insanları gerçekten çok rahatsız ediyorsa yapmamaya çalışıyorum. Genelde öyle karar almamaya çalışıyorum çünkü bilmiyorum toplumsal değerler olmasa bir arada zor yaşarız. Aynı ülkeyi, toplumu paylaşıyoruz, zorunda kalıyoruz o yüzden buna baya dikkat ediyorum. İnsanların hissettiklerine, düşündüklerine. Çok farklıyız çünkü. (K. 3.)”

Katılımcılarımız toplumun iyi kötü, doğru yanlış gibi temel ilkelerine saygılı olmakla beraber bu değerlerin gerekliliğine de inanmaktadırlar fakat dinî referansı çok fazla temel alamadıkları için genel değerlendirme içerisinde kategorize edememektedirler.

3.1.1.4 Dini Kuralların Gündelik Hayata Yansımaları

Katılımcılar, dinin hayatlarında aldıkları kararlara etkisi sorusuna cevap olarak birbirine paralel cevaplar vermektedirler. Dinin gizil olarak hayatlarını ve yaşam alışkanlıklarını oluşturduğunun farkında olduklarını ancak aldıkları kararları doğrudan dini bir süzgeçten geçirmek gibi bir eğilimde olmadıklarını ifade etmektedirler. Gittikleri yerde çoğunluğa uyum sağladıklarını belirten bu katılımcılar, kıyafet mevzu bahis olduğu vakit rahatlığın ana kriter olduğu görüldü. Daha önceki sorulara verilen cevaplar gibi bu soru için de toplum kurallarının baskınlığından söz edilebilir. Katılımcıların konu hakkındaki ifadelerinden şunu anlıyoruz: toplumun yargıları, örf, adet ve gelenekler gibi unsurlar giyimleri konusunda da belirleyici bir rol üstlenir.

Katılımcımız, dinî kurallardan ziyade karar verme süreçlerinde toplumsal kuralların etkisinin daha baskın olduğunu belirtmektedir:

“(...)Kararlarımı dinin etkisinde kalarak almıyorum. Dinin doğrudan bir etkisi yok ancak toplumsal kurallar kararlarımı etkiliyor. Toplumun belirlediği kurallara uyulması gerektiğini düşünüyorum. (E. 6.)”

Sevap işleme, çıkarıcılık kaygısından uzaklaşıp doğru olanı yapma gerçekten iyi olanı tercih eden katılımcımız ise:

“(...)Ben de aslında dinden ziyade kendi kafamda tartıp bu tarz kararları veriyorum. Günlük hayatta da ne kadar etkiliyor, düşününce, aslında biraz doğru kabul edilmiş şeyleri yaparken motivasyonum, dinen iyi, sevap değil de gerçekten iyi olduğu için. Ama belki insanların birazcık daha tartışmalı kötü kabul edilebilecek şeyleri yaparken de dinî açıdan da kötü kabul ediliyor. O zaman da biraz daha yapmama motivasyonu olarak bunu alması da gayet makul. Doğru kararlardan daha çok, yanlış kabul edilebilecek kararlarda insanların dine başvurmasını daha olası buluyorum diyeyim. (E. 5.)”

Dinî kaideleri kural ve ibadet çerçevesinde görmek yerine bir hayat tarzı olarak gördüğünü ifade eden katılımcı ise düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“(...)Dini, ben uyulması gereken kurallar ve yapılması gereken ibadetler olarak değil de bir hayat tarzı, felsefe gibi görenlerdenim. Hayatta aldığım kararları da bu şekilde belirliyorum. Bir şey yapmadan önce de belli bir süzgeçten geçiririm. Bu herhangi bir konu olabilir. Giyim, tercihler vs. düşünce sistemime uymazsa yapmam. (K. 4.)”

Bu açıklama karşısında şöyle bir soru sormadan geçmemek gerekir. Dinî kaideler, yaşayış şeklimize hakikaten çok uzak olmak zorunda mıdır? İnandığımız dinin kural ve

ibadetlerin rahatlıkla bir hayat tarzı oluşturma potansiyeli söz konusuysen bunu ayrı bir olgu gibi değerlendirmek seküler yaşamın bir getirisi olarak değerlendirilebilir.

Başka bir katılımcı içinde bulunduğu topluluğa saygı çerçevesinde ele almaktadır:

“(...)Benim genelde aslında giyinmemde din etkili oluyor. Kendi inancımın dolayısıyla değil de şöyle onu fark ettim mesela genelde kendi dini değerlerine uygun giyinen insanların içerisinde bir etkinliğe katılacaksam biraz hem kendim rahat etmek için hem de ortama bilmiyorum belki saygısızlık olmaması için buna dikkat ederek giyiniyorum. Ya da mesela bir cenazeye gittiğim de sonuçta mevlit okunduğunda ona dikkat ederek giyiniyorum. Ama kendim dışarı çıktığımda bu değerlere o kadar dikkat etmiyorum. Arkadaşlarımla buluşacaksam din etkili olmuyor giyinmemde. Ama dediğim gibi eğer ki öyle bir ortama daha çok insanların buna dikkat ettiği bir ortama giriyorsam ben de kendimi onların yerine koyup rahatsız olurdum diyorsam o zaman evet dikkat ediyorum. Bir de şey ya böyle bilmiyorum herkes birbiriyle empati kurunca bütün olaylar çözülmüş gibi oluyor ya ondan genelde bu tarz işlerde dikkatli oluyorum. (K. 3.)”

Katılımcımız dâhil olduğumuz sosyal ortamların kendine has kuralları olduğunu ve bu sosyal ortamın kurallarına riayet edilmesi gerektiğini önemsemektedir. Katılımcı içerisinde bulunduğu sosyal ortamın genel kaidelerine ve giyim tarzına riayet etmenin doğru olduğu görüşündedir.

Benzer bir yaklaşıma sahip başka bir katılımcının görüşünde seküler anlayışın izleri görülebilmektedir:

“(...)Bu çok etkilemiyor, duruma göre değişir. Bazı durumlarda etkiliyor bazı durumlarda etkilemiyor. Burada verdiğiniz moda örneğinde etkilemiyor açıkçası din kavramı ama mesela ahlâki, vicdani konularda din etkili oluyor. Bilmiyorum mesela eğitimde, seçeceğim bölümde, nerede yaşayacağım, hangi ülkede yaşayacağım, Müslüman bir ülkede mi yaşamak yoksa başka inançları olan ülkede mi onu inanç belirlemez bende. Fark etmez, yeter ki hayat standartları yüksek olsun falan diyerek giderim. Öyle din önümde bulundurduğum kriter olmaz. (K. 6.)”

Dinî kuralların her yerde kendisi için karar verme mercii olamayacağını, ahlâki vicdani konuların etkileyici olduğunu ama diğer konuların bir kriter oluşturmayacağını belirtmektedir. Zamanın getirisi olarak yüksek hayat standartlarına ulaşmak, dünyevi refah ve mutluluk için dini bakış açısından soyutlanarak realiteye göre karar almaktadır.

Kendisini, Türk kimliği üzerinden değerlendiren başka bir katılımcı ise dolaylı olarak çok yönlü etkili olan bir inanç sistemi ile düşüncelerine açıklık getirmektedir. Bu

etkinin örf, adet, gelenek görenekler üzerinden hayat bulduğunu, İslam dininin Türk toplum gelenek görenekleriyle uyum içerisinde birbirini tamamlayan normlar olarak karşımıza çıkmasından rahatsızlık duymadığını şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Dinî değerler, genel sosyal hayatım olarak da konuşayım. Hem giyimim hem dışarı çıktığımda arkadaşlarımla gittiğim yerler, dinin doğrudan etkilediğini düşünmüyorum. Dolaylı yünden şöyle etkiliyor, bir takım toplumsal değerleri göz ardı etmeyen birisiyim işte örf, adet, gelenek göreneklere özen gösteriyorum. En basitinden Amerikalı bir genç değil de bir Türk genci olmamın farklılıkları vardır. Başka bir ülkeyle mesela Hristiyan, böyle düşünmemiş de olabilir. Müslüman başka ülkenin genciyle de farklıyım. Ben biraz daha Türk toplum geleneklerine, görenek ve değerlerine göre hayatımda kararlar alıyorum. Toplumda uzun bir zaman önce yani İslamiyet geldiği için Türk değerlerini de etkilemiş. İslamiyet o yüzden dolaylı yoldan etkiliyor ama buradaki örnekten yine söyleyeyim: -atıyorum- surf dinî düşünceler yüzünden ne giyeceğimi hiç düşünmedim ama şunu düşündüm. Bazı yerlere -örnek veriyorum- büyüklerimin olduğu yerlere çok açık giysilerle gitmemeye çok özen gösteririm ama bunun sebebi din değildir bunun sebebi toplum değerleridir. (K. 5.)”

Bir önceki katılımcının görüşleriyle benzerlik arz eden bir diğer katılımcı ise iyi insan olmak gayreti ile açıklamakta ve bu sayede toplumda herhangi bir çatışma yaşamadığını belirtmektedir. Dinin etkisinden uzak olmadığını şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Dediğim gibi bu aslında ikinci soruda anlattığım şeyle biraz benziyor. Böyle bir link koyarak karar almıyorum. Bir şey giyerken çok açık mı diye düşünmemin sebebi dışarda rahat edecek miyim, ne bileyim insanlara açık mı gelecek diye düşünmem. Bu da aslında insanların kafasında böyle bir algının oluşmasında, bunun böyle olmasında tabi dediğiniz gibi dinin de payı var aslında o yüzden dolaylı olarak belki evet ama kafamda şey gibi olmuyor; bunu giymeyeyim çünkü çok açık ve bu günah gibi linkleme yok kafamda genelde. Daha çok kendimle alakalı kendimi nasıl hissedeceğime göre karar veriyorum ama belki de bu kafamdaki aldığım değerlerde ya da dediğim gibi ikinci soruda da demiştim; iyi bir insan olmaya çalışıyorum vs. gibi. Bunlar da az buçuk dinin istediği şeyler olduğu için belki çatışmıyor olabilirim. Ama kafamda direk dine bağlamıyorum o yüzden hayır bu soruya cevabım. (K. 1.)”

Vicdan ve ahlâki kurallar noktasında dinin etkisini tekrar vurgulayan katılımcılar ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Ben genelde trende çok uymuyorum. Din, hayatımda aldığım kararları etkiliyor mu dersek... Dinde sonuçta çalmak, hırsızlık yapmak... Ben de hayatımda aldığım kararlarda yalan söylememeye, çalmamaya çalışıyorum. Bu açılardan düşününce din hayatımda aldığım kararları etkiliyor. Ama onun dışında dediğim gibi kendi içimde, vicdanımda onları tanıtıp cevap vermeye, içimde karar almaya çalışıyorum. (E. 1.)”

“(...)Ben bir olay hakkında karar verirken genelde vicdanıma başvuruyorum. Nasıl en rahat hissediyorsam, nasıl bir şeyin en doğru olduğuna kanaat getiriyorsam o şekilde davranırım. (E. 2.)”

Dinî ölçütleri yok saymamakla beraber mantığını da önemseydiğini belirten katılımcı ise:

“(...)Ben de daha çok dini referans almadığımı söyleyebilirim. Bir şeyi yapayım mı yapmayayım mı konusunda mantığımı kullanmak daha okey geliyor. Dinin bana sunmuş olduğu yasaklar ya da izinler dışında yine kendi doğrularımı kullanıyorum. (K. 2.)”

Kendi dünyalarında anlam verme ve doğrular geliştirme ifadelerine sık rastlıyoruz fakat bu noktada ‘hangi doğrular? Kimin doğruları? Neye göre yahut kime göre doğru?’ Tercih etmek zorunda kaldığında kıstasın ne olacağına dair genel geçer bir ölçüt olmaması da dikkat çeken bir zihinsel karmaşa olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1.5 Dinî Hayatın Yabancı Olduğu Kültürde Yaşanması

Görüşmede yabancı olunan kültürde yaşam deneyimi elde etme imkânı olduğunda dinî manevi hayatın bundan nasıl etkileneceği sorusuna cevap verirken katılımcıların iki farklı açıdan yaklaştığı görülmektedir. Yurt dışında yalnızca kısa süreli bir seyahat yahut uzun bir dönem yaşamak senaryoları üzerinden değerlendirilmektedir. Yerleşik bir hayat kurmanın bu durumu değiştirebileceği düşüncesinin yaygın bir görüş olduğu görüldü. Katılımcıların “bütünüyle dikkat ederim” gibi net bir ifadesine rastlanmamaktadır. Katılımcılar kısa süreli yurt dışı seyahatlerinde dini yaşam pratiğinin bir sıkıntı oluşturmayacağını, dinin belirlemiş olduğu yeme içme yasaklarına uymanın mümkün olduğunu belirtmektedirler. Bir süreliğine yurt dışında bulunmayı deneyimleyen öğrencilerin yurt dışında yaşamayı kendi dinî tutumlarına bağlı kalmanın önünde bir engel olarak görmedikleri gözlemlendi. Ancak yurt dışında yerleşik yaşama geçmeleri durumunda tavizlerin de başlayacağı ve içinde bulundukları çevreye uyum sağlamaya

gayret edeceklerini, yaşadıkları toplumla bütünleşmiş olacaklarını belirten katılımcılar gerekçe olarak bunun doğal bir süreç olduğunu, rahat bir yaşam için bu şekilde davranmanın gerekli olduğunu, evrensel değerler noktasında uyumun daha önemli olduğunu ifade etmektedirler. Bu fikirler görüşme yapılan katılımcıların tamamında hâkim bir düşüncedir. Dinî değerlerin bir sınır ve kıstas olmaktan çıktığı kanaati yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar yurt dışında yaşamanın getireceği tavizler dendiğinde bu soruya genel olarak yiyecek ve içecekler gibi temel yaşam gereksinimleri bağlamında cevap vermişlerdir. Entegre olma, uyum, içsel huzur, evrensellik, taviz verme, feragatler ifadelerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Deneyimlerinden yola çıkarak kendi imkânlarını oluşturmanın mümkün olduğu fikrinde olan katılımcımız dinî hassasiyetler söz konusu olduğunda sıkıntı çekmeden dinî yaşam şeklinin yaşanılabilirliğini belirtmektedir:

“(...)Soruyu şu şekilde cevaplamak isterim. Bence uğraşan biri çok kolay olmasa da buradaki kadar uygun imkânı kendine sağlayabilir bir şekilde. Çünkü bunları artık karşılamak yurt dışında, çoğu ülkede bir sıkıntı olacağını düşünmüyorum. Deneyimlerimden o yüzden bu imkânı kendime sağlayabilirim diye düşünüyorum. Bir sıkıntı çekeceğimi düşünmüyorum. Gittiğim de mesela dikkat ettim. İmkânı olan şeyleri sordum riske girmemeye çalıştım oradayken, kendim rahat hissettiğim için. (E. 3.)”

Başka bir katılımcımız ise kısa süreli yurt dışı seyahatlerinde herhangi bir zorluk yaşanmayacağı fikrinin yanı sıra uzun vadede yurt dışında yaşamak mevzubahis olduğunda uyum sağlamanın gerekliliğiyle bu durumun farklılaşmasının doğal olduğunu ifade etmektedir:

“(...)Yurt dışına şimdiye kadar çıktığımda ben de buna dikkat ederek ya da sipariş vereceksem öncesinde sorarak vs. veriyordum. Ama eğer temelli olarak orda yaşayacaksam bu zamanla körelebilirdi yani şu an öyle düşünmüyorum. Geniş bir yelpazeden bakacaksak artık hep orda yaşayacaksam hep bunu tutturabilmeniz mümkün olmayabilirdi belki de. Çünkü her yerde böyle bir opsiyon olacak diye koşul yok, olmadığı için de insanları hani suçlayamazsınız farklı bir kültür ve genele uygun şeyler çıkartıyor olabilirler, o an ortamdan dışlanmamak için artık bir süreden sonra salmış olabilirdim. Yaşadıkça öyle geliyor olabilir insana ama şu an dışardan baktığım için ve öyle bir yaşamım olmadığı için de bunu hala da dikkat edilebilir, korunabilir bir şey olarak görüyorum, gittiğim de işte “Ben Müslümanım, şöyle yemekler yiyorum, bu tercihler var

mı?” gibi sorulabilir geliyor. Ama biraz handikaplı bir soru hep orda olsaydım nasıl olurdum çok bilmiyorum. (K. 1.)”

Hayatında hali hazırda dinî kaideler yer almadığı için herhangi bir sorun olmayacağını ifade eden katılımcılar ise:

“(...)Dini yaşantımı çok etkileyeceğini düşünmüyorum. Zaten günlük hayatta da dindar bir insan değilim. Çok dini aktiviteler yapmıyorum. O yüzden tamamen eğitimime odaklı düşünürdüm. Nasıl daha iyi bir eğitim alırım, nasıl kendimi daha iyi geliştirebilirim o açıdan bakardım duruma. (E. 2.)”

“(...)Hayatımın zaten çoğu alanında dinin yapmam gerektiği şeyleri, manevi olanlar dışında zaten pratikte gerçekleştiriyorum. İşte namaz kılmak, oruç tutmak işte yasaklar olarak domuz eti yememek, içki içmemek vs. gibi bir sürü şey. Hani hayatımızın alanlarında ihlal etmişken yurt dışı gibi bir yerde yaşamaya başlayınca ve bu imkânlarla ulaşmak ya da kendinize bu sınırları çizmek daha zor olduğunu... Çok da umursayacağım ve üzerinde duracağım alanlar olarak görmüyorum açıkçası. (K. 2.)”

Daha faydacı ve hazların öne çıkarıldığı bu ifadeler huzur kavramına yüklenen anlam ile yaşam biçiminin dünyevi yönüne işaret etmektedir. Burada kendi doğrularının öncelikleri belirleyebileceği görüşündedir. Bir başka katılımcının örneğinde bu önceliklerin nasıl uygulanabileceğine bakabiliriz:

“(...)Yurt dışı... Ben genel olarak şey algısı var, Müslümanlar domuz eti yemez, ben zaten direkt et tüketmediğim için o domuz eti kısmına girmiyorum. Direkt et tüketmiyorum. Yurt dışında yaşasam ben din ya da oradaki insanlara uyum da değil de kendimi nasıl rahat hissedeceğim. Ben nasıl doğru şeyleri yapıyor hissedeceğim veya kendi içsel değerlerimi aşmayacağım gibi düşünerek yurt dışında bir yaşam sürerdim. Hollanda'ya gittiğimde etrafımda herkes ot çekiyor diye öyle bir şeye bulaşmazdım yani benim kendi değerlerim var sonuçta. Öyle bir insan olmazdım ama sırf bu bizim dinimizde izinli değil diye mesela yapmam dediğim şeyler de olmazdı. Genelde kendime ne doğru geliyorsa benim için ne önemli ve kendi doğrularıma göre ne iyiye, vicdanım nasıl rahat, huzurluysam öyle davranırdım yurt dışında da. (K. 3.)”

Bu ifadeleri ile doğru olarak belirlediği inançlarını, yaşamak isteyen kişinin bunu her yerde yaşamanın mümkün olduğu fikrini katılımcının ifadesinden görmekteyiz.

Diğer bir katılımcıya göre ise yer değiştirmek hayatında rutin ibadetleri olan kişiler için bir zorluk oluşturmayacaktır:

“(...)İkisinin bambaşka alanlar olduğunu düşünüyorum. Bir insan dinine bağlıysa ve belli ibadetleri gerçekleştirmek istiyorsa eğitim hayatı buna bir engel olmaz zaten o fırsatı yaratır. Bana gelince ben zaten olayın metafizik kısmıyla daha ilgiliyim. (K. 4.)”

Dinin metafizik boyutu ile kastettiği maneviyatla ilgili olduğunu belirten katılımcı, dindarlık ve maneviyat ayırımına vurgu yapmaktadır. Dinine bağlı ve ibadetleri yapmaya istekli olan kişi için eğitim hayatının engelden öte fırsatlar yaratacağını ifade etmektedir.

Yaşayış şekilleri ve normları açısından ülkeler arasında çok da bir fark olmadığını o yüzden çok rahat bir şekilde yaşanacağını, isteyen kişinin de dengeyi gözeterek bunu sürdürebileceğini ifade eden diğer bir katılımcıya göre ise:

“(...)Önce ikisini bir dengeli sürdürmek isteyen sürdürebilir. Ben de sonuçta yurt dışına gitmeyi düşünüyorum. Yurt dışına gittiğimde de şu anki yaşantıma göre çok bir farklılık olur mu bilmiyorum. Yurt dışında daha önce en fazla en uzun on beş gün kalmıştım. Orda da şu an ki şartlarım çok değişmemişti yani şu an burada nasıl yaşıyorsam orda da öyle yaşamıştım. O yüzden ben yurt dışında yaşayıp yaşamamanın bir şeyi değiştireceğini düşünmüyorum bu açıdan. Tabi uzun vadeli hiç yaşamadığım için bilmiyorum. (E. 1.)”

Kendini tamamen dinden uzak olarak görmese de günlük yaşam pratikleri içerisinde dinî ritüellerin olmadığını o yüzden başka bir ülkede zorlanmayacağını deneyimleyerek görmüş olan başka bir katılımcı da bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

“(...)Şöyle düşünüyorum. Ben dinî olarak kedimi tamamen dinden kopuk biri olarak tanımlamam ama aktif yaşam pratiklerimde çok uyguladığım rutinlerim yok açıkçası o yüzden yurt dışında okuduğumda da Türkiye’de olmam arasında pek bir fark olmazdı. Çok düzenli gerçekleştirdiğim bir aktivite olmadığı için bir de kalan da zaten benim bireysel şeylerim o yüzden yurt dışında okumam pek bir şeyi değiştirmezdi. Eğer soru şeyse çevremde farklı görüşten varsa farklı dinden insanların olası işte aynı görüşü paylaşmıyor olmam benim için fark etmez. Ben sorun etmem. Alışveriş yeme içme vs. öyle konularda da biraz kendimi tanıdığım için şöyle diyebilirim: Ne kadar kalacağıma bağlı, muhtemelen ilk gittiğimde dikkat ederim mesela biz arkadaşımınla (K. 5.) yurtdışına gitmiştik yemek yerken dikkat ediyorduk ama 14 gün falandı bu gittiğimiz. Ve o zaman bile 14.günün sonunda bir şey yemek zorlaştığında ben içimden demiştim : “Artık yiyim yani ne olacak çünkü açım.” Yani anlıyor musun? Daha çirkin olanları yemek zorundayız falan... O yüzden muhtemelen bir süre dikkat ederim veya çevremdeki biraz imkânlarla

bağlı. Eğer gerçekten yoksa ve işte yemekten keyif aldığım ve işte rahat karşılayabildiğim bir şey varsa kaçınırım. Ama yoksa da “Yapacak bir şey yok” der, ödün veririm. (K. 6.)”

Katılımcının ilk günlerde yeme içme konusunda bir hassasiyet oluştursa da zamanla bunun yerini rahatlığa bırakıp ödün verme şeklinde açıklayarak durumun güçlüğünü de vurgulaması dikkat çekicidir.

Feragatler kavramı ile bu durumu izah etmeye çalışan diğer katılımcı ise şu şekilde açıklamaktadır:

“(...)Şimdi din bireysel olduğu için tamamen benim kendi hislerimde, kendi içimde yaşayacağım bir durum olduğu için çok sıkıntı yaşayacağımı düşünmüyorum. Tabi yurt dışındaki insanlar çoğunluk Müslüman olmadığı için bazı noktalarda küçük feragatler yapman gerekebilir. Sonuçta ben onların ülkesine gitmişim. Ben illa ki benim kurallarına öyle yaşayacağım diye direktmem saçma olur. Çünkü dediğim gibi misafir olan benim ama elimden geldiğince en azından çok basit bir şey domuz eti yememeye dikkat ederim. Oruç tutuyorsam tutmaya devam etmek ya da namaz ben kılmıyorum ama kılan birisi için diyeyim, kılıyor olsaydım bunları devam ettirmek bence çok da zor değil. Tabi ki de sosyal olarak bazı konularda illa ki dinden birazcık taviz vermek gerekebilir diye düşünüyorum. Verebilirim. (K. 5.)”

Dinî hayatı, birey kendi dinamikleriyle var edeceği için bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini ve dinî kaygıların vicdan, muhakeme, ittika etme, karar verme kavramlarıyla içsel mekanizmalarını kullanarak içselleştirerek yaşadığı bir deneyim olarak görmektedirler. Çoğunluğun Müslüman olmadığı yerlerde küçük feragatler yapılması da misafir olan kişinin ev sahibinin kurallarına uyması şeklinde bir yaklaşımla değerlendirilmektedir.

3.1.1.6 Allah İnancı Kavramının Temelleri

Katılımcılar genel itibarıyla din kavramında yahut Allah inancında sevgi duygusunun ağır bastığını ifade etmektedirler. Katılımcıların büyük çoğunluğu inancındaki Allah’a karşı sevgi duygusu üzerinden anlamlandırmayı tercih etmektedir. Fakat iki katılımcı bu konu ile ilgili çekimser kalmışlardır ve belirgin bir inanca sahip olmadıklarını ifade etmektedirler. Katılımcıların üçü ise korkunun daha yoğun bir duygu olduğunu söylemektedirler. Katılımcıların ikisi bu duygunun temelini aileden geldiğini beyan etmektedirler. Başka bir katılımcımız ise annesinin sözlerinin onda sevgi duygusunun uyanmasında etkili olduğunu söylerken bir diğer katılımcımız öğretmenin

kullanmış olduğu bir cümleyi kendisinin inanç kavramını temellendirdiğini dile getirmiştir. Görüşlerin çoğu bu duygunun oluşmasında yetişkinlerin büyük bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar tarafından korkuya sebep olan şeylerden cehennem kavramına vurgu yapılmaktadır. Bir katılımcı ise dünyanın imtihan yeri olarak değerlendirilmesini korkunun sebebi olarak ortaya koymaktadır. Kadın katılımcıların özellikle Allah korkusunu giyim kuşam üzerinden değerlendirmesi ayrıca dikkat çekicidir. Çoğunluğunda aynı bakış açısı hâkim görülmektedir. Dinî kurallara riayet noktasında sevginin değil korkunun ağır bastığını söylemek mümkündür. Kadınların vurgusu kılık kıyafet kavramları, erkeklerin vurgusu cehennem ve imtihan kavramları etrafında şekillenmektedir.

Allah kavramının yansımalarının nedenleri korku, ceza, sevgi, güç, sınav, sığınak, eğitim, cennet, cehennem, sınav mantığı, şükür kavramları vurgulanarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

Korku temelli bir yaklaşımı gündelik basit örnekler üzerinden değerlendiren katılımcı şu şekilde örneklendirmede bulunmaktadır:

“(...)Sanırım korktuğum için çünkü genel anlamda hayatımda yaptığım çok basit şeyler mesela, kapalı ya da şort giyiyor olmam, genel anlamda hayatımda ritüel yani bana garip gelmeyen şeyler belki de dinen o kadar da yapmamam gereken şeylerdir. Çok basit örnek veriyorum şu an ama en basitinden bunlar diyeyim. Ama benim için o kadar gündelik ve normal şeyler ki o yüzden bana garip gelmiyor. Dediğim gibi iyi biri olmaya çalışıyorum ama onun yanında böyle yönler, şeyler de var. Onlara pek uymuyorum. O yüzden bunların da bir cezası olacaksa eğer o yüzden korkarım gibi daha çok. Genel anlamda hayatımdaki devam eden şeylerin, her şey çok da uymuyor. Korkuyorum diyebilirim. Arkadaşıma (K. 2.) ben katılıyorum o şort muhabbetinde de onu anlatmaya çalışmışım. Ve bunlar hayatımıza çok basit olarak, normal olarak yaptığımız şeyler yüzünden bile oluyor gibi. Mesela ben sadece adam öldürmek değil işte başımızın açık olması, şort giymemiz, hareketlerimize dikkat etmememiz şu an çok gündelik olarak alışık yaptığımız şeylerden bile böyle bir yola gitme ihtimalimiz var. (K. 1.)”

Burada dikkat çekici olan cezalandıran ve bu sebeple korkulması gereken bir yaklaşımla tasavvur edilen Allah kavramı göze çarpmaktadır.

Dinî yasaklara uyulmadığı takdirde hatırlanan ve bu sebeple de korku ile ilişkilendirdiğini belirten bir başka katılımcı da şöyle ifade etmektedir:

“(...)Benim, dürüst olunca, korkuyla ilintili diyebilirim çoğu zaman. Çünkü genelde bu tarz şeyleri aklıma getirdiğim zamanlar dinen daha sakıncalı olan şeyler,

yaşandığı zaman ya da bir şekilde bir parçası olduğum zaman aklıma getiriyorum böyle şeyleri o zamanda haliyle korkuyla ilintilenmiş oluyor. Daha dinî önemi olan günlerde belki sevgiyle daha alakası olabilir, çoğunlukla bu şekilde benim kafamda düşünceler canlandığı için korku diyebilirim. (E. 5.)”

Korku ile oluşan tasavvurların söylemlerin etkisi ile oluştuğunu belirten katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Benim kendi adıma belli bir inanç sistemim yokken neyin, neye inandığımı bilmiyorum. Ama Müslüman olarak yaşadığım zaman döneminde korku olduğunu düşünüyorum. Şu an benim için o zamanda korku yüzünden itaat ettiğim bir Allah vardı bence ama o zaman sevgi olarak söyledim diye düşünüyorum. Aslında cehennem kavramının direkt tek başına korkunun oluşmasında yeterli yani. Sonsuza kadar acı çekmekten bahsediliyor. Cehennemde yanmak mıdır bilmiyorum ama nedir? Ne şekilde olursa olsun korku. (E. 4.)”

Korku yaklaşımının bir diğer sebebini ise yasakların anlatılması noktasındaki ifadelerin imtihan kavramı etrafında şekillendirilmesi ve cezalandırıcı bir Allah kavramı şeklinde ifade eden katılımcı ise:

“(...)Benim de aynı şekilde korku olarak, bir şeyi mesela demiştim ya en başında, başım sıkıştığında inanıyorum diye. Başım sıkıştığı zaman mesela büyük bir güç ve her şeyi yapabilirse eğer o zaman inanmalıyım belki o zaman kurtulurum şeklinde bir düşünce ve korkuya bağlıyorum sevgiden ziyade. Çünkü şey mekanizması oluşmuyor kafamda; sevgi olmaması, “aa bizi sevdiği için koruyacak şimdi” gibi değil de ya da işte “ben onu çok sevdiğim için gidip ondan bir şeyler istiyorum” gibi değil kafamdaki Tanrı şeyi, resmi. Daha çok korkuyla oluşan ve insanlara sunmuş olduğu yasaklar ya da kitaplardaki bu anlatılar yüzünden kafamda daha çok korku olarak pekişiyor. Daha çok buna yasaklar etki ediyor gibi. Bir kadın başını kapatmazsa cehenneme gider, oruç tutmazsan vs. din olarak düşündüğümüz şeyle insanların aklına ilk gelen kimseyi öldürmeyin, yalan söylemeyin gibi iyi şeylerden ziyade belli başlı yapmamız gereken pratik şeyler var ve siz bunları yerine getirmediğiniz takdirde cennet-cehennem ayırımında cehenneme yollanıyorsunuz. Ve bunu yapın demek korkuyu oluşturuyor bir noktada bunu da kitapların ya da din adamlarının etkisinin olduğunu düşünüyorum. Bir de şey var ya dünyada sınav mantığı... O da etkiler. Yani burada yaşıyorsunuz, burası bir sınav yeri, burası sizin asıl hayatınızı oluşturacak yere giriş biletinizi almanız için ya da o ayırımın yapılması için bir sistem ve insanların burada Tanrıya karşı sevgi

beslemektense korku beslemesi daha doğal geliyor. Sınav sistemi içinde eğer düşünülünce. (K. 2.)”

Katılımcının yaşına bağlı olarak bilinç düzeyinin artması ile daha rasyonel düşünme ve kendi anlamlandırmaları ile olumlu düşünceye evrildiği de başka katılımcının ifadesinde şu şekilde yer bulmaktadır:

“(...)Büyürken korkudan sevgiye dönüştü. Daha çok bilinçlenip yorumlama kendi içimizde onları anlamlandırma durumuna geçtiği için korkudan sevgiye dönüştü benim için. Benim bakış açım öyle. (E. 3.)”

Birçok korkunun da üstesinde gelme noktasında bir sığınak olarak da ifade eden katılımcı ise korkulan bir Tanrı kavramını çevresindeki kişilerde görse de bu durumdan etkilenmediğini söylemektedir:

“(...)Ben de düşününce şey oldu, herkesin kafasındaki Tanrı, Allah işte enerji, herkesin inandığı farklı bir şey var ama aynı kapıya çıkan, Tanrı olarak nitelendirdiğimiz, ben şeyi fark ettim ben içimdeki Tanrı kavramını çok seviyorum. Bence bugün Allah'ın işte Tanrının var olması senin sığınabileceğin bir nokta, yalnız olmadığının bir göstergesi gibi burada hiç korkum yok. Hayatta korkularım çok var ama Tanrıya bağlaşıklık korkum yok. Ben kendi kavramlarımla içimdeki Tanrı kavramını çok seviyorum. Bu bireysel bir şeydir, bende korku yok ama etrafımdaki çoğu insanın korktuğu için bağlı olduğunu ben de fark ediyorum. (K. 3.)”

İnancın temelini sevgi ve şükran duyulan bir yaratıcıya bağlılık olarak ifade eden katılımcının ifadeleri ise şu şekildedir:

“(...)Sevgi ile ilintili. İtaat etmek değil inanç duymak dinin temeli bence. Bir şeyi yasak olduğu için yapmamak ile senin vicdanına ters düştüğü için yapmamak arasında çok fark var bence. Bir yaratıcıya inanıyorsan da ondan seni cezalandıracağı için korkup sürekli "namlunun ucunda gibi" yaşamak yerine büyük bir saygı ve şükranla yaklaşmalısın diye düşünüyorum. (K. 4.)”

Şükran, sevgi, minnet duygusu ile sınımlanacak bir güç olarak tasvir ettiği Allah kavramını şu ifadelerle açıklamaktadır:

“(...)Ben küçüklüğümde beri ailemden şöyle gördüm bana annem her zaman “Ne istiyorsan Allah'a söyle ne düşünüyorsan dua et, iste, çekinme, şükret” dedi. Böyle yaklaştığım için ben Allah'tan bir korku duyarak hiç büyümedim. Sevgi duydum ben şöyle söyleyeyim her zaman başıma gelen kötü ya da iyi olsun olayların hep bir sebebi olduğunda göz önünde bulundururum. Kötü bir olay olduğu zaman da bu benim için bir iyilik, bu benim faydam demek ki bana yararlı olan buymuş. Şu an bana kötü gibi geliyor

ama demek ki benim için en hayırlısı buymuş diye düşündüğüm için Allaha bir sevgi, bir sığınak, yardımcı gözüyle baktım. Benim dertlerimi dinleyip cevap verecek bir güç olarak ben kafamda tasvir ettim. O yüzden dediğim gibi ailemden gelen bu şekilde bilinç oluştu. Ben şöyle düşünüyorum: Din bize yardımcı olmayacaksa niye hayatıma kabul edeyim? Benim işimi kolaylaştırmayacaksa bir yerde bana bir kazanç demek istemiyorum ama bana bir fayda sağlamayacaksa, korkutacaksa, beni gerecekse niye inanıyorum diye düşünüyorum. Bir şey var ki bana sevgi, güç, dayanıklılık vermek için ben kafama dinin çıkış varlığını da böyle tanımladığım için sevgi dışında bir şeyi koymak, negatif bir duyguyla bağdaştırmak bana doğru gelmiyor. Ben yapamıyorum en azından. (K. 5.)”

Negatif bir duygunun temel inanç dinamiğinde olmamasının en doğru yaklaşım olduğunu ifade eden bu düşüncüyü destekleyen bir başka katılımcı ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Benim için de sevgi kavramı daha ağır basıyor. Mesela bazı konularda yanlış olduğunu bildiğimiz ya da yanlış olarak nitelendirdiğimiz ama insana belki cazip, çekici gelen şeylerde de korku kısmı sanırım ağır basıyor. Tabi hayatımın geneline bakarsak sevgi daha ağır basan ve beni o sevgi kavramı ile itaat ettiğim, sevdiğim için bir kavram aslında. Ama bazı durumlarda -az önce de örnek verdiğim gibi- mesela kötü bir şey yapacağım, o şeyin kötü olduğunu biliyorum eğer cayma sebebim genelde, genelde demeyim ama bazen de şey olabiliyor, bunun bir karşılığı olabileceği fikri ve onun verdiği korku olabiliyor. Tabi ki yapacağım hareketin bir insanı üzmesi ya da topluma bir zarar vermesi bunları da düşünüyorum. Ama içinde o korku da oluyor açıkçası hiç olmuyor dersem yalan söylemiş olurum ama hayatıma çok ağır basan bu değil. Bu düşünceye sahip olmamın nedeni büyüdüğüm ailedir herhalde. Evet, daha çok büyüdüğüm aile ile ilgili. Sonuç olarak biz doğduğumuzda bize birçok her şeyi, hatta o okula başlayana kadar edindiğimiz her şeyi, bir hareketin doğru yanlış olup olmadığı, neyin doğru neyin yanlış olduğu, neden yanlış olduğu hepsini ailemizden öğreniyoruz. O yüzden ailemden aldığım eğitim bunla ilgili. (K. 6.)”

Ailesinin eğitim, anlatım ve yaklaşım tarzının sevgi üzerine temellendiğini belirten katılımcının bu düşüncesinin doğruluğunu bir başka katılımcı, öğretmeninin ifadesini kullanarak desteklemektedir:

“(...)İnancımdaki “Allah” kavramı “sevgi” ile ilintili. Bu bilinç ilkokuldaki öğretmenimin sözüyle oluştu. “Ben Allah’tan korkmam, yanlış bir şey yapmadığım sürece Allah’tan neden korkayım? “Ben Allah’ı seviyorum” demişti. Beni de oldukça etkiledi. (E. 6.)”

Allah kavramının sevgi dışında oluşmasının zor olduğunu başka bir katılımcı şu sözlerle desteklemekte:

“(...)Bence sevdiğim bir söz var: “Dinde zorlama yoktur” diye. Korkuyla ilintili olamaz bence yine, sevgi ile ilintili diye düşünüyorum. Bilmiyorum, sonuçta saçma bir şey de demek de istemiyorum ama ben tamamen sevgi ve insanın içimden gelen bir şey olduğunu. (E. 1.)”

Tüm bu ifadeler korku ve sevgi temelli bir algılamının temel dinamiğinin çevresel boyuttaki anlatım ve ifadelerle şekillendiğini göstermektedir.

3.1.1.7 Aile ve Maneviyat Arasındaki İlişki

Katılımcılar aile büyükleriyle ilişkilerinde manevi değerlerden çok kendi doğrularıyla hareket etmeyi uygun bulduklarını ifade etmektedirler. Kuşak farkına ve zamana vurgu yaparak ebeveynlerinin dönemlerindeki davranışları kendilerinden beklenmemesi gerektiğini, anne-baba olmalarının bu konuda bir ayrıcalık oluşturmadığını belirtmektedirler. Ebeveynleriyle her şeyi rahatça konuşabilmeyi önemsedikleri ama bir orta yol bulmaktan ziyade büyüklerinden kendilerini yargılamadan tasdik etmelerini istedikleri çıkarımını yapabiliriz. Farklı nesil olduklarını ve doğal olarak farklı doğrulara sahip olabileceklerini ifade etmektedirler. Ebeveynlerinin ve yetişkinlerin onların doğrularına göre hareket etmesinin daha yerinde olacağını belirtmektedirler. Bu konuda yalnızca bir katılımcı aksi görüş belirtti. Uyum, ailesel eğitim, ön yargı, sevgi, saygı, nesil farkı, iç huzur ifadelerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlenmektedir.

Kendisi ve aile büyüklerinin nesil farkına vurgu yapan katılımcı uyumlu kişilik yapısı nedeniyle onların hoşuna gidecek şekilde davrandığını, sevgi ve saygı çerçevesinde iyi bir ilişkisinin olduğunu ifade etmektedir:

“(...)Şöyle düşünüyorum. Özellikle bizim nesil ve aile büyüklerimiz dediğimiz nesil arasındaki maneviyat farkının ciddi bir fark olduğunu düşünüyorum. Kendimi de biraz bu konularda uyumlu olarak biliniyorum uyumlu olarak nitelemek doğru mu ama uyumlu olduğumu düşünüyorum o yüzden birazcık daha hoşuna gidecek, hoş görecekləri şekilde, onlarla ilişkilerimi böyle yürüttüğümü söyleyebilirim. Sevgi, saygı çerçevesinde güzel bir ilişkim olduğunu düşünüyorum, maneviyat etkili. (E. 5.)”

Benzer düşünen bir başka katılımcı da aile ilişkilerini sevgi ve saygı kavramlarıyla değerlendirmektedir:

“(...)B benim içinde aynısı içinde geçerli onlarla aynı mı benim tanımlarım maneviyat anlamında tam olarak emin değilim ama kendi içimde o şekilde yaklaşıyorum sevgi ve saygı içinde, objektif olarak evet, diyorum. (E. 3.)”

Maneviyat düşüncesinin çocukluktan itibaren oluştuğunu ve bunun da aile ilişkilerini olumlu etkilediğini düşünen diğer katılımcı ise:

“(...)Ben de buna evet diyorum. Çünkü maneviyat dediğimiz şey küçüklükten oluşan şeyler olarak düşündüğüm için, manevi değerleri bu yüzden aile büyükleriyle ilişkilerimizde etkili olduğunu düşünüyorum. (K. 2.)”

Ancak maneviyata yüklenen anlamların tek taraflı düşünülmemesi gerektiği başka bir katılımcı tarafından hatırlatılmaktadır:

“(...)Yani onlarla da sevgi saygı çerçevesinde güzel bir ilişkim olduğunu düşünüyorum. Aile, tabi bilemiyorum sonuçta onlara da sormak gerek (gülümseyerek) maneviyat etkili olabilir yani belli açılardan illa etkilidir. Şu an çok değerlendiremedim. Ben kendi açımdan ama bizim kendi aile ilişkileri sevgi üzerine kurulu daha çok. (E. 1.)”

Konuyu olumlu ve olumsuz yönlerinden değerlendiren katılımcı hayır demeyi tercih etme sebebini ebeveynleriyle aynı doğrulara sahip olmadığı için farklı düşünmenin doğallığına dikkat çekmektedir. İçinde yaşadıkları zamanın doğrularının farklı olduğunu, bunun bir evrilme sürecinden geçtikleri için böyle olduğunu düşüncesindedir:

“(...)Bazı yönleriyle evet bazı yönleriyle hayır. Diyoruz ya kendi doğrularımız var vesaire diye bunlar tabi ki de benim şu an yaşadığım yüzyılın getirdiği doğrular bir bakıma, yani benim şu an kendi düşünüp tartışıp oluşturduğum doğrular onlarınki ile aynı olmayabilir. Çünkü onlar farklı bir yüzyılda değil ama (gülerek) başka bir şeyde yaşadılar. O yüzden mesela onlarla bu konuda çatışıyorum, çatışmaktan da çekinmiyorum. Çünkü artık farklı bir yerde yaşıyoruz. Çabuk önyargı oluşturmalarına izin vermiyorum. Mesela eskiden uzakta yurttan yaşıyordum. Eve gelince böyle şeyleri daha fazla konuşmaya başladık. Bir de genelde de öyle çok da filtre yoktur ağızda, onların yanındayım argo konuşmayayım gibi bir yapım yok. Onların yanında farklı bir ben olmuyorum. Yani o yüzden onlarla çok şakalaşıyorum, bir arkadaşımış gibi de davranıyorum. Ve mesela şeyi fark ettim onlar açısından evde olduğum zamandan beri haber olsun ya da başka bir şey izliyor olsak bile yaptıkları yorumlar inanılmaz değişti. İlk başlarda daha önyargılı ya da daha çabuk birbirine kayan yorumlar yapıyorlarken şimdi daha çok düşünüyorlar söylemeden önce. Yanımda bana soruyorlar, sence böyle mi gibisinden... Yani o anlamda onları da bu konuda etkilediğimi düşünüyorum ve öyle çatışmaktan çekinmiyorum. Çünkü artık farklı doğrular geliyor, onlar da bunu

yakalasın istiyorum ve yakaladılar da bence. Yani daha farklı davranıyorlar gerçekten ne bileyim eril dil falan kullanmıyorlar. Eskiden daha fazla şey yapıyorlardı işte bilmiyorum ya da şu an çok örnek veremiyorum ama etkiledim onları bu konuda ve bu bence iyi bir şey de. Ama tabi ki de onlara destek oluyorum, yardımcı oluyorum vesaire. Ama yavaş yavaş yeni şeyleri benden de öğreniyorlar bence, benim onlardan öğrendiğim gibi. O yüzden hem evet hem hayır. Sırf büyüğüm olduğu için onları doğrudan kabul etmiyorum çünkü farklı şeyler de geliyor. Dışardan yorumlamak biraz tehlikeli gibi geliyor. Onlar da ama alıştı buna. Böyle daha iyi artık (K. 1.)”

Kendi bakış açılarının kabul görmesinin memnuniyetini dile getiren katılımcının yaklaşımına göre akla şu soru gelmekte: Dinî manevi kültürel değerler, doğrular, inançlar zamana göre değişkenlik göstermekte midir? Oysaki mensubu oldukları din sadece geldiği zamanla sınırlı olmayıp geleceğe hatta Hz. Âdem’den kıyamet gününe kadar geniş bir zaman çizgisini kapsamaktadır.

Onların yaşlarının büyük olması her şeyi her zaman doğru bilmeleri anlamına gelmediği şeklinde bir yaklaşımla destekleyen başka bir katılımcı ise:

“(...)Ben de katılıyorum arkadaşşıma (K. 1.) Sevgi ve saygı açısından sevgi gösteririm, her türlü göstermeye çalışıyorum ve gösteriyorum. Ama saygı konusunda öyle mutlak bir saygı göstermemiz gerektiğini düşünmüyorum. Çünkü onların yaşça bizden büyük olmaları böyle her şeyi doğru bildikleri anlamına gelmiyor her zaman. O yüzden üzerimde baskı kurmalarına çok da izin vermek istemiyorum gibi. (E. 4.)”

Bu yaklaşım biçiminin aslında onların kendi zamanlarındaki bireysel ve benmerkezci bir anlayışın etkisi olduğu söylenebilir. Başka bir katılımcı da bu yönde bir açıklama ile bunu kısmen de olsa ifade etmektedir:

“(...)Benim de daha çok arkadaşım (K. 1.) gibi... Onlar bazen benim en yakın arkadaşlarım gibi cidden, özellikle karantina döneminde çok destek oluyolar hep yanımdalar. Sadece çatıştığım nokta mesela babamla, ben babayım, babanın yanında böyle bir şey söylenmez, çıldırıp bir daha söylüyorum (gülüyor), küfür değil bu mesela birinden hoşlanıyorum, hoşlandığım çocuğu anlatıyorum. “Neden babanın yanında böyle konuşuyorsun ?” diyor, “ee çünkü insanım ben babacığım, anla bunu.” (gülüyor) diyorum. Arkadaşımanın dediği şey de haklı, onların yetiştiği jenerasyonla bizim yetiştiğimiz çok farklı. Babam bazen, “bana babam şöyle söyledi mi ya da annem çok korkardım” diyorum ki “sen öcü müsün, neden korkayım?” (gülüyor) tabi ki de beni uyaracaklar, hatalarım olabiliyor ama ben de onları uyarmalıyım. O şeye karşıyım ben babayım, bana saygı duyacaksın baba her şeyi yapabilir ya da anne. Annem bunu çok

yapmıyor da... Herkesin belirli doğrulara göre davranması lazım birbirlerine saygısızlık olmuyorsa, kırmıyorsa. Gerek yok sırf babasın diye. Eee sen de insansın ben de insanım farklı jenerasyon farklı doğrular yani. (K. 3.)”

Başka bir katılımcı bu durumu tam olarak maneviyat kavramı ile bağlantılı açıklamakta zorlansa da büyüklerinin isteklerini yerine getirirken mutlu olduğunu, onları mutlu etmenin ise kendisine iyi geldiğini dile getirmektedir:

“(...)Ben maneviyat şeyini tam oturtamadım. Bu soruda aile büyüklerimle olan ilişkilerimde tabi ki maneviyat ilişkili. Çünkü her şeyi bilmiyorum nasıl açıklayabilirim ama zaten doğumumuzdan itibaren anneye bağlı doğuyoruz. Bu biyolojik şeyle de bu maneviyata girer mi açıkçası bilmiyorum. Ama ailem bir istekte bulunduğu anda aile bireylerinden biri, o an zor gelse de onları yapmak tabi ki huzur veriyor. Başka bir insan istese, hayatımda o kadar yeri olmayan, tanımadığım biri istese yapmayacağım, üşeneceğim hareketleri eğer ailemden biri, sevdiklerimden; dedem, annem, babam, kardeşim isterse çok daha isteyerek yapıyorum. Yaptığım da onları mutlu etmek beni de mutlu ediyor. Evet, onlar bir istekte bulunmadan, en basitinden özel günlerini kutlamak işte bazen içimden geldiği için hediye almak gibi. (K. 6.)”

Aile içi ilişkilerde maneviyatın etkili olmadığını belirterek aslında farkına varmadan toplumsal değerleri içerisine maneviyatı yerleştirerek aile ilişkilerini etkilediğini belirten diğer katılımcı ise:

“(...)Ben kendi ailem olarak, benim dedem çok inançlı birisi değildi anneannem daha inançlıdır. O yüzden aile büyüklerimle olan ilişkilerimde maneviyat çok etkili değil ama dediğim gibi bazı şeyler biraz bütünleşiyor. Yani din, toplumsal değerler... Bir noktada artık fark etmeden dahi biz bunlardan etkileniyoruz ve ilişkilerimizi de etkiliyor. Buna özel bir örnek şu an aklıma gelmedi. Arkadaşımda da (K. 6.) dediği gibi büyüklerimi mutlu etmek beni de mutlu ediyor. Onlar bir şey yapar mısın diye rica ettiğinde benden bir talepte bulunduğu; bunu gerçekleştirmek, onlara yardımcı olmak, tabi bir isteklerini yerine getirmek insana iç huzur sağlıyor, insanı mutlu ediyor. Onların bir nevi ne derler -hani o şeyi de bilemedim (gülerek)- onların isteklerini yapmak sonuçta genel güzel hisler uyandırıyor insan da. O yüzden tabi maneviyat etkili. (K. 5.)”

Aradaki bağı kuvvetlendiren bir güç olarak maneviyatı ele alan katılımcımız ise:

“(...)Bence etkili sonuçta sevgi saygı çerçevesinde yaklaşıyorsun onlara ve bunlar da aradaki bağı çok güçlendiriyor. İlerde hatırlayacağın çok güzel anılara sebep olabiliyor ya da en ufak bir şeye sebep olabiliyor o yüzden ben çok önem veririm. (E. 2.)”

Tüm bu yaklaşımlar sevgi saygı çerçevesindeki ilişkilerin ikame edildiğinde manevi etik olmayan durumların da yaşanmayacağı vurgusu ile başka bir katılımcı görüşünde özetlenmektedir:

“(...)Ailemle birbirimize sevgi ve saygı ile bağlıyız. Manevi olarak yanlış gördüğü, etik bulmadığım davranışlar aileme de terstir, bu yüzden birbirimize paralel düşünüyoruz diyebilirim. (K. 4.)”

3.1.1.8 Yolculuğun Manevi Yansımaları

Katılımcılar genel olarak bir yolculuk esnasında manevi değerlerin ve duyguların kendilerine eşlik etmediğini belirtmektedirler. Katılımcıların genel bakışı herhangi bir yolculukta, ister manevi ister içsel bir sürecin yahut manevi değerın kendilerine eşlik etmediği fikriyatı daha ağırlıklı olan düşüncedir. Katılımcılar içsel bir yolculuktan kaçınmakta bu bağlamda yüzeysel bir bakış açısının hâkim olduğu kanaatine ulaşabiliriz. Öyle ki bu konuda herhangi bir inanç sisteminin olmadığını ancak olmasını arzu ettiğini dile getiren bazı katılımcılarımız da mevcuttur. Gittikleri veya seyahat ettikleri yerde başka dinlere yahut inanç sistemlerine karşı saygılı olmayı bir zorunluluk olarak gördüklerini ifade etmektedirler. Gezmenin ibadet boyutundan ziyade entelektüel bir faaliyet olma boyutunu göz önünde bulundurdıkları söylenebilir. Tarihsellik, merak, dua, beslenmek kavramları ile düşüncelerini ifade etmektedirler.

Herhangi bir yolculukta maneviyatın kendilerine eşlik etmediğini bunu göz önünde bulundurdıkları bir duygu durumu oluşmadığını ancak manevi düşüncenin olmasını belirten katılımcılar şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Yolculuk konusunda hayır, diğer sorularla benzeşiyor zaten çok eşlik ettiğini söyleyemem. Bana manevi düşüncenin eşlik etmesini isterim, istiyorum da arıyorum da ama şu an belli bir düşünce sistemim yok bu konuda yani bana eşlik eden. (E. 4.)”

“(...)Ben de illaki tabi ki eder ama en başlarda değil en azından beni düşünce yapıma göre ve günlük rutinlerimde bu şekilde bu konular hakkında düşünmeyi içermediği için çok önemli olduğunu söylemem. Bu durumlarda eşlik ettiği ve benim düşünce yapım ve düşünce sıramda çok ileri sırada geldiğini söyleyemem. Eşlik etmiyor. (E. 3.)”

Hayatın her alanında maneviyatın izlerinin olduğunu düşünen katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(…)(Gülerek)Yanlış bir şey söylemekten korkuyorum. Zor bir soru bu. Manevi değerlerin bize her zaman eşlik ettiğini düşünüyorum hayatımızın her alanında, yolculukta da bizimle olacağını düşünüyorum. (E. 1.)”

Bu konular üzerinde pek düşünmedikleri ancak bir düşünce sistemi oluşması isteğini de açıkça ifade etmektedirler.

Başka katılımcı dinin ibadet boyutu ile eşleştirdiği maneviyatın yaşamındaki yerini şu şekilde ifade etmektedir:

“(…)Yolculuğumda manevi değerler bana eşlik etmez. Yemeğin helal olmasını tercih ederim ancak helal değilse de aç kalmam. Namaz vakitlerini o kadar da sorun etmiyorum. (E. 6.)”

Yolculuğu tarihi mekânlar ziyareti üzerinden ele alan katılımcı ise geçmişte manevi kişiliğiyle insanlar üzerinde iz bırakmış kişilerin türbelerini ziyaret etmeyi önemsedini ve sevdiğini belirtmektedir:

“(…)Bunu şöyle cevaplayabilirim. Benim küçükken annemlerle hep gittiğim bir yer, Bursa’da çok babalar vardır, bilmem ne baba, Telli baba türbeleri... Çok hoşuma gidiyor, tarihi yer olarak görmüyorum. Çünkü bütün ilkelerine inanayım inanmayım sonuçta çok kişiyi etkilemiş bir insan oluyor genelde türbesi yapılan kişiler. Mevlana’yı Konya’ya falan ziyaret etmeyi çok isterdim. Çünkü birden ortaya çıkmadı bu insanlar, özelliiksiz değiller. Belli ki o zamana göre kendi ilkeleriyle çok kişi etkilemiş insanlar. O yüzden tarihi, kültürel görmenin yanında ben o insan özelinde de giderim. Seviyorum türbe gezmeyi, çok hoşuma gider sonuçta zamanında birilerini etkilemiş bir insanın türbesi yapılır, ben bir şey yapmazsam bu dünyada iyi ya da kötü bir etkim olmazsa benim neden türbemi yapsınlar ki, o yüzden severim ben. (K. 3.)”

Yaşadığı dönemde insanları etkilemiş hatta günümüzde bile etkisi devam eden manevi büyükleri ziyaret etmenin manevi bir huzur verdiğini anlamaktayız.

Bunun yanında türbesi yapılan kişilerin öğretilerini merak ettiğini belirten katılımcı ise:

“(…)Ben de açıkçası bir yolculukta ya da manevi değeri olan bir yerdeyken daha çok maneviyatım değil de merak duygum daha çok, bu insan ne yapmış, bu yerde neler yaşanmış. Daha çok bazı düşünceleri benimsemeye değil de daha çok öğrenip bu insanlar ne yapmış, bu tarz eylemlerim olur, daha öğrenme, düşünme anlamında. (E. 5.)”

Bir başka katılımcı bu tür ortamlarda kendine eşlik eden duygunun ibadetle ilgili olmadığını bundan daha ziyade doğru, ahlâklı, ilkel, iyi insan olma isteğiyle doğrudan ilişkili olduğunu dindar olma kaygısı yerine zararsız bir insan olma düşüncesini

vurgulamaktadır. Dinî kimlikten ziyade dünyaya katkı sağlamak ve gönlünden geçenlerin kıymetini şöyle ifade etmektedir:

“(...)Manevi değerlerime uymayan yanlış bulduğum bir harekette zaten bulunmam ama benim için bu ibadetle ilintili değil. Kafamın içinde olan gönlümden geçen bir şey. İbadet konusunda pek örnek bir Müslümanım diyemem açıkçası, bu yüzden bu unsurlar hayatımda öncelik değildir. Doğru olmak benim için daha öncelikli. O yolculukta dinlenme tesisinde domuz eti yiyip yemediğim, o yolculukta birine herhangi bir zararımın dokunmasından daha önemli değil benim için. Mühim olan örnek görünen bir Müslüman, Hristiyan her ne ise o olmak değil, gönlünden ne geçtiği ve dünyaya ne şekilde bir katkıda bulunduğu. (K. 4.)”

Bir başka katılımcı bu tür ortamlarda kendine dinî ya da manevi bir duygunun eşlik etmediğini kendisini zorlasa dahi bu duyguyu hissetmediğini bu duruma yalnızca kültürel bir yaklaşımla eğildiğini, dile getiren katılımcı ise şöyle demektedir:

“(...)Yurtdışı sorusu gibi geldi bana önce onu söyleyeyim, yediğimiz lokma helal mi namaz saatini kaçırıyor muyum? Yine pratiklerini çok uygulamadığım şeyler olduğu için yolda çok da, yine önemsemediğim şeyler olmuyor. Bir manevi değer olarak yanında bir şey istemek de ben bunu ilk okuyunca şey gibi anladım mesela; sağ salim bir yere varmak için dua et, yola çıkmadan önce öyle ritüellerim yok o yüzden de bunu da “hayır” diye cevaplandırırım. Bir yeri ziyaret etme noktasında da yine bir maneviyatı çok bulamıyorum kendimde. İşte ne bileyim mesela; Hacı Bektaş’a gidiyorsun, kendimi zorluyorum bir duygu için. Çünkü belli bir kültür var, anlatılar ulaşmış bana. Ama çok da şey olarak hissetmiyorum. Bunun manevi aşamasından ziyade tarihi etkileyiciliği, tarihi süreci ya da işte nasıl desem çeşitli olayların anlatılması, oradaki yazıları okumak daha çok hoşuma giden şey oluyor ama elimi açayım da belki bir dileğim de gerçek olur tarzında dua etmeyi kendime şey bulamıyorum, o motivasyonu kendimde bulamıyorum. Mesela maneviyatı çok o ortamlarda hissedemiyorum. (K. 2.)”

Herhangi bir yolculuk esnasında önemsemediği şeyin dinî kurallara uymaktan ziyade yaşadığı tecrübeler olarak ifaden eden katılımcı da düşüncesini şu ifadelerle özetlemektedir:

“(...)Yolculuk sırasında en çok dikkat ettiğim şey yolculuğun bana kazandırdığı tecrübe ve duygular olur. Yemeklerin helal olup olmaması ya da namaz vakitlerine önem vermem. (E. 2.)”

Manevi değerlerin kendine eşlik etmediğini günlük hayatında nasılsa bir yolculuk esnasında da öyle hareket ettiğini, dinî mekânlara sadece turistik amaçlı bakmadığını

oranın atmosferinin etkisinde kaldığını yurt dışı deneyimleri örneğinde ele alan katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Manevi değerler bana tabi ki eşlik eder. Bir yolculuğa çıktığımda düşüncelerimi sıfırlamıyorum, silmiyorum, günlük hayatımda nasılsam aynı şekilde devam ediyorum. Yurt dışına çıktığımda tabi ki dikkat ettim domuz eti olmamasına, ben namaz kılmadığım için normal hayatımda da dikkat etmiyorum orada da dikkat etmedim ama yemeğin helal olup olmamasına dikkat ettim. Ben bir sene Almanya’da yaşadım orada kaldığım aileye de durumu belirttim domuz eti yemedim. Yurt dışından da bir örnek vermek istiyorum. Ben bir kiliseye girdiğimde mesela dua ederim bu benim bir huyumdur. Sonuçta İslamiyet Hz. İsa’yı da peygamber olarak kabul ettiği için. Ben diğer dinlerle ilgili tabi ki de sadece kiliselere gittim turistik olduğu için, diğerleri (cem evleri falan) turistik olmadığı için, olmuyor. Orada da ister istemez o havayı alıyoruz; yoğun manevi havayı. Yoğunluk işte yaşanmışlık olduğunu, ben kendi adıma konuşayım farklı hislere kapılıyorum ve o yüzden bir kilisede olsun camide olsun birazcık gezmek anlamıyla, (Ayasofya), biraz daha kendi kendime Allah’la konuşup dua ediyorum. O yüzden mesela yurt dışına çıktığımda da manevi değerlerim eşlik ediyor diyebiliriz. (K. 5.)”

Benzer yaklaşımda bulunan başka bir katılımcı ise kendi manevi değerlerine uymaya özen gösterdiğini başkalarının inanç ve değerlerine de empatik bir yaklaşımda bulunduğunu şöyle ifade etmektedir:

“(...)Benim de aslında cevabım biraz (K.5.) arkadaşımın gibi. Ben de normal hayatımda da mesela rutinim olmadığı için namaz saatlerine dikkat etmiyorum ama az önce bunu yurt dışında okumak sorusunda konuşmuştuk. Orada mesela yiyecek anlamında en azından önceki deneyimlerimden daha önce yurt dışına çıktığımda hep dikkat ettim ve bu tarihi eserler vs. konusunda da ben de kendi inançlarımla örtüşen bir şey oldu. Bir şeyin alıntı olmasa da o kilise, sinagog ya da gördüğümde de içine girerken ya da geçerken belki kendi inançlarımla birebir örtüşmeyen şeyler olsalar da bir manevi değer, benim olmasa da başkalarının bir dini değeri olduğu için dikkat etme ve saygı gösterme ihtiyacı duyuyorum açıkçası. Mesela Vatikan’a gitmiştik(K. 5.)arkadaşım da vardı ve girerken mesela hepimiz o gün oraya gideceğimiz için giyimimize dikkat etmiştik çünkü hatta o gün papanın konuşması vardı. Yani biraz kural gibiydi aslında çok gönüllü yaptık da öyle oldu gibi değildi. Ama biz oraya giderken kendi inancımızdan bir yer değildi belki dikkat etmesek olurdu, etek boyumuz, oradaki davranışlarımız daha ona göreymi. Birazcık daha saygı göstererek davranmıştık, kendimizin bir inancı olmasa da sonuçta birinin manevi değeri olduğu için o yüzden eşlik eder tabi. (K. 6.)”

3.1.1.9 Bayramlar, Özel günler ve Maneviyat

Diğer soruların cevaplarından farklı bir yaklaşımla karşılaştığımız söylenebilir. Katılımcılarda bayrama daha manevi duygularla yaklaşım söz konusu olduğundan bahsedebiliriz. Görüştüğümüz katılımcılarda bayramın tanımı birlikte olmak ve aile ile bir arada huzurlu vakit geçirmek olarak ortaya çıkıyor. Erkek katılımcılarımızla kadın katılımcılarımızı mukayese ettiğimizde kadın katılımcıların bayramlara yoğun duygularla yaklaştığını ve daha manevi hissiyat yüklediklerini çıkarmak mümkün görülmektedir. Aile ile aynı sofrada bulunmaya önem vermektedirler. Bu durumdan ayrı bir haz aldıklarını ifade etmektedirler. Erkek katılımcılar ortama uyum sağladıklarını ve bunun maneviyat açısından önemli olduğunu kabul ettiklerini ama aile büyükleri kadar derinlikli yaşamadıklarını belirttiler. Erkek katılımcıların da böyle günlerin maneviyat ve kültürel açıdan bir anlam ifade ettiğinin farkında oldukları fakat daha düz bir mantık çerçevesinden yaklaşmayı tercih ettikleri söylenebilir. Bayramları diğer günlerden biri olarak, sıradan bir gün olarak değerlendiren katılımcılarımız da mevcuttur. Ritüeller, kalabalık sofralar, küslerle barışmak, heyecan, bir arada olmak ifadelerinin ağırlıklı kullanıldığı gözlenmektedir.

Bayramda yaşanan dinî ya da manevi ritüellere dikkat ettiğini hatta bayramın önemini bu ritüellere bağlı olduğunu şu ifadelerle söylemektedir:

“(...)Ederim yani çünkü dinî bayramlardan bahsediyorsak, bayramın zaten olayı o, konsepti dinle alakalı olması. Bayramın sonuçta kuralları ve ritüelleri var, oraya katılıyorsam, akraba ziyareti yapıyorsam uyguluyorum çünkü onu kendi içinde bir olay olarak değerlendiriyorum. (E. 4.)”

Bayram kavramını iki kategoride değerlendiren katılımcı ise milli bayramları daha yoğun duygularla yaşadığını dinî bayramların ise daha sıradan yaşandığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“(...) İkiye ayırdığım zaman millî, dinî olarak; millî olarak çok bu konuda duygularımın gelişmiş olduğunu düşünüyorum yani millî bayramları kutlayayım, bir şeyleri anayım birilerini anayım tarzında, zaten o konuyu bir kenara bırakırsam. Dinî bayram konusunda da bilmiyorum, belki kendi içinde bulunduğum aileden yaşadığım çevreden dolayı bayramları çok o reklamlarda görülen, filmlerde anlatılan şekilde yaşamıyoruz. Sadece bayram zamanı, okey tamam, iyi bayramlar deyip geçiyorum, onun dışında çok şey yaşamadım, bunu dolu dolu yaşıyorum ve ritüellerine uyuyorum gibi cevaplandıramam. Manevi olarak da bugün farklı bir gün ve hadi bugüne uygun

yaşayayım diye düşünmem. Bana göre bir arkadaşımın doğum günü bir bayramdansa daha önemli kafamda. O yüzden yani K.3.'ün doğum gününün olduğu gün benim için farklı bir gündür ama bayramın olduğu günü o kadar da şey olarak kafamda o sınır çizilmiyor (gülümseyerek). (K. 2.)”

Bayramların sıradan bir günmüş gibi yaşanır hale gelmesi bağlarımızın zayıflamasının, seküler yaşam tarzının yaygınlık kazanmasının bir sonucu olabilir mi? Kültürel formlarla toplumun her kesiminde yaşanan bayramlar bireyselleşmenin etkisinde yaşanır oldu denebilir. Tabi ki tek bir cevabı olmayan bu sorunun pek çok açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir.

Başka bir katılımcı ise genel anlamda bayramlarda bir arada olmayı sevdiğini, kalabalık sofralar şeklinde tarif ettiği birlikte vakit geçirmenin kendisinde bıraktığı izlenimleri şu sözlerle ifade etmektedir:

“(...)Ben dikkat ederim çünkü seviyorum aslında bayram vesaire, ben kalabalık sofraya, anneanne, amca göreyim falan o tarz. Akrabalarımın aram hiç iyi değil aslında ama en azından (gülerek), genel anlamda ne bileyim seviyorum aslında böyle şeyleri. En basitinden, en son bayramda korona vardı. Evde falandık ama yine de birkaç çocuk gelip şeker topluyordu, kapıyı çaldı çok hoşuma gitti mesela ama yine de dediğiniz gibi bir şey de yok aslında. Küslerle barışayım falan öyle bir kafam yok ama genelde severim. (K. 1.)”

Benzer düşünceleri olan başka bir katılımcı ise özellikle bu günlerde maneviyatın daha ön plana çıktığını ve kendisinin o anlara katılmaya özen gösterdiğini belirtmektedir:

“(...)Ben de bugünlere diğer günlere kıyasla daha maneviyatın öne çıktığını düşünüyorum. Bayramlarda ve özel günlerde vs. küslerle barışma, o gün hep iyi şeyler yapma falan tarzında olmasa da var olan ritüellerin bir parçası olma, saygı duyma bu anlamda birazcık daha normal günlerden daha fazla saygı duyduğum işte daha fazla bu tarz ortamlarda bulunduğumu söyleyebilirim. (E. 5.)”

Böyle günlerde manevi değerlerin daha yoğun yaşandığı için dikkat ettiğini ve önemsendiğini dile getiren katılımcımız da şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Benim için bu günlerin direkt olarak anlamı, önemi o değerlerin daha yoğun yaşanması, o yüzden ben kendi açımdan elimden geldiğince dikkat ediyorum ve bu değerlere önem veriyorum. (E. 3.)”

Bayramların kendileri için dinî değerinin önemini vurgulayan diğer katılımcılar da benzer ifadelerle açıklamaktadır:

“(...)Bayramlar özel günler en çok dikkat ettiğim zamanlar olur dinî değerlere her zamankinden daha fazla dikkat ederim. (K. 6.)”

“(...)Ederim bayramlar genelde dinî günlerde falan oluyor o yüzden o günlerde mümkün olduğunca dikkat ederim. Kurban Bayramı olsun, şey olsun ama artık zorlaştı değişti. Ama mümkün olduğunca dikkat etmeye çalışırım, elimden geldiğince. (E. 1.)”

Manevi değerlerin etkisi ile yaşamış olduğu bayram coşkusu, eski heyecanını gün geçtikçe yitirdiğini bunun yeniden kazanılması için bayramların bir fırsat olabileceğinin önemine vurgu yapan başka katılımcımız ise şu ifadelerle duygularını anlatmaktadır:

“(...)Özellikle küçükken içimde inanılmaz bir heyecan olurdu böyle özel günlerde, bayramlarda herhalde manevi değerlerden dolayı içimde bir heyecan oluştuğunu düşünüyorum. Giderek yıldan yıla daha da azaldı bu ama bence bu yüzden manevi değerlerin önemli olduğunu düşünüyorum ve dikkat etmeliyiz diyorum. (E. 2.)”

Özellikle bayramları çok sevdiğini hatta başka dinlere ait bayramları da önemsedığını söyleyen başka bir katılımcımız da tatile gitmek olarak fırsata dönüştürülen bir bayramın kapitalist bir anlayışın yansıması olduğunu esprili bir dille ifade etmektedir:

“(...)Ben bayram çok severim ya. Herhalde bu maneviyat duygusu ile sadece kendi bayramımı değil yurt dışında yaşasam Paskalya’da kutlamak isterdim. Çünkü bir sürü insan bir araya geliyor. Herkes çok heyecanlı. Bunun için hazırlık falan yapıyorlar. Genel bizim genel toplumun inandığı dine bakınca da mesela; yine çok hoş yani o şeker bayramı falan, çocuklar heyecanlı şeker topluyor. Bir de ben anneanne, dede duygusunu hiç yaşayamadım da. Teyzemlerle falan toplanmayı çok severim, bayram olur Ankara’ya gideriz. Bence özel şeyler, bahane oluyor ama tabi artık ne kadar kaldı bilmiyorum. Bayram oldu mu herkes tatile gitmeye çalışıyor. Kahrolası kapitalizm (gülerek) falan, eski tadı kalmadı. Öyle yani, eski tadı kalmadı. (K. 3.)”

3.1.1.10 Sosyal Hayata Manevi Değerlerin Etkisi

Katılımcılar, sosyal hayatlarında maneviyatı gözetme noktasında hemen hemen aynı cevapları vermektedirler. Büyük çoğunluk manevi ilkelere uyulması gerektiği kanaatindedir. Bulundukları ortama uyum sağlama eğilimi gösterdikleri söylenebilir. Bulundukları ortama rahatsızlık vermeleri söz konusu değilse kendilerine herhangi bir sınır konulmasından hoşlanmadıklarını ifade etmektedirler. Ancak arkadaşlarının bulunduğu yakın çevrelerinde kendilerini kontrol etme konusunda daha kaygısız

davrandıklarını açıkladılar. Genel olarak kendi tutum ve yaklaşımlarından birileri rahatsız olursa, geri durmayı bilmek ve kendilerini frenlemeleri gerekliliğinin farkında oldukları düşünülebilir. Başkalarının rahatsızlıklarını da önemsedikleri için kriterleri kimseyi rahatsız etmemek üzerine şekillenmekte denilebilir. Bu durum hem kadınlar, hem erkekler için geçerli. Saygı, kitle kuralı, uyum, ortak payda ifadelerinin kullanıldığı gözlenmektedir.

Katılımcımız bu konudaki görüşünü karşısındaki insanı zorda bırakmayacak şekilde sınır belirleme yönü ile ele almaktadır:

“(...)Yani şu şekilde gözetirim, karşımdaki kişi arkadaşımın kendine ait değerlerine saygı gösterir yani onu zorlayacak ya da onun tersine bir hareket yapmam. Bu şekilde manevi değerlere saygı gösteririm. (E. 4.)”

Katılımcılardan biri konuyu daha dar çerçevede değerlendirerek arkadaş çevresinde daha esnek davranabileceğini, o an ki bulunduğu grupta kendi bakış açısına karşı çıkan biri yoksa daha az dikkat edebileceğini şu ifadelerle belirtmektedir:

“(...)Benim burada anladığım arkadaşlarımla dediğini kapalı bir grup gibi değerlendireceğim. O yüzden kapalı gruplarda biraz esnetebilirim bu en azından sadece toplumsal değerler, toplumsal maneviyat, görüşüne değil de sadece o ortamda bulunan kişilerin görüşlerine saygılı olacak ve onlara uyacak şekilde davranırım. Yani daha küçük olunca grup birazcık esnetebilirim diye düşünüyorum. Atıyorum toplumda a görüşü vardır. Ama o görüşe sahip kimse yoksa bizim arkadaş grubumuzda o görüşe karşı çıkacak bir şey söylerken ya da hareket ederken daha az dikkat edebilirim. (E. 5.)”

Bu görüşe yakın bir yaklaşım sergileyen diğer bir katılımcı bunu somut örnekle açıklamaktadır:

“(...)Bence de biraz içinde bulunduğu gruba bağlı olduğunu düşünüyorum ben de. Eğer ki rahatsız olacak kişi, kitle varsa tabi ki ben de bunları gözetirim ya da içinde bulunduğumuz gruba dışarıya herhangi bir rahatsızlık vereceksek, gürültü bile olabilir en basit örneği; bunlara dikkat ederim ama bazı durumlar oluyor, gruptaki herkes şu an kelimeyi aklıma getiremiyorum ama her şeye okey. Nasıl desem her konuşma şeyine okey, atıyorum herhangi bir kimlik üzerinden bir şaka yapmamıza, bu konuyla dalga geçmemize çok da sıkıntı olmadığı bir ortamda bunu çok rahatlıkla yapabilirim, bu konu üzerine de konuşabilirim. Ama ortamda dediğim gibi bu konu eğer şikâyeti olan, bunu belirtmiş, rahatsızlığını söylemiş olan birisi varsa ya da bunu yapmaktan çekinen birisi varsa tabi ki uzak dururum içinde bulunduğum gruba, karşımdaki insana bağlı bir şey bu, dizginleme meselesi (K. 2.)”

Kendi arkadaş gruplarında daha rahat hareket etmeyi huzur kavramıyla ifade eden katılımcı da düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Kendi içimde gözetirim ama ortama da uyumlu davranırım genel olarak arkadaşımın (K2) dediği gibi sonuçta bir araya gelen arkadaş grubunda en güzel vakit nasıl geçireceksek, gerginlik de değil huzursuzluk olmayacağı şekilde davranmaya çalışırım ben de. Ama genel olarak gözetirim. (E. 3.)”

Benzer bir yaklaşıma sahip diğer iki katılımcının ifadeleri de bu genel kanıyı destekler mahiyettedir:

“(...)Manevi değerleri gözetir misin? Çok ekstra garip eğlence anlayışımız yok öyle uçarı kaçarı. Genelde sohbet etmek ve ortamı eğlendiriyor, ekstra bir şey aramıyoruz toplandığımızda. O yüzden gözetirim herhalde çok çakışmaz bu değerlerle. (K. 1.)”

Her durumda manevi değerleri hassasiyetle gözetken diğer katılımcı ise:

“(...)Ben de herkes gibi her grubun belli sınırları olduğunu düşünüyorum. Değişiyor gruptan gruba ama ne olursa olsun hepsinin içerisinde manevi değerleri gözetmeye çalışıyorum. (E. 2.)”

Genel bir yaklaşım tarzının ifade edildiği bu düşüncelere ek olarak sosyal hayatta maneviyatı belirleyen şeyin arkadaşının sahip olduğu yaşam tarzıyla alakalı olduğunu ancak yine de ahlâki açıdan uygun bulmadığı, vicdanen huzursuz olduğu şeyleri yapmaktan kaçındığını ifade eden katılımcıya göre ise:

“(...) Benim de biraz (K. 5.) arkadaşım gibi hem buluştuğum, o vakit geçirdiğim arkadaşımın görüşlerine bağlı, o dinine çok sıkı sıkı bağlıysa tabi ki ona göre bir yerde buluşuruz. Bu konuda o kendisi çok dikkat ediyorsa, rahatsız olur, kendisi kullanmıyor, görmekten rahatsız olur diye alkollü bir yerde buluşmayız. Ama daha rahat bir arkadaşımınsa öyle bir yerde buluşuruz. Hem biraz arkadaşına bağlı, maneviyatla ilgili şeyleri kaybetmediğimi düşünüyorum. Bir şey benim için düşüncem açısından ahlâki olarak yanlışsa vicdani olarak beni huzursuz ediyorsa, arkadaşımınla buluştum diye yanlış olduğunu düşündüğüm şeyler yapmam. Ama dini şeyleri ben de gözetmiyorum. (K. 6.)”

Katılımcımız burada rahatlığın sınırını çizerken kendi ahlâki, vicdani ilkelerinden taviz vermeyeceğinin altını çizmesi dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini kaygısının olmamasını ancak maneviyatı ahlâk ve vicdan açısından düşünmekte ve maneviyatını kaybetmediğini vurgulamaktadır

Katılımcımız pek gözetmediğini söylese de başka bir katılımcı dolaylı yoldan toplumsal inançlarının alışkanlıklarına etkisini şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Çok da fazla gözetmiyorum. Sonuçta buluştuğumuzda alışkanlıklarımızdan çok da farklı şeyler yapmıyoruz. Alışkanlıklarımız da toplumsal inançlarımız etrafında şekilleniyor zaten. (E. 6.)”

Arkadaş çevresi ile ilişkileri bağlamında değerlendirdikleri bu konuda düşünceleri esneklik gösteriyor diyebiliriz. Bu yaş grubundaki kişilere özgü davranış kalıplarına uygun diyebileceğimiz bir tutum sergilemektedirler.

3.1.1.11 Alıştıklarımız ve Alışkanlıklarımız

Hem kadın hem erkek katılımcıların buluştukları ortak nokta alışkanlıklarında maneviyatın etki etmediği yönündedir. Günlük alışkanlıklarını etik değerler üzerinden yargılamaktadırlar. Dini kaideler üzerinden değil de evrensel ilkeler doğrultusunda alışkanlıklarını düzenledikleri çıkarımında bulunulabilir. Kendi içselleştirdikleri davranışlarını daha doğru olduğu yönünde bir tavır göze çarpmaktadır. Maneviyat perspektifinde ya da dini öğretilerden ziyade güncel kelimelerle ifade etmeyi yeğlemektedirler. Katılımcılar maneviyatın alışkanlıklardaki yansımaya örnek olarak şiddet, sosyal duyarlılıklar, başkasının özgürlük alanı gibi terimler üzerinden alışkanlıklarını belirleyen etmenlerden söz etti. Çoğunluğu manevi bir alt yapıya sahip olmadığını rahatlıkla ifade etti. Maneviyatın etki ettiği alışkanlıklar anlamında yatmadan önce dua etmek, kelime-i şهادet getirmek, bir yere sağ ayakla girmek gibi sınırlı dini pratik örnekler verdiler. Duanın gücünden ziyade alışkanlık haline getirdikleri totemleri kabul yönünde daha yatkın oldukları söylenebilir. Katılımcılardan biri alışkanlıklarını etkileyen unsurlardan biri olarak toteme olan inancını belirtti. Katılımcılar için başka bir kriterin ise fiziksel ve psikolojik açıdan iyi olma halinin kendilerine yön veriyor olmasıdır. Bunun yanında bazı öğrenciler karantinadan dolayı yaşadığı boşluktan şikâyet etmektedirler. Ve bu durumda sığınacakları, kendilerine eşlik edecek bir manevi destekten yoksun oldukları gözleniyor. Somut, görünür şeylere odaklandıkları için maneviyat derinlikleri gençlere biraz uzak gelmektedir. Pandemi koşullarından dolayı başında oturmak zorunda kaldıkları bilgisayarın olumsuz etkilerinden alışkanlıklarının değişmesi onları rahatsız etmektedir. Totem, motivasyon, iyi dilek, zararsız olmak ifadelerinin kullanılması dikkat çekmektedir.

Katılımcı başkalarını rahatsız etmemek üzerine bina ettiği manevi değerlerini toplumsal açıdan doğruluğuna ve kendisine göre yapıp yapmamaya karar verdiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“(...)Başkalarını rahatsız etmeyecek şekilde manevi değerleri gözetirim. Topluma, başkalarına zarar vermeyecek bir şekilde benim için doğruysa yaparım. Toplumsal değerlere aykırıysa da yapmam. Hayatımda bir örnek yok aslında çok da. (E. 4.)”

Manevi bir değer olarak değil de totem olarak bazı alışkanlıklarının olduğundan bahseden katılımcı içselleştirdiği bazı davranışlarını şu örneklerle açıklamaktadır:

“(...)Manevi değerden ziyade hayatımın belli dönemlerinde totem olarak yapabiliyorum. Mesela hazırlıktayken yatağıma girmeden önce terliklerimi düzeltip yatıyordum. Evet, mesela şey diyordum; yarın güzel bir gün olacak. Böyle küçük totemler oluyordu. Bu totemler üzerine de manevi değer olarak değil de kendi içselleştirdiğim şeyler söyleyebilirim yani. Alışkanlık olarak bazı dönemlerde hayatımın belli bir yerinde alışkanlık edinmiş oluyor. Sonra sönüyor, sonra yeni bir totem buluyorum kendime. Böyle içselleştirdiğim bir şey. Ama bunun için de tamamen kendi iç dünyamda olan şeyler var. Toplumda doğru yanlışlar olarak addedilen şeyler yok, bunların oluşmasında diyebilirim. (K. 2.)”

Manevi alt yapı yerine nasıl daha hissettiklerine bakarak davranış ve alışkanlıklarını açıklayan katılımcılar ise şu şekilde anlatmaktalar:

“(...)Benim de davranışlarımda şu an aklıma gelenler içinde manevi değer yok. Ama “kendimi nasıl iyi hissederim? Çevredekilere zarar vermeden kendim nasıl en mutlu olurum?” gibi düşünceler var. (E. 3.)”

“(...)Ben de manevi değerlerden ziyade ne, nasıl kendimi fiziki ve psikolojik şekilde hissederim ona bakarak alışkanlıklarımı devam ettiriyorum. Bir şey bana iyi gelecekse ve etrafımdakileri rahatsız etmeyecekse yaparım. (E. 2.)”

Pandemi koşulları nedeniyle yaşadığı yalnızlıktan ve sosyal kalmak örneği ile alışkanlıklarına yabancılaştığını ve kafa karışıklığı yaşadığını şöyle ifade etmektedir:

“(...)Ben biraz yorumsuz kaldım galiba. Karantinadan dolayı alışkanlık denen bir şey bende kalmadı. Tek alışkanlığım ekrana bakmak oldu. Bu da beni çok rahatsız ediyor. Sürekli bilgisayar var. Sabah bazen beşe altıya kadar... Annemler çok rahatsız mesela. Boğaziçi’nden tanıdığım insanlarla falan konuşuyorum. Çünkü hevesimizi alamıyoruz, sosyalleşemiyoruz bilmem ne. Ama şeyi fark ettim derste ekrana bakıyorum sonra ödev yapıyorum ekrana bakıyorum, çalışıyorum, ekrana bakıyorum artık mesela yapamıyorum; eskiden dizi izlemek gibi bir alışkanlığım vardı. Çok severdim artık oturup sırf ekrana bakmamak için başka bir şey bulmaya çalışıyorum. O yüzden çorba olan bir

alışkanlık şeyim var. Neyin benim alışkanlığım olduğunu bilmiyorum. Öyle bir durumdayım biraz. (K. 3.)”

Yaşanan süreçle de değişim ve dönüşüm geçiren sosyal hayat pratikleri katılımcıların da yakındıkları bir konu olarak karşımıza çıkmakta. Başka bir katılımcımız yanlış bulduğu davranışlardan uzak durmak üzerine inşa ettiklerini: *“kimse bakmıyorken ne yapıyorsan osundur”* ifadesi ile belirtmektedir:

“(...)Kötü alışkanlıklarım yok, yanlış bulduğum davranışlara girmiyorum. Alışkanlıklarım da bu yönde oluşuyor, hani bir laf var "Kimse bakmıyorken ne yapıyorsan osundur." diye, baktığımda kendimden utandığım hiçbir alışkanlık, davranış vesairem yok. (K. 4.)”

Alışkanlıklarını manevi değerlerin oluşturmadığını ancak toplumsal değerlerin maneviyat etrafında şekillendiğini düşünen katılımcımız “Toplumsal değerlerde alışkanlıklar etkili oluyor” ifadesi ile bir çelişki ve kafa karışıklığı yaşayan katılımcımız ise:

“(...)Alışkanlıklarımı manevi değerlere göre şekillendirmiyorum ancak toplumsal değerler maneviyat etrafında şekilleniyor. Toplumsal değerler de alışkanlıklarımda fazlaca etkili oluyor. (E. 6.)”

Burada şu soru sorulabilir, manevi değerler toplumsal değerleri etkiliyorsa, toplumsal değerler ve alışkanlıklarımızın maneviyattan ayrışması mümkün müdür? Dinî manevi değerlerin alışkanlıklar üzerinde etkili olduğunu farkında olmaksızın yaptığı davranışları düşünerek açıklayan katılımcımıza göre:

“(...)Alışkanlıklarımda manevi değerlerin etkisi tabi var. Ben bir şey olduğu zaman şöyle söyleyeyim, en basitinden aklıma şu geldi: Duş aldıktan sonra hep kelime-i şehadet getirmek bir alışkanlığımdır ya da bunun gibi bir yerlere sağ ayakla girmek, sofrada söylenen bir takım kelimeler... Bunlar fark etmeden alışkanlık halinde dinimizin yani manevi hayatımıza yansımaları. Manevi değerleri din dışında sadece İslamiyet'e yönelik değil de sanırım. Arkadaşım (K. 6.) kadına şiddetten bahsetti ben orayı kaçırdım. Ama manevi değerlerin başka etkisi de gelmedi aklıma. Ama dediğim gibi... Sonuçta insan bir bütün, illaki etkiliyor alışkanlıklarımı da. Yatarken dua etmek, yaparım hep. (K. 5.)”

Benzer bir bakış açısı ile açıklayan diğer bir katılımcı ise yine pandemi koşullarının, alışkanlıklarında değişim yaşattığını dile getirmektedir:

“(...)Alışkanlıklar da manevi değerleri tabii ki var. Duş aldığım da Kelime-i şehadet getirmek, bir yere sağ ayakla girmek, yatarken dua etmek... Günlük alışkanlıklarda manevi değerler var. Alışkanlıklarımda manevi değerlerin etkisi tabi olur.

Çünkü -alışkanlık deyince de aklıma bir şey gelmedi- son zamanlarda evde olduğumuz için yemek yapmak (gülerek). Mesela bazı şeyleri internetten takip ediyorum. Sosyal vakıf gibi yerleri, cinsel şiddet, belki okulda olduğum şeyle de alakalıdır. Şiddetle Mücadele Derneği, kadına şiddetle, çocuğa şiddetle, hayvanlara şiddetle böyle yerleri takip ediyorum. Paylaşımların hepsi çok ilgimi çektiğinden veya şey olduğundan değil. Ama eğer beni de ilgilendirecek bir gelişme olursa, toplu hareketleri, şu an olmaz ama. Bir kadın yürüyüşü ve pandemi olmasa vs. ben sırf bundan haberdar olmak, belki katılım göstermek için ve sonuç olarak bu manevi bir şey, hakkını savunacağım. Benim başıma gelmemiş ama gelebilecek ya da hiç gelmeyecek olsa bile başkalarının başına gelmiş bunun gibi şeylerde gözetiyorum. Arkadaşlara göre değişebiliyor. Maneviyatla ilgili şeyleri göz etmiyorum. Alışkanlık deyince aklıma pek bir şey gelmiyor. Mesela bazı şeyleri takip ediyorum. Vakıf, dernek gibi kuruluşların paylaşımlarını haberdar olmak için birilerinin haklarını savunmak manevi anlamda beni ilgilendirdiğini düşündürüyor. (K. 6.)”

Evde uzun süreli kalmak ve rutin bir yaşam, alışkanlıkların boyut ve anlamını değiştirmiş gözükmektedir. Alışkanlıklarımızın maneviyatımıza dolaylı etkisini spor faaliyetleri üzerinden değerlendiren başka katılımcımıza göre ise:

“(...)Çok fazla alışkanlığım öyle yok. Erken kalkmaya çalışırım, spor yaparım. Hani onlarda çok manevi değerlere etkisi, gerçi tabi sonuçta sağlıklı olmak manevi değerleri gözettiğimi gösteriyor. Sağlıklı kalmaya çalışırım spor yaparak bu açıdan manevi değerleri gözetmeye çalışırım diyebilirim. (E. 1.)”

3.1.1.12 Okuma Kültürüne Maneviyat Etkisi: Dini Motivasyonda Kitap Okuma Etkisi

Katılımcılarımız dinî yahut manevi içerikli yayınları yeterince okumadıklarını belirtmektedirler. Bu tarz kitaplar dışında akademik başarıya yönelik eserleri okumaya daha fazla öncelik verdiklerini ifade etmektedirler. Okuma fikri düşünce olarak hep akıllarında olsa dahi fırsat bulamamak ya da öncelik sırasında yer almadığı için okuyamadıklarını ifade etmektedirler. Akademik başarılarına katkıda bulunacak kitaplara daha çok öncelik verdiklerini belirttiler. Okumayı gerekli gören katılımcılar ise bir fikri savunur veya eleştirirken bir temellendirme yapabilecek bilgiyi elde etmek için dinî kitapların okunması gerektiğini belirttiler. Bir kitabı okuma isteğinin uyanabilmesi için o kitabın popüler olmasının da itici bir güç olacağını da eklediler. Kadın ya da erkek katılımcılar arasında herhangi bir ayırım yapmayı gerektirecek bir durum söz konusu

değildir. Dinî manevi konularda okumaktansa konuşarak öğrenmeyi tercih etmektedirler. Kitaplıkta, raflar arasında bir şeyler var olduğunu bilen ancak okumak için vakit yaratmadıklarının da bilincinde olan katılımcılar bu durumdan rahatsızlık hissetmediklerini de rahatlıkla dile getirmektedirler. Hikâyesel olması, neden sorusuna cevap bulmak, popülerlik, içerik kelimeleri ile ifade edilen kitap okuma motivasyonu ile ilgili olarak katılımcılar şu şekilde düşünmektedirler.

Genel olarak ilgisini çekmediğini belirten katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Benim kişisel olarak çok ilgimi çekmiyor. Ben daha çok bilim kurgu kitaplarını ya da psikoloji kitaplarını falan severim aslında. Onun dışında evet, çok fazla dinî eser okumuşluğum yoktur. Hatta hiç okumadım sanırım. (E. 1.)”

Okuma alışkanlığının olmaması ve genel olarak ilgi alanına girmediğini ifade eden katılımcı ise:

“(...)Ben de ilk şeyi söyleyeyim, benim de çok okuma alışkanlığım yok ama genel olarak da ilgimi çekmiyor. (E. 3.)”

Bu soru ile okuma konusundaki yetersizliğini fark eden katılımcı ise görüşünü şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Dinî eser okumadım. Bu konuda açıkçası benim cevabım hayır çünkü düşündüm, son birkaç senedir okuma alışkanlıklarımı, kitap türlerini falan çok uzun zamandır hiç dinî kitap, dinî eser okumadım. Ya da bu konuyla ilgili yazılmış bir şey okumadım. Ve hayatımda da çok az okuduğumu fark ettim bu soruyla birlikte. (K. 6.)”

Bir başka katılımcımız ise ilgisini çekmese de bütün dinlere ait kutsal kitapların inanıp inanmamak tercihinde bulunabilmek için ön koşul olarak konu ile ilgili okumaları yapmak gerektiğine inanmaktadırlar:

“(...)Benim de çok ilgimi çekmiyor ama şey için okumak istiyorum, işte bir şeyi savunuyorsak, inanmıyorsak neden inanmadığımızı ya da din hakkında bir şeyi doğru bulmadığımızı iddia ediyorsak bunu temellendirmek için okumamız gerektiğini düşünüyorum. Bunu sadece bir kitap üzerinden değil de tüm dini eserler için ya da işte üç büyük kitap için geçerli olarak bunu aklımın bir köşesinde “evet bunu yapmam gerekiyor” olarak var. Dinî eserlere ilgim sadece bu üçü için de geçerli ama o hep rafta duruyor, henüz indirip bir okuyayım diye girişemedim. Bunun dışında ama bir bilgim yok diyebilirim. (K. 2.)”

Bunun yanında bir başka katılımcı da ilgisinin olmadığını ancak kutsal kitapları okumak istediğini beyan etmektedir:

“(...)Benim de özel bir ilgim yok ama mesela bu dinî kitapların kaynağı olan kutsal kitapları hani içlerinde neler var, o bilgiye sahip olmak için yine de okumak isterim tabi. (E. 2.)”

Karşılıklı diyaloglar şeklinde bir incelemenin okumaktan daha etkili olacağını düşünen katılımcı ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Benim de yok. Benim ilgimi çekmez herhalde bence. Çünkü böyle şeylerin kitabını okumaktansa böyle şeyleri konuşmak çok daha rahat ve faydalı bence, kitabını almak daha şey... Çünkü yazar kişinin aslında düşündüğü şeyleri okumuş oluyorsun bu konuda. Ama çok interaktif bir şey olmadığı için kabullenmesi daha zor bence yani hani Kuran okumaktan bahsetmiyoruz anladığım kadarıyla şu an. Kutsal kitaptan bahsetmiyoruz, bunun hakkında yazılmış olan popüler kitap okuyacağız genel anlamda birinin bu konuda neler düşündüğünü okumaktansa biriyle bu konu hakkında konuşmak, böyle bir ortamda bulunmak mesela daha faydalı o yüzden okumazdım herhalde. (K. 1.)”

Katılımcı soruyu daha önce hiç düşünmediği için sesli olarak düşündüğünde herhalde okumam yönünde bir tahmin de bulunmuştur:

“(...)Ben de açıkçası bundan önce neymiş bu diye gidip en çok satanlarına baktığım dinî kitap olmadı ama çok popüler olursa yeni yazılmış bir şey, gündemde falan olursa acaba içeriği neymiş diye belki bir kurcalayabilirim. Oturup tam bir okuma yapar mıyım çok zannetmiyorum açıkçası. Eğer gerçekten popüler olduysa insanlar ne hakkında konuşuyormuş diye yine belki görüşlerimi temellendirmek için göz atarım. (E. 5.)”

Doğrudan dinî kitaplar okumaktansa dinî motifli hikâyeler okumayı tercih eden katılımcımız ise şu şekilde ifade etmektedir:

“(...) Benim dinî eserlerden derken doğrudan inceleyenler değil de dinî hikâyeler dinin yerleştirildiği hikâyeler daha çok ilgimi çekiyor. Dönemine göre değişiyor o da orta çağ olur, ilk çağ olur, çeşitli, farklı farklı dinler bu tarz hikâyeler daha çok ilgimi çekiyor benim. Alırım okurum. Doğrudan dinî eserler ilgimi çekmiyor ancak dinî metinler ve konusu din olan hikâyeler ilgimi çekiyor. (E. 6.)”

Kitap okumaya ilgisi olduğunu ve daha çok mitoloji kitapları okuduğunu söyleyen katılımcı ise kutsal kitaplara da ilgi duymakla beraber okuyamadığını belirtmektedir:

“(...)Dinî değil de kitaplar ilgimi çeker. Ben küçükken de mitoloji hakkında falan baya kitaplar okuyordum ve sonrasında da dinî ya da mistik konuları olan - çok fazla kitap okumam aslında da - o tarz kitaplar ya da hikâyeler ilgimi çekiyor benim ama kutsal kitaplar değil. Aslında kutsal kitaplara da baktım. Onlar da konu olarak ilgimi çekiyor. Ama okumuşluğum yok hiçbirini baştan sona. (E. 4.)”

Katılımcımız ilgi alanlarına girdiğini hatta önemine inanmasına rağmen henüz okunacaklar listesine girmediyini fark ettiğini hatta ertelediğini ifade etmektedir:

“(...)Benim dikkatimi çeken dinî eserler var aslında ama şu aralar belki biraz genel çok kitap okuyamadığımdan bir de bence hayatımızın birazcık daha başındayız. Yani bu dinî konulara ben kendi adıma yönelmeden önce bir kaç başka önceliğim olmuştu kitaplarla. Daha önemli olduğu için değil ama klasikleri okumaya daha önem gösterdim ve o yüzden şu an net olarak okuduğum bir şey hatırlamıyorum ama dinle alakalı kitaplarım mevcut kitaplığımda. (K. 5.)”

3.1.2 Dindarlık, Maneviyat ve Çoklu Zekâ İlişisine Yönelik Anlayışlarının Tespit Edilmeye Çalışıldığı Sorulara İlişkin Temalar

Katılımcılarla yapılan görüşmede dindarlık, maneviyat ve çoklu zekâ alanlarından: okuma yazma, hayal etme, problem çözme, sportif yaşam, müzikle ilgilenme, çevresiyle kaliteli iletişim kurma, kendine yetebilme, kendisiyle ve doğayla barışık, doğaya duyarlı olma, kendilerini nasıl tanımladıkları gözlemlenmiştir. Katılımcılarımıza çoklu zekâ alanlarını anlamaya yönelik açık uçlu sorular sorulmuş ve alınan cevaplardaki düşüncelerinden dindarlık, maneviyat ve çoklu zekâ alanları arasındaki etkileşim incelenmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda oluşturulan temalar şu şekildedir.

3.1.2.1 Maneviyatın Zekâyâ Tesiri

Katılımcılar maneviyatın etkisi konusunda kısmen ayrıışmaktadır. Ancak genel kanı maneviyatın başarıyı arttırdığı, başarıya giden yolda destekleyici bir güç olduğu yönündedir. Zekânın tek başına yeterli olmadığını, zekânın yalnızca bir potansiyel olduğu ve motivasyonun, çabanın başarıyı tetikleyebileceğini düşünmektedirler. Katılımcıların çoğu manevi değerlerin olumlu etkilediğini düşünürken bir kısmı farklı motivasyon şekillerini önemsemektedir. Maneviyatın ya da manevi değerlerin zekâyâ herhangi bir katkısının olmadığını düşünen fikirler de dillendirilmektedir. Bazı katılımcılar ise bu işin özünün kendine inanmak ve özgüvenle ilintili olduğunu düşünmektedir. İnanç, odaklanma, çalışmak, şans, azim, motivasyon, içsel destek ifadelerinin yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Maneviyatın zekâyı beslediğini ve başarı düzeyini yükselttiğini düşünen katılımcı, inancın sabırla çalışmaya katkı sağladığını, zamanla başarılı olacağını söylemektedir:

“(...)Hayatta başarılı olan insanların zeki olanlardan ziyade hayallerine ulaşmak için çalışanlar olduğunu düşünüyorum. Zekâsını maneviyatla besleyenlerin başarı şansının oldukça yüksek olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlar inandıkları şeylerden kolay bir şekilde vazgeçmezler. Bence maneviyat başarıyı doğrudan etkiliyor. Yani başarı ideallerine bağlı kişinin, hiçbir başarılı insan ideali olmayan insanlar değil. Maneviyat da insanın ideallerini sonuçta doğrudan etkileyen bir şey. Ben başarılı olmak istiyorsam iyi işler çıkarmak için başarılı olmak istiyordur. (E. 6.)”

Başka bir katılımcı başarılı olmak için zekânın tek başına yeterli olmadığını odaklanıp motive edecek bir güç olması gerektiğini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“(...)Zekâ tek etmen değil, çalışmanı belli değerlere oturtmak ve bir şeylere hayat görüşünü de harmanlayarak odaklanmak daha mantıklı geliyor. Başarılı olanlar da içgüdülerine güvenen insanlar bence. Kimisine din bu görüşü sağlar kimisine X felsefesi, bize yol gösteren bir ışığa ihtiyacımız var bence başarılı olmak için. (K. 4.)”

Zekânın çalışma ve başarı ile orantılı artacağını düşünen diğer katılımcı var olan zekânın maneviyatla desteklenmesi durumunda başarının bu şekilde artacağı fikrindedir:

“(...)Tabi sonuçta zeki olmak çok önemli, çalışkan olmak da çok önemli. Ben de o yemekçi Arda gibi (gülümseyerek) zekâyı inanmıyorum, şansa inanmıyorum. Başarmanın tek yolu çok çalışmak. Aynı zamanda zekâyı maneviyatla beslersek başarı olasılığımızı arttırır diye düşünüyorum. Zaten zekiysek bir de üstüne maneviyatla beslersek başarı olasılığımız artar diye düşünüyorum. (E. 1.)”

Bir önceki katılımcının düşüncesine benzer olarak başka bir katılımcımız ise tek başına zekânın ya da maneviyatın varlığının yetersiz olabileceğini, ikisi arasındaki dengenin önemli olduğunu vurgulamaktadır:

“(...)Ben şöyle düşünüyorum başarı sadece zekâ sadece maneviyat başka faktörler değil de bir bütün olması gerekiyor. Başarılı olan insanlar -bir genelleme yapayım, çünkü eminim ki istisnalar vardır - başarı için hayatta bu teraziye dengede tutman gerekiyor, der. Bence - ben kendi adıma konuşayım - başarılı olmak için maneviyatla da beslemem gerekiyor zekâmı, istikrarımı her neyse. Ben tek başıma zekânın yeteceğini düşünmüyorum. Aynı şekilde maneviyat da tek başına kesinlikle yetersiz. Dediğim gibi denge önemli olan. (K. 5.)”

Bu yaklaşımlara farklı bakış açısıyla ekleme yapan başka bir katılımcı doğrudan bir ilişki kurmadığını çevresindeki örnekler üzerinden şu şekilde değerlendirmektedir:

“(...)Benim de cevabım biraz böyle (K. 5.) arkadaşım gibi hayatta başarılı olmak yani şu an aslında bulunduğumuz yaşadığımız dünyanın düzeniyle de biraz alakalı işte.

Dünyadaki en zeki insan şu an en başarılı refah seviyesi yüksek hayatın sahibi falan değil. Ya da manevi değerlere herkesten çok değer veren insan da aynı şekilde değil. Hem biraz içinde bulunduğumuz düzene ayak uydurmakla alakalı hem de bunlarla alakalı tabi ki. En zeki insanları aklıma getirmeye çalışıyorum. Çok şey insanları maneviyata ve dine önem verirken bir kısmı da buna çok önem vermeyen insanlar. O yüzden doğrudan bir ilişkisi olduğunu düşünmüyorum. (K. 6.)”

Burada katılımcının da verdiği örnekler ve işaret ettiği, düzene ayak uydurma ile de vurguladığı noktada bir soru gündeme geliyor: Yaşadığımız dünya bizleri ne kadar özgür ve sınırsız yeteneklerimize ulaştırmakta ve maneviyatı yaşamamıza olanak tanımakta? Bu soruya cevabı başka bir katılımcı görüşü eşliğinde arayabiliriz:

“(...)Ben şöyle düşünüyorum zekâyâ inanmıyorum. (E. 1.) arkadaşım söylemişti bunu yönlendirilme, küçükken yönlendirilmemiz... Çalışma temposuna bağlıyorum. Başarıyı ve ayrıca maneviyat olayında insanın ne yaptığını biliyor olması hissi ve manevi olarak ve huzur içinde olması başarıya kesinlikle katkı sağlar. O yüzden sonunda ulaşmak istediği amacı bilirse, insan bir şeye bağlı olursa din bu konuda bayağı yardımcı olur, başarısını arttırır diye düşünüyorum. (E. 4.)”

Küçük yaşlarda başlayan yönlendirmelerin başarıya katkı sağladığını bu nedenle çalışma ve buna eşlik eden maneviyat desteğinin gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Başka bir katılımcı ise azmetmeyi sağlayan güç olarak maneviyatın etkin olduğunu ifade etmektedir:

“(...)Ben de katılıyorum farklı bir bakış açısı elde ettim kendi içimden, diğer şeylere katılıyorum. Maneviyat bu işi yapma üzerine azimlerini sağlayan şey olabilir. Bu konu hakkında çalışmalarını sağlayan sebepleri olabilir, bu konuda bayağı yardımcı olabilir diye düşünüyorum maneviyatı. (E. 3.)”

Motivasyon kaynağı olarak zekâyı ele alan katılımcımıza göre de:

“(...)Ben de katılıyorum yani zekânın böyle bir spesifik etkisinden ziyade, evet maneviyatı şey olarak kullanabilirim, motivasyon aracı olarak. Belki bir insan bir işe başlamadan önce dua ediyorsa ya da kendini eğer bu şekilde motive ediyorsa ve bu şekilde iyiye gideceğine inanıyorsa yaptığı işlerde daha iyi sonuçlar çıkarıyor olabilir. Bu kendisini daha iyi - nasıl desem - gazlıyor olabilir ama bazı insanlar içinde tam tersi bir sonuç doğurabilir. Kişiden kişiye değişen ve (E. 1.) arkadaşım da demişti çok farklı örnekler sunabiliriz şu anda, ben de ona katılıyorum. (K. 2.)”

Başka bir katılımcı ise zekâdan ziyade psikolojik bir fayda olarak maneviyatın içe yönelten bir katkısını ele almaktadır:

“(...)Ben de zekâya yardımcı olarak yorumlamazdım ama bazen insana böyle sınavlardan önce falan fiziki çalışmalar bittikten sonra artık iç dünyalarına dönüp birazcık vicdanlarını rahatlatma gibi bir çabaya girdiklerinde o anlamda psikolojik olarak bir faydası olduğunu düşünüyorum kesinlikle. Ama illa da “ben yeterince çalışmadım ya da işte bu konu bu sınav benim seviyemin üstünde ama dua ettim öylesine o yüzden daha iyi geçecek” gibi bir şart olduğunu düşünmüyorum. Yani aslında zekâ ya da çalışmak ne diyorsak o olmalı. Onun yanında da insan kendini maneviyatla rahatlatabiliyorsa içini ve işte stresini azaltabiliyorsa o zaman daha iyi sonuçlar alınabileceğini düşünüyorum. (E. 5.)”

Diğer katılımcıların sıklıkla vurgu yaptığı çok çalışmanın insanı zorlayan süreçlerini ancak inanç ve maneviyatla absorbe edilebileceğini belirten başka katılımcı ise şöyle demektedir:

“(...)Bence de çok çalışmak tabi ki de çok etkili. Ama çok çalışmak, çok zor bir şey. O yüzden bunu motive edecek şeylerden bir tanesi de inanç ya da bu maneviyat olabilir bence. Bence etkili, yani insanların başarılı olmasında. (K. 1.)”

Başka bir katılımcı kişisel olarak maneviyatın yoğun yaşanıp yaşanmamasına bağlı olarak başarının değişeceğini düşünmektedir:

“(...)Maneviyat kişinin ne kadar hayatında olduğuna bağlı olarak değişir. Mesela bir insan manevi değerleri çok yüksektir ve o yüzden kendini öyle motive ediyordur ama başka bir insan başka şeylerden kendini motive ediyordur. O yüzden bence değişken bir durum. (E. 2.)”

Zekâ kavramını potansiyel yatkınlık olarak ele alan bir katılımcı da maneviyatın inanç ve özgüvenle birlikte başarıyı getireceğini, bunun yolunun da kendine inanmakla sağlanabileceğini söylemektedir:

“(...)Ben de maneviyatı böyle sırf din diye değil de kendine olan inanç ve kendine olan içsel destek. Zaten zekâ ile olayın hiçbir alakası yok; zekâ dediğimiz şey bence şey olarak tanımlanmalı. Bir şeye potansiyel yatkınlık, yani ben belki bir konuya çalışma potansiyeli olarak arkadaşımın (E. 4.) daha çok yatkınımıdır. Daha çok analitik zekâm o konu üzerinde gelişmiştir. Bence başarıyı biraz bu yolda kolaylaştıran şey bu oluyor. Üzerine bir de çalışınca ama bu maneviyat kendine inanç özgüvenle, kendine telkinle bunu birleştirirsen daha başarılı bir insan olman kolaylaşıyor. Çünkü kendimize inanmadığımızda ne, kime dua edersek edelim, başkaları için dua etsek de insan kendisine inanmıyorsa yapamıyor yani. . (K. 3.)”

Zekâ kavramı başarı ile ilişki kurularak tanımlanmaya çalışılmıştır. Zekâ üzerinde etkili faktörlerden maneviyatın anlamlandırılmasına yönelik verilen cevaplardan bu konuda katılımcıların birbirini destekleyen görüşlerinin olduğu görülmüştür.

3.1.2.2 İnanmak ve Başarmak

Katılımcıların inanç, değer, maneviyat kavramlarının gayret etme ve başarılı olma noktasında ne kadar etkili olduğu sorusuna verdiği cevapları incelediğimizde üç farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Birincisi, maneviyatın hayal etme ve gayret etmekle bir ilişkisinin olmadığı, bunun önceki çağlarda kaldığını, yaşadığımız çağda maneviyatın önemli olmadığı düşünülmektedir. İkinci olarak, maneviyatın kısmen motivasyon kaynağı olduğunu düşünenlere göre ise, haz almak ve hırsın istekli olmayı etkileyebileceğini ifade etmektedir. Üçüncü olarak da katılımcılar başarının merak ve keşfetme duygularıyla ortaya çıktığını düşündüklerini belirtmektedir. Görüşme yaptığımız bazı katılımcılar maneviyata ek olarak motivasyonun kaynağı olabileceğini ve bu durumun işe yarayacağını düşünmektedir. Çalışmayı kısmen de olsa tetikleyeceğini düşünmektedirler. Katılımcılardan biri tarihi olarak kilise ve bilim çatışmasını örnek göstererek bilim adamlarının başarısına ket vurduklarını bu anlamda dinin başarı üzerinde negatif etkisinin de olabileceğini söyledi. İçsel değer yargısı, motivasyon, toplumsal inanç ve değer, içsel motivasyon, azim, merak, iz bırakmak, inanmak ifadelerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlenmiştir.

Eski dönemlerde yaşanmış olumsuz örnekler üzerinden değerlendiren katılımcıya göre inanç ya da maneviyatın etkili olmayacağı ancak kişinin farkına varmadan içine işleyen düşünceleri ancak çok güçlü ise değişebileceği kanaati hâkimdir:

“(...) Ben şöyle düşünüyorum. Aslında bilim insanlarına baktığımızda burada çok çalışıp kalıcı eserleri izler bırakan ilk etapta bilim insanları geldi. Pek çoğunun dindar olmadığını görüyoruz, inanmadığını biliyoruz. Hatta şöyle söyleyeyim bunu düşünerek aslında inanç değer maneviyatın o kadarda etkili olmadığını düşünüyorum. Ama tabi ki bir insanın farkında olmadan da içine işlemiş bir takım düşünceler vardır. Yani kendisini, beni ben yapan denir, yaşantısını o insan yapan bir takım düşünceler belki ailesinden, toplu yaşadığı ülkeden, toplumdan, o toplumun inanç ve değerlerinden ve maneviyatından etkilenip bir şeyler yapmış olabilir ama o kadar da çok etkilediğini açıkçası düşünmüyorum. Bilim insanlarının eski zamanlarda, ben bilim insanı bazında söyledim de bazı bilim insanlarının hem rahip hem çalışmalar yaptığını görüyoruz işte

1800'ler 1700'ler ama o çalışmalarda dahi çalışmalarını çoğunlukla gizli bir şekilde yapıyor. Çünkü dinden, din camiasından tepki çekmekten korkuyorlar. Hatta eski zamanlarda dinin ve inançların bu değerlerin kötü yönde etkilendiğini de görmüştük. O yüzden şart olduğunu düşünmüyorum. İçsel motivasyonun bilimde insanı çok çeken ve araştırmak istedikçe senin şevkinin de arttığını düşündüğüm bir olgu. Bir kere başladın mı merak duygusu seni kamçılıyor ve daha fazlasını, daha temelini öğrenmek istiyorsun ve bence asıl devam etmelerini sağlayan sebep merak ve o bilimin verdiği bir şeyleri öğrenme keşfetme duygusu diye düşünüyorum. (K. 5.)”

Batı kaynaklı bir okuma ile örneklediren katılımcının merak duygusu ile açıklamasının aksine günümüzde etkisi tartışılrsa da İslam bilim adamlarının dini manevi etki neticesinde eserler vermiş olduğunu belirten katılımcı ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(…)Ben de günümüzde bilmiyorum ne kadar etkili oluyordur, maneviyat ama özellikle daha eski çağlarda işte İslam bilim adamlarının olduğu dönemlerde ya da ondan daha önce mesela insanların gerçekten dinleri emrettiği için motivasyonla çalıştıkları dönemde ve bir şeyler, yeni bir şeyler ortaya koyduğu dönemde evet yani çok daha etkili olduğunu düşünüyorum. Günümüzde belki biraz daha azalmış olabilir bu. Artık dünyanın çok dallanıp budaklanmasıyla diyeyim, o yüzden belki geçmiş için biraz daha geçerlidir. Ama şu an biraz önemini yitirdi diye düşünüyorum. (E. 5.)”

Dün bugün kıyaslaması ile azalan maneviyat etkisinden bahseden katılımcının görüşünü destekleyen başka bir katılımcı ise maneviyatın kaybolmayacağını ancak bireyselleşmekte olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“(…) Çok etkiler. İnsanlar inandıkları şey uğruna çok çalışırlar, pes etmezler. Gayret etme isteğini inançlarında bulurlar. Ben maneviyatın biraz daha bireyselleştığını düşünüyorum. Topluca manevi eylemdense daha çok kişilerin tek başına yapmayı tercih edeceğini düşünüyorum. Ama maneviyat gitgide etkisini kaybediyor, azalıyor ama yok olacağını düşünmüyorum eylemlerde. (E. 6.)

Bu durumun bir inanç meselesi olduğu ve çok etkili olduğunu ifade eden diğer bir katılımcı da inanmanın en önemli motivasyon olduğunu şu şekilde belirtmekte:

“(…) Bir önceki soruda belirttiğim gibi kalbinle; gönlünle istemek ve inanç duymak en önemli motivasyon. Sosyal psikolojide "kendi kendini gerçekleştiren kehanet" olarak geçen bir psikolojik durum vardır, insan bir şeye nasıl bir düşünceyle yaklaşırsa yavaş yavaş eylemleri onu o gerçeğe ulaştırır fark etmeden. "40 kere söylersen" gerçek oluyor yani. Yapamam demekle, inanıyorum demek bir işin sonucunu %100 değiştirir (K. 4.)

Allah’a inanç ve bu yolda bir şeyler yapma motivasyonu şeklinde maneviyatı da aynı şekilde değerlendiren katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(...)İz bırakmak için belki şey etkili olabilir diye düşünüyorum, mesela manevi duygular bir insana yardım etme duygusu, bir insanın başarmak için motivasyon kaynağı olabilir. İnanç da aynı şekilde maneviyat gibi. Bir Allah yolunda bir şey yapmak bir insan için motivasyon kaynağı olur, daha çok çalışmasına sebep olur. (E. 4.)”

Önemli bir isteklendirme kaynağı olarak Allah ile alakalı maneviyat olarak tanımlayan katılımcı ise yaşadığı dönemde değer verilmeyen insanları düşününce pes edilebilme ihtimali olsa da insan yaşamında yerinin tartışılmaz önemde olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

“(...)Bence onuncu soruya verdiğim cevaba benzeyecek ama bu hayal etmek, gayret etmek diyoruz ya o hayalin gerçek olacağını inanmak da o inancın içinde olan bir şey, o yüzden daha önce dediğim gibi çok çalışmak ya da bazı özelliklere sahip olmak güzel şeyler ama oturtması ya da öyle devam etmek çok zor onun için bazı motivasyonlar gerekli ve hayatta da her zaman onun karşılığını çok kolay alamayabilirsiniz o yüzden motivasyon olarak böyle şeyleri kullanmak çok mantıklı ve önemli bu anlamda da. Maneviyatın, motivasyonun, inanmanın payı olduğunu düşünüyorum açıkçası. Büyük insanların özellikle mesela şu an konuştuğumuz ya da bizim dünyamızda hala etkisi olan insanların çoğunun yaşadığı dönemde çok değerli insanlar olmadığını da görebiliyoruz, böyle örnekler de var. O yüzden onlar için çok pes ettirici şeyler de olabilirdi. Yeri geldiğinde karşılığını hemen göremiyorlar dediğim gibi. O yüzden de bir motivasyon beklemek yerine inanç gibi, kendi değerleri için belki de, Allah’la alakalı maneviyat hissetmek vs. onları motive ediyor olabilir önemli yani. (K. 1.)”

Yalnızca çalışma motivasyonu olarak algılandığında da maneviyatın yeterli olacağını düşünen katılımcı ise maneviyatı yalnızca insan zihni ile sınırlandırarak pratik hayatta çalışma olmaksızın maneviyat ve inancın tek başına yetmeyeceğini ifade etmektedir:

“(...)Aslında vereceğim cevap birazcık az önceki (14.) soruyla alakalı. Hayal etmek, gayret etmek, kalbinde başarmak ve tabi ki biraz manevi, böyle şeyler için maneviyat... Tabi ki, önemli bunlar. İnsanların, ne bileyim, şöyle maddi değerleriyle çok alakalı değil. Sonuç olarak insanın zihninde gerçekleştirdiği aktiviteler... O yüzden bunlarda maneviyat önemli. Ama çok çalışmak dediğim şey de birazcık bunu pratik hayata dökmek olduğu için yalnız maneviyatla yalnız inançla olacak gibi şeyler de değil sonuç olarak. Hayata dünyaya iz bırakan insanlar, mesela bir ilaç bulmak, bir hastalığın

tedavisini bulmak ondan sonra gelmiş, gelecek belki görmeyeceği yüzlerce insanı tedavi etmek demek olduğu için çok büyük bir motivasyon sağlar böyle şeylere değer vermeyen insanlara göre. O yüzden çalışma motivasyonu olarak maneviyat evet, insana bence güç verir ama bu da yalnız maneviyatla olacak bir şey değil tabi ki. (K. 6.)”

Burada şu soru akla gelebilir inanç, maneviyat kavramları maddi âlem dışında değerlendirilerek insan zihninde mi yalnızca yer bulmaktadır? Bugünün insanı inanç ve maneviyatı sadece kalpte, zihinde yaşanan bir süreç olarak görme eğiliminde diyebiliriz.

Buna örnek olarak başka katılımcının yorumu üzerinden değerlendirme yapabiliriz:

“(...)Şöyle sebebini açıklayım kısaca o zaman, dünyada bir şeyler başarmışlar, Nobel almışlar hariç genel de çok bilinen şirket sahibi insanlar, benim gözümden çok genel olarak çoğu değerleri yok sayıp aslında oralara gelebilmiş insanlar. Yani hırslarından dolayı. Evet, bu başarı çok iyi bir başarı. Ama bence manevi çoğu değerden baya şey, ödün verebiliyorlar yani. Öyle bir soru işareti çıkınca kafamda soruya da nasıl cevap vereceğimi şaşırdım. Evet, başarılı insanlar ama ne kadar maneviyatla ilgisi var orayı çözemedim. Kendi motive ediyordur, o yüzden bence de değişkendir. (K. 3.)”

Burada ek olarak kişilerin hayat felsefelerinin temel belirleyici olmasıyla alakalı olan ve kişiden kişiye değiştiği görüşlerini beyan eden katılımcıya göre ise:

“(...)Ben kişiden kişiye bu manevi değerlerin değişeceğini düşünüyorum. Herkesin bu şekilde bundan yola çıkarak, devam ettiğini çalışmalarına ya da yaptığı işlere bundan yola çıkarak devam ettiğini düşünüyorum. Ve yani yapacak azmi veya merakı veya isteği de bu manevi değerden dolayı diye düşünüyorum. (E. 3.)”

Maneviyatı çalışma isteği ve merakı üzerinden ele alan katılımcı ise maneviyatın tetikleyici bir güdü olmasının önemini şu sözlerle ifade etmektedir:

“(...) Yani onların en büyük özellikleri çok çalışmak herhangi bir dine inanıyor olsunlar olmasınlar genelde hepsi de çok çalışkan oluyor. Şu an aklıma gelen iki uç nokta da var yani. Sonuçta maneviyata önem verip çok başarılı olan insanlar da var çok vermeyip başarılı olan insanlar da görüyorum o yüzden ortak noktaları çok çalışmak, burada kritik olan noktanın çok çalışmak olduğunu düşünüyorum. Bence burada maneviyatın değil de çalışmanın etkisi olabilir. Tabi maneviyat çalışmayı tetikliyor oluyor, olabilir düşünce dolaylı yoldan etkilemiş oluyor. Ama mesela şu an çok saçma bir örnek olacak ama Elon Musk falan da gelince aklıma çok da maneviyatı gözettiklerini düşünmüyorum ama sonuçta gözetip çok başarılı olan çok kişi de var. İçsel değer

yargıları tabi önemli. Ben daha çok inanç boyutunda düşündüm. İnanç boyutundakini bilmiyorum. Ama değer yargıları etkiler değer yargısı olmadan zor. (E. 1.)

İşsel değer yargılarının, kritik olan çok çalışma motivasyonu ile birlikte değerlendirilmesinin önemi vurgulanmakta bu ifadelerle. Maneviyatın kişinin yaşamındaki önemini vurgulayan başka bir katılımcı ise:

“(...)Ben de bir önceki sorudaki gibi benzer bir cevap vereceğim. Bence kişinin hayatında maneviyatın önemi kadar değişiyor bu etken mesela kişi belki çok fazla motive olmuyor olabilir, manevi değerlerinden ya da daha fazla motive oluyor olabilir. Tamamen motivasyon kaynağı diye düşünüyorum, maneviyattan ziyade. Maneviyat; motivasyon kaynağı olabilir de olmayabilir de. Kişiden kişiye de değişebilir. (E. 2.)”

Hayal etmek olgusu görsel uzamsal zekâ alanının bir parçası olduğu için katılımcıların da hayal kurabilme yönündeki düşünceleri bu konuda yetkin oldukları izlenimini oluşturmaktadır.

3.1.2.3 Gelişen Teknoloji Azalan/Dönüşen Maneviyat

Katılımcılar ağırlıklı olarak teknoloji geliştikçe, manevi ve kültürel değerlerden uzaklaşıldığını düşünmektedirler. Kadın ya da erkek katılımcı ayrımına gitmek söz konusu değil çünkü aynı şekilde düşünmektedirler. Teknoloji bağımlılığı arttıkça manevi değerlerin hayatımızdan hızlıca çıktığına dikkat çekmektedirler. Teknoloji ve internetin zamanımızın büyük bir bölümünü işgal etmesinden kaynaklı olarak insanların ibadete ayırdığı zamanın azaldığı katılımcıların ortak düşüncelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır, hatta buna gereksinim bile duyulmadığını düşünmekte. Günümüzde zamanlarını geçirebilecekleri çok fazla aktivitenin bulunduğunu söyleyerek bunların öncelikleri arasında olduğunu belirtmektedirler. Gelişen teknolojiyle birlikte bilgiye ulaşımın kolaylaşması ve farklı dinlere ait bilgilerin kendi değer yargılarında değişiklikler oluşturduğunu da ifade etmektedirler. Değer yargılarının oluşmasında genellikle evrensel ilkelere vurgu yapmaktadırlar. Küreselleşen dünya ile beraber artık örf ve adetler yerine bütün insanlığa mâl olan değer yargılarından söz edebileceğimizi söylemektedirler. Katılımcıların internet ve teknolojiye dair olumsuz olarak ele aldığı bir diğer olgu da “anonim hesaplar”. Anonim hesaplar açabilmenin kolaylığının manevi olana ve değerlere zarar verdiğini düşünmektedirler. Kimliğinin bilinmemesinin uyandırdığı güvenle insanların pervasızca, incitici yorumlarda bulunabildiklerini ifade ettiler. Katılımcılar fikirlerin yoğun bir alışveriş içinde olmasını teknolojinin kazanımlarından

saymaktadırlar. Bu sayede insanların daha fazla fikirle karşı karşıya kalarak doğruyu bulabileceğini dile getirmektedirler. Asosyallik, esaret, tembellik, anonimlik, magazinsellik, erişilebilirlik, çok çeşitlilik, dikkat dağınıklığı ifadelerinin ağırlıklı kullanıldığı gözlenmiştir.

Katılımcımız, teknolojinin gelişmesi ile kültürel ve manevi değerlerin önemini yitirdiğini çünkü insanları eskiden bir arada tutan unsurun manevi değerler olduğunu ancak günümüzde buna ihtiyaç kalmadığını düşünmektedir:

“(...)Ben biraz daha sosyalleşmeye bağlı olarak bitmeye doğru gittiğini düşünüyorum. Yani insanlar kimseyle iletişim kurmadan artık hayatlarını devam ettirebilir hale geldi. Yani ben kimseyle konuşmuyorum, onlara dokunmuyorum o zaman kültürel ve manevi değerlere de ihtiyacım kalmıyor. Doğal olarak yavaş yavaş etkisi tabi ki sönüyor. Teknoloji bireylerin topluma olan ihtiyacını oldukça azalttı. Kültürel ve manevi değerler de bireyleri bir arada tutmak ihtiyaç olan bir şeydi. Ancak bir arada kalmaya duyulan ihtiyaç azalınca bu değerler de önemini kaybediyor. (E. 6.)”

Teknolojinin maneviyat konusunda doğru mu yanlış mı sorgulamalarına sebep olduğunu belirten katılımcı bu konuda davranış ve inançlara şüpheyile yaklaşımlarına yol açtığını düşünmektedir. Maneviyat duygusunun yitirildiğini ve maneviyata ihtiyacın azaldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Benim fikrim: Bence de yitirdi. Çünkü diğer arkadaşım da dedi bunu, ama daha çok şey görmeye başladık. Bunları ne kadar doğru bulduğumuzu falan filan da sorgulamaya başladık. Bu şekilde gördüğümüz şeylerle ve muhtemelen kişilerin fikirleri de değişti. Ne kadar doğru, yapmalı mıyım, buna inanacak mıyım gibi... Bu sebeple ben de yitirdiğini düşünüyorum. Daha az ihtiyaç hissediliyor. (E. 3.)”

Teknolojinin manevi dinamikleri hatta insan ilişkilerinin ötesinde bireyin kendisine bile yabancılaşmasına sebep olduğunu söyleyen katılımcı ise şöyle söylemektedir:

“(...)Teknolojinin bizi çok etkilediği ve hayatımızı esir aldığı, insan ilişkilerinin önüne geçtiği bir gerçek. Başkalarıyla olan iletişimimizin yanında kendi içimizle olanı da köreltti, bu kesin. Artık daha az duyarlı, daha az manevi bir dünya var sanki. Herkes bir çeşit yarışta ve kimse etliği tınlamıyor gibi. (K. 4.)”

İnternet sayesinde ulaşılabilen etkinliklerin artması ile bağlantılı vakit geçirilen yeni bir saha sunulmaktadır. Etkileşimin artmasıyla içinde bulunduğu inanç ve anlam dünyasını sorgulamaya başlayan katılımcımız buna bağlı olarak etkilendiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“(…)Daha az ihtiyaç hissediliyor bence. İnsanların kendine bağlayabileceği şeyler daha çok ulaşılabilir. Mesela internette daha hobilerimize ulaşabiliyoruz sonuçta, o yüzden kendimizi bir şeye bağlı hissetmemiz gerekmiyor her zaman diye düşünüyorum. Bir de teknolojiyle birlikte mesela internet sayesinde ben başka dinlerin, inançların şeylerine erişebiliyorum, görebiliyorum, daha göz önünde olabiliyor. O yüzden bu benim fikirlerimi daha çok etkiliyor. Eskiden sadece çevremizdekilerin dediklerine göre yorum yapıyorduk belki ama şu an ben inanmayan birinin de ne düşündüğüne daha rahat bir şekilde erişebiliyorum. Bu yüzden kötü etkiliyor manevi değerlerin yok olmasını. (E. 4.)”

İnsanların zamanlarının büyük bir bölümünü kapsayan internet kullanımının olumsuz etkilerini ifade eden katılımcımız ise şöyle söylemektedir:

“(…)Ben de şöyle düşünüyorum. Şimdi günümüzde insanların zamanını geçirebileceği çok fazla farklı aktiviteler var. İşte bu teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan internet erişimi çok kolaylaştı. O yüzden insanlar belki de eski zamanda olsa teknoloji bu kadar gelişmemiş olsa, maneviyata ayıracağı zamanlarını başka şeylere ayırıyorlar. O yüzden evet, birazcık insanları bundan uzaklaştırdığını düşünüyorum. İnsanlar zamanlarını başka şeylere harcamayı tercih ediyorlar. (E. 5.)”

Beklenmedik ve uzak görünebilen durumlardan ziyade günlük telaşların hayatlarındaki etkinliğinin maneviyata etkisini ifade eden katılımcıya göre ise:

“(…)Ben çok da farklı bir şey söylemeyeceğim, lafı uzatmayacağım. (E. 4.) arkadaşımın ya da (E. 5.) arkadaşımın dediği gibi çoğu şeye katılıyorum, başta onlar konuştuğu için en azından. Sonrasında da daha az ihtiyaç hissediliyor büyük ihtimalle, çünkü günlük meşgaleler, birçok şeyi hayatımızda elimizde tutmaya çalışıyoruz. Bu zaten yorucuyken bir de böyle soyut ve o an nasıl anlatayım işte ölüm hep çok uzak geliyor ya insana en basitinden o kadar da uzakta olan bir şeyi düşünüp ona göre hareket etmek daha geride kalıyor. Çünkü günlük işler daha önemli. O an hemen halletmemiz gereken şeyler olduğu için o yüzden daha az ihtiyaç duyuyorsunuz ya da daha az kontrol edebiliyorsunuz o şeyleri. (K. 1.)”

Katılımcımız gelişen teknolojinin insanların genel odak noktalarını dağıtarak kültürel ve manevi değerlere vakit ayırmalarını engellediğini düşünmektedirler:

“(…)Genel ben bu aralar sorularda takıldım ama (gülümseyerek). Böyle şey gibi geldi bana. Teknoloji geliyor teknoloji geliştikçe mesela elde ettiğimiz kazanımlar artıyor. Elde ettiğimiz kazanımlar arttıkça o kadar dikkat dağıtıcı unsurlar girdi ki hayatımıza teknolojiyle bu sefer şey oldu, işte aslında kendi manevi değerlerimizi unutma noktasına gelebiliyoruz. Çünkü dikkat dağıtan çok unsur var, çok şey var. Ben öyle

düşünüyorum yani biraz kendi benliğimizden bile çıkabiliyoruz, çok vakit geçirip en azından teknolojinin getirdiği geçici unsurlarla. Dikkat dağınıklığı oluyor ve oraları görmüyoruz gibi bir durum oluyor. (K. 3.)”

Uzaktan da olsa pek çok kişi ve fikre ulaşabilme rahatlığı, objektif bir tercihi kolaylaştırırsa da bunun insan ilişkilerine yansıyan yönünün zayıf kaldığını ifade eden katılımcımız ise şunları söylemektedir:

“(...)Ben de böyle olduğunu düşünüyorum. Gelişen teknolojiyle birlikte insanların önceden din olsun, diğer manevi değerler, kültürel şeyler olsun, insanlar bunlara ulaşmak için belli başlı kişilere başvurmak zorunda kalıyorlardı. Bir, artık mesela insanlar evlerinde oturdukları yerden bunlara kolayca ulaşabiliyorlar. İnternet üzerinden ulaşabiliyorlar. Fikirleri kolayca değişebiliyor, bu noktada bir değişime götürüyor. Bence insanların bunlara verdikleri önemle. Çünkü bence küreselleşen dünyayla birlikte artık insanların ulaşabildikleri şeylerin çeşitliliği artınca daha objektif kaynaklara ulaşabilir oldular. Yani mesela bir dinî ya da bir kültürel örfü, âdeti bir kişiden, bir kaynaktan dinlemektense birden fazla kişiden dinleyebiliyorlar, bu değişimin etkisi var. İki, insanlar artık daha fazla evlerinde oturup bu konulara kafa yormaktan ziyade gidip daha fazla çalışma hayatının içinde yer alıyorlar, daha fazla toplumda onları meşgul eden şey var. Bence o yüzden de ikinci olarak da bunu öne sürebilirim. Artık vakitleri yok bir örf, âdete kafa yoracak gibi düşünüyorum. (K. 2.)

Bazı katılımcılar teknolojinin kültürel yozlaşmanın örneği olabilecek davranışların sergilenmesine sebep olduğunu belirtmektedir:

“(...)Evet, düşünüyorum kültürel ve manevi değerler bence kesinlikle önemini yitirdi. Hayatta daha da az hissediliyor çünkü en basitinden teknoloji... Bence bizi tembelleştirdi oysaki pek çok şey yapmamız kolaylaşsa da biz daha tembel olduğumuz için o kolay şeyleri yapmaya bile üşeniyoruz. Birine “günaydın, nasılsın, ne yapıyorsun” yazmaktan bile insanlar gocunuyor bunu yapmaya. Artık o yüzden manevi değerleri mahvettiğini düşünüyorum. Artık insanlar sadece amacına ulaşmak için en hızlı en efektif nasıl olur öyle davranıyor. Teknoloji ile özellikle sosyal medyada işte çok sık görebiliyoruz. Nasıl olsa, atıyorum, bir kullanıcı adı açıyor bunu bilgilerini vermediği için herkese ağza alınmayacak laflar asla kültürel, toplumsal değerlere hiçbir şeye uymayan, kafasına estiğince şeyler yazan ve orada yazdığı zaman kimse görmüyormuşçasına davranan pek çok insan var. O yüzden dediğim gibi, teknolojinin şu aralar birazcık da dezavantajını gördüğümüz, tabi korona zamanında avantajını çok

gördük, o ayrı. Çok fazla kullanıyor olduğu için herkes, toplumsal değerlere bence zarar veriyor. Teknolojinin ardına sığınarak kendine bir cesaret veriyor. (K. 5.)”

Teknolojinin sanal olarak bir görünmezlik kazandırmasının verdiği cesaretle kendini rahatlamış hissedene kişinin değerlere uymayan ifadeleri rahatlıkla kullanmasının bir dezavantaj olması faydasından daha fazla öne çıkıyor denilebilir.

Anonim kimlik kavramı ile bu durumu somutlaştıran katılımcıya göre ise maneviyata, toplum ahlâkına zarar veren içeriklerin yaygınlaşmasının ve artık bunların normalleşmeye başlamasının maddiyatı daha önemli hale getirmeye başladığını şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Evet, bence de bu internet kültüründe anonim bu kimliğe sahip olma, kendi bilgilerini vermeden kendini göstermeden birilerinin istediği şeyi paylaşabilme istediği insana istediğini söyleyebilme bunlar hem yaygınlaştı hem de artık bunu ben yapmasam da benim gördüğüm böyle olumsuz örnek de çoğaldı. Aynı zamanda yetişen çocukların da gördüğü böyle örnekler çok fazla arttı. Çok uç şeyler olamasalar da ne bileyim televizyondaki şiddet sahneleri bile ya da işte televizyonda kurulan o cinsiyetçi söylemler normal bir şeymiş gibi ve birçok çocuk aslında bununla birlikte büyüyor. Belki de birçoğunun zihnine normal olabilecek hayatta var olabilen ve tepki gösterilmemesi gereken şeyler olarak yetişecekler. Hem bu açıdan maneviyata toplum ahlâkına çok zarar verdiğini hem de artık herkes hayatını sergileyerek yaşıyor ve o yüzden maddi şeyler, bu şu an yaşadığımız dünyadaki birçok olay, herkesin gözünde daha kıymetli hale geldi. Yani daha güzel bir dış görünüşe, daha çok paraya, daha güzel ayakkabılara sahip olmak eskisinden çok daha fazla önem kazandı. Çünkü biri alıp artık onu Instagram storisine atıyor. Ne bileyim, bir sürü insan, bir milyon insanın görmesini sağlayabiliyor ve işte o yüzden maneviyattan çok maddiyat önem kazandı. (K. 6.)”

Bir katılımcı ise teknolojinin bizi dönüştüremeyeceğini bizim teknolojiyi amaçlarımız doğrultusunda iyi yönde kullanabileceğimizi düşünmektedir:

“(...)Bence bunun kişiye bağlı olduğunu düşünüyorum. Teknoloji hiçbir zaman bazı değerlerin önemini yitirmesini değil tam tersi teknoloji sayesinde daha da kolay ulaşabilir bazı insanlara. O yüzden daha az ihtiyaç hissedildiğini düşünmüyorum, kişiye bağlı olduğunu düşünüyorum. Kişiye göre değişen bir şey... Kişi isterse yine aynı şekilde devam ettirebilir. (E. 1.)”

Bir katılımcı hariç diğer katılımcılar teknolojinin maneviyatı olumsuz yönde etkilediği görüşündedir. Teknolojinin hayatlarımıza etkilerinin değerlendiren katılımcılar, maneviyat ve değerlerin insanların teknoloji kullanımına bağlı olarak

değişime uğrayabileceğini düşünmektedirler. Teknolojinin maneviyata katkı sağlayabilecek şekilde kullanımının mümkün olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2.4 Kültürel/Değerler Dönüşümü

Katılımcılar tarafından ailedeki değerlerle, okul ya da sosyal çevredeki oluşan değerlerin farklı olması genel anlamda zenginlik olarak görülmektedir. Değerlerin kendi gelişimlerine katkı sağladığını düşünmektedirler. Tam tersine kültürel çatışma durumlarında kendilerini sorguladıklarını ve değişimin gerekliliği üzerine kafa yorduklarını belirtmektedirler. Tüm katılımcılar bu konuda da birbirine yakın görüşe sahiptirler. Evde ailedeki değerlerle, okul ya da sosyal çevredeki değerler arasında gözle görülür bir ayrım olması halinde de bunun bir sorun çıkarmadığını söylemektedirler. Dengeli, düşünmeye sevk eden, düşüncesini net ve kesin ifade etme, değerler farklı, farklılıklar besledi, zenginlik oluşturdu, çeşitlilik iyidir, zenginleştirme, geniş düşünme, açık görüş gibi ifadelerin vurgulandığı gözlemlenmiştir.

Arkadaş ortamındaki değerlerin aile içi değerlerle farklılık arz ettiğini belirten katılımcı bunun bir problem teşkil etmediğini söylemektedir:

“(...)Arkadaş ortamında her kişi farklı aileden geldiği için ve her ailenin kendi değerleri farklı olduğu için dolayısıyla arkadaş ortamında karşılaşılan değerler kendi aile içindeki değerler farklı oluyor. Ama bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Dengeli bir şekilde olduğunu düşünüyorum. (E. 2.)”

Katılımcımız sosyal hayatla aile ortamındaki davranışın farklı olamayacağını, istemsizce aynı davranışların sergileneceğini ve yine kendi karakterini yansıtacağını düşünmektedir:

“(...)Burada nasıl bir değerler? Tam anlayamadım. Bence farklı davranmak zor evde nasıl davranırsa bir süre sonra okulda da aynı. Lise örneğinden gidersek beş sene beraber okuyoruz insan bir sene farklı davranırsa bile bir süre sonra gerçek karakterinin ve değerlerinin ortaya çıkacağını düşünüyorum. O yüzden evde ve bence okulda mesela değerlerin aynı olması, evde yalan söyleyen bir kişi okulda da yalan söyler ya da evde dürüst olan çok da dürüst olduğunu düşünüyorum. (E. 1.)”

Başka bir katılımcı soruyu farklı bir boyutta değerlendirmektedir. Değerlerin farklılığını şehir değiştirene kadar fark etmediğini, lise öğrenimi ile beraber arkadaş çevresinin değerleri ile aile değerlerindeki farklılığın ön plana çıktığını söylemekte. Bu durumun sadece şehir değişikliği değil yaşının getirdiği bir sorgulamanın da neticesinde

gelişmiş olabileceğini ve bunun da sorun oluşturmayacağını ifade etmektedir:

“(...)Aslında ilkokul ve ortaokulumda çok farklı hissetmiyordum, hem aynı şehirde kalmamın hem de gelen insanların daha küçük bir çevreden geliyor oluşunun çünkü birbirine benzer kültürler falan geliyordur. Bu okula gelince bir şehir değiştirtince bizim okuldan çok farklı şehirlerden, kültürlerden bir sürü insan var. O, manevi, ailemden gördüğüm değerlerle arkadaş çevremde gördüklerimin farklı olduğunu ben lisede çok hissettim açıkçası. Çünkü ben, -gerçi bizim yaş grubumuzla da alakası vardır- insanların manevi anlamda sorgulama yaptığı yaşlarmış ve benim çevremde de dini değerlerini belki küçükken öyle bir ailede büyüse bile o yaşlarda öyle bir ailede büyümemiştir, aldığı ona gösterilen de budur. İnançsız olan çok fazla insan vardı benim çevremde, hala da var. Ama mesela ailemden, ilkokul ortaokulda gördüğüm arkadaşlarımda yoktu. Belki bunun sadece okulla değil yaş grubuyla da alakası vardır. Ama çok fazla farklı şey vardı. Bu farklılıklar herhangi bir soruna sebep oluyor mu? Aslında soruna sebep olmuyor. Benim adıma, farklı görüşten insanlar, farklı kültürlerle, manevi değerlerle, dini değerlerle büyümüş insanlar belki de beni biraz düşünmeye sevk ediyordur. Sorgulama anlamında iyi ya da kötü anlamda mı bilmiyorum ama düşünmek zararlı bir aktivite değil. O yüzden ben bunun bir soruna sebep olduğunu düşünmüyorum. (K. 6.)”

Başka bir katılımcı da yaş dönemi ile ilgili olarak destek olan şu ifadelerle sorun olmadığını söylemektedir:

“(...)Şöyle düşünüyorum: Okul ve sosyal çevremde evet ailemden farklı değerlere sahip insanlarla tanıştım ve konuştum ama açıkçası benim bu farklı dediğim aslında değerlere sahip olan insanlar da benden o kadar kopuk değiller gibi. Yine o ortak noktalarda bulduğum insanlar oldu yani ben “a” derken inatla “b” diyen birisiyle çok yakın arkadaş da olmadım, çok yakın bir ortamda da bulunmadım. Dolayısıyla bir soruna sebep olmadı her zaman temel değerlerde aynı düşüncelere sahiptik. Ama arkadaşımın (K.6) da dediği gibi tabi ki de yaşıyoruz da ilerledikçe, daha fazla insanla tanıştıkça yaş grubu da önemli burada özellikle. Bizim şu aralar olduğumuz bu yirmili yaşların başı işte lise, üniversiteye o geçiş döneminde herkes kendi düşüncesini daha bastırarak söylüyor. Yani en basitinden belki ileriki yaşlarda birisini “Ya ben liberalim” diyeceğini düşünmezsiniz. Ama şu aralar liberal olduğunu düşünen insanlar ben liberalim diye arkadaşlarım söylüyor. Düşüncesini insanlar daha net ve kesin ifade etmeyi sevdiği için. Bu aralar evet, fark ediliyor değerlerin farklılığı. Bence biraz daha ilerledikçe, zaman geçtikçe diyeyim, bu aslında temelde aynı noktada bulduğumuzu fark edip -ben yakın çevremden bahsedeyim- özellikle çok da bu farklılıkları göz önünde bulundurmayacağız

diye düşünüyorum o yüzden soruna da sebep olmuyor. (K. 5.)”

Burada fark edilmesi gereken, kritik yaş dönemi sürecinde geçici düşünceleri yoğun yaşamanın normal olmasıdır. Başka bir katılımcı ise değerlerin farklılığının herhangi bir soruna sebep olmasa da bazen farklı yaklaşımlardan dolayı çatışma yaşadığını şu şekilde dile getirmektedir:

“(…)Benim hayatımda bir soruna sebep olmuyor. Aslında yani ben çok ailemin bu konularda baskıladığını düşünmüyorum. Ama tabi ki değerler farklı. (K. 1.) arkadaşım da bahsetmişti, ailemle aramdaki değerlerin farklılığından biraz. Ben şey örneğini vereyim mesela aile büyüklerim ev alma, araba almayı bir amaç olarak düşünürken, hayatımda benim için deneyim kazanmak daha önemli bir amaç hayatta. Bu tarz bir değer farklılığı var bu konuda çatışıyor. (E. 4.)”

Başka bir katılımcımız yatılı okul deneyiminden hareketle farklı değerlerin kendisini beslediğini, arkadaşları ile karşılıklı bir etkileşim içerisinde bulunduğunu ve onlarla bir şekilde orta yolu bulduğunu söylemektedir:

“(…)Bence özellikle yatılı okuduğumuz için en azından şu an için arkadaşım (E4) vesaire onlarla yatılıydık o yüzden bu bizim için nasıl bilmiyorum. Bence biz gittiğimizden, özellikle ailemizden ayrı yaşadığımızdan beri hepimiz, sonuçta çok farklı kültürlerden, sadece aile olarak değil, ülke içinde şehirde farklı olarak geldiğimiz için hep çok farklı insanlardık. Ve bunlar bizleri besledi aslında, o yüzden eve döndüğümüzde evet farklı bir şeyler var ama belki de bu kendi içimizde diyorum ya, E.4 arkadaşım da diyor ya ailemle farklı şeylerdeyiz ama bir şekilde buluşuyoruz. O, kendime ait bir şey oluştu. Ailemden, çevremden, arkadaşlarımdan da hariç kendime ait bir şeyim var o yüzden bir problem oluşturmuyor aslında. Dediğim gibi sadece etkileşimdeyim bu konuda ailemle, onlarda beni kabul ediyorlar ben de onların değerlerini öyle öyle orta yolu buluyoruz aslında. (K.1.)”

Diğer iki katılımcı ise farklı değerlere sahip olmanın uyum sağlama yeteneğinin gelişimi ve deneyim zenginliği açısından değerlendirmektedir:

“(…)Ben de katılıyorum bundan önce (E. 2.) arkadaşımın dediklerine mesela herkesin yetişme şekli farklı olduğu için ortamda bir farklılık olmasına, bu sorun çıkarmadı bana hiç bu zamana kadar ki hayatımda, ayrıca bir zenginlik olarak da bakmanın doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü birazcık insanı böyle farklı şeyleri görmek, hem uyum sağlama yeteneğini, farklı şeyler öğreniyorsun sonuçta ve bu çeşitlilik her zaman iyidir. Öyle düşünüyorum. (E. 5.)”

“(…)Ben de aynı şekilde çok farklı değeri olan insanlarla birlikte bulundum. Ama

hiç biri sorun yaşamama sebep olmadı. Tam tersine yeni şeyler öğrendim. Daha da zenginleşti benim genel kültürüm, deneyimlerim. Bana sorundan çok yararı oldu.(E. 3.)”

Bu düşüncelere ek olarak başka bir katılımcı da kişinin eski düşünce kalıplarını sorgulayabileceğini bunun da bazen olumlu bazen olumsuz sonuçlarının olabileceğini böyle olsa bile bunu bir kazanım olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Bence tabi ki büyük ya da küçük alanlarda da çok fazla değişiklikler olabiliyor. Farklı kültürlerden gelmemiz, farklı aileler içinde büyümemiz nedeniyle bunun bir problem oluşturduğunu düşünmüyorum. Ama şey bazında bir sıkıntı olabilir de tabi ki bu bir zenginlik buna da katılıyorum. Sadece insanlar farklı kültürlerle, tepkilerle, kararlar karşılaştıkları zaman kendilerini sorgulamaya başlıyorlar. Önceden yaptıklarında kendilerine tepki veriyorlardı, kendileri de bu karar aşamasında ne karar alıyorlardı, bunu sorgulamaya gidiyorlar. Bence bu insan için bir noktada iyi bir şey. Çünkü çok kapalı bir çevrede, ailede büyüdüyseniz dışarıya fazla çok açılmadıysanız, farklı kültürlerle etkileşime geçtiğinizde bunu sorgulayabiliyor ve kendinize bu iyi ya da kötü değişiklikler yapabiliyor olmanız bile bir artı insan için, sorun değil bence. (K. 2.)”

Farklı değerlere sahip bir çevrede büyüdüğünü buna bağlı olarak da rahat ve geniş perspektiften bakabildiğini şu sözlere ifade eden katılımcı ise:

“(...)Ben değerler açısından farklı bir çevrede büyüdüm. Öyle olunca biraz benim için en azından sorun olmaktan çıkıyor. Farklı farklı değerler gördükçe, yeniliklerle karşılaştığımda daha bir geniş düşünme ihtimalim oluyor. Daha rahat düşünebiliyorum. Bir zenginlik oluşturdu. Okul çevremde çok çeşitli değerlere maruz kalıyorum. Bu çeşitlilik de beni mutlu ediyor. Farklı değerleri tanımak beni daha açık görüşlü bir insan yapıyor.(E. 6.)”

Maneviyat algılarının ve sosyal zekâ alanı yeteneklerinin birlikte değerlendirildiği bu ifadeler katılımcıların tutumlarının olumlu olduğu yönünde yorumlanabilmektedir. Sosyal zekâ alanında katılımcıların belirgin bir düzeye sahip olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

3.1.2.5 Dini Manevi Değerlerin Gündelik Hayata, Hayallere, Planlara Etkisi

Katılımcıların sahip oldukları, inandıkları, kabul ettikleri değerlerin yapmak istedikleri şeylerde tereddüt yaşayıp yaşamamalarına etkisiyle ilgili iki bakış açısı gözlemlenmiştir. İlk gruptakiler, kendi yargı ve doğrularının ağır bastığını ifade etmektedirler; bu gruptaki katılımcılar önemli olan benim vicdanım, ben vicdanen

rahatsam sorun yok şeklinde bakmaktalar aksini toplum dayatması olarak görmektedirler. Diğer bakış açısı ise toplum değerlerini ve ne düşünüldüğünü önemsemeyen görüşlerdir. Bu şekilde düşünen katılımcıların hareketleri başkalarını rahatsız etmeyecek tarzda şekillenmektedir. Bazı katılımcılarda ise toplum tarafından kabul görmeyi önemseyen bakış açısı da mevcuttur. Sahip oldukları değerlerin bu kendilerini iyi hissettireceklerini düşünüyorlar. Öncesinde iyice tartma, dini kaideler içerisinde kalma, toplumsal değerlere öncelik verme, ailenin beklentisi, kendi değerlerini kendi oluşturmak, doğru yanlış ekseninde düşünme, vicdanın etkili olması ifadelerinin ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlenmiştir.

Günlük hayatında aldığı kararlarda ailesi ile çatışma yaşamadan devam ettiğini, yapmak istediklerinin dine uygun olup olmamasını akıl ölçütünde değerlendirdiğini söyleyen katılımcı şu şekilde anlatmaktadır:

“(...)Basket oynamak falan da. Bence bu aileden aileye değişebilir tabi ama benim ailem de hiçbir zaman yeni bir şeye başlamak istediğim de gitar ya da basketbolu düşündüğüm zaman tepki ile karşılaşmadım. O yüzden ben hiçbir zaman tereddüde düşmedim bir şey yapmak istediğim de başladım genelde, onlar da destekledi. Aklımla tartarım ona göre değerlendiririm, bana güvendikleri için sorun olmaz. Ben aklıma takmışsam uygulamaya geçiriyorum genelde onlara danışıp. Dinî olup olmadığına akılla karar veririm. Aklımla tartarım ona göre karar veririm. (E. 1.)”

Bu soruya cevabını, inanç ve maneviyatın özentiden ziyade gerçek ve samimi temellere dayandığını başka bir katılımcı şu sözlerle dile getirmektedir:

“(...)Yanlış bir şey yapmamaya çalışıyorum, kalbime uymayan sonradan pişman olacağım. Yapmak isteyip bu dinen yanlış olur dediğim bir durum olmuyor, öyle olsa bir düşünmek lazım zaten bence. Yani içinden gelen şey inandıklarına ters düşüyorsa ya inancın gerçekten içten değildir ya da o içinden geldiğini düşündüğün şey bir şeylerin etkisinde kalarak oradadır filan. Gerçekten istemek değil de özenmek gibi. (K. 4.)”

Başka bir katılımcı bu soruyu annesi ile yaşadığı diyaloglara dayanarak dinî manevi temeller çerçevesinde şu şekilde ele almaktadır:

“(...)Evet, bu kesinlikle etkiliyor beni. Aileme öyle özellikle baskıcı dindar ya da beni sınırlayan bir aile diyemem, oldukça düşüncelerime de değer veren, bir şey yapmak istediğimde destekleyen bir ailem var sanıyordum aslında (gülerek) ama bazı noktalarda annemin özellikle kesin çizgileri olduğunu yeni yeni görmeye başladım bunu da büyüdükçe fark ediyorum. Açıkçası bir tık utandım şu an ama söyleyeceğim (gülerek, mahcup) mesela ben (gülerek) örnek veriyorum ileride sevgilimle aynı eve çıkmak

muhabbetini bir şekilde konuya geldiğinde annemin kesinlikle karşı olduğunu gördüm, ben bu kadar karşı ve bir bariyer oluşturacağını düşünmemiştim. Çocukken fark etmiyorsun demek ki... Bir şeyler ciddileşince ailenin aslında sınırları olduğunu ya da başka bir zamanda işte oyuncu olmak istediğimi söylediğimde aynı şekilde çok karşı çıktılar yani oyuncu böyle deli gibi olmak istemiyorum da hani böyle olsam ne güzel olur gibi bir düşünce, serzenişte bulunmuştum ve annemin verdiği tepki beni çok şaşırtmıştı. Çünkü ortada bir şey yok yani (kahkaha atarak). Bana normal gelen bir şey ya da bana çocuğum söylese çok da karşı çıkmayacağım durumları yaşımla ilerledikçe sorduğum sorular ciddileştikçe belki ailemin bana birazcık daha farklı tepki verdiğini görüyorum ama eğer bir şeyden eminsem yani ailemin her dediğini açıkçası uygulamıyorum ama ailemin sorgulamasının sebeplerinden biri budur yani dinî manevi... (K. 5.)”

Aynı örneklerden yola çıkarak başka bir katılımcı da dinî manevi, toplumsal değerlerin etkisi ve otokontrol mekanizması ile hareket ettiğini şu ifadelerle anlatmaktadır:

“(...)Benim de aynı şekilde arkadaşım (K. 5.) gibi, etkili olur bazen televizyon izlerken, işte instagramda gezinirken hep şey düşünüyorum mesela bir oyuncu olmak ister miydim? Bir oyuncuyla ileride evlenmek ya da şu an birlikte olmak gibi bir şey ister miydim diye düşünüyorum. Çünkü mesela izliyorum rol gereği farklı insanlarla birlikte oluyorlar, farklı insanları oynuyorlar falan filan o yüzden ben kendi açımdan istemezdim. Bir oyuncu olsam da böyle rolleri kabul etmek istemezdim. En azından ya da bir manken olmak aynı şekilde bazen tabi çekici geliyor. Bunları ben de giymek isterdim diyorum, bazılarına diyorum ki bunları asla giymezdim çünkü bir topluluk önünde böyle giyinip yürümek istemezdim ve utanırdım. Muhtemelen de utanmamın sebebi de sahip olduğum o değerler ve ailemin tepkisinden de tabi ki muhtemelen çekinirim. Böyle çok her şey adına benim annem de çok baskıcı değildir. Bana karşı ama tabi aynı şekilde arkadaşımın (K. 5.) verdiği örneği düşünüyorum, o söyledikten sonra düşündüm anneme söylesem böyle bir şey ne derdi, evlenmeden önce erkek arkadaşımınla aynı eve çıkmak muhtemelen onlar da sert bir şekilde karşı çıkacaklardır. Onların sebebi daha dinî olur muhtemelen veya belki o toplumsal şu an içinde yaşadığımız toplumun değerlerine ters olmasındandır. Belki birazcık da onların tepkisinden çekinirim ama ben özel olarak çok din diye düşünmüyorum ama bazı şeyleri tabi ki kendi değerlerime işte kendi ne bileyim toplumsal olarak uygun gördüğüm şeyler gibi düşünüyorum ve bazı şeyleri göz önünde bulunduruyorum.(K. 6.)”

Değerlerini kendi normlarına göre oluşturup yaptığını ifade eden katılımcı ise

şunları söylemektedir:

“(...)Burada şöyle düşündüm, aklıma örnek gelmedi ama böyle bir şey yaşamış olabilirim, değerimle çakışan bir şey yapmak zorunda kalmış olabilirim. Aklıma örnek gelmedi ama sonra şöyle düşündüm. Ben bence artık değerlerimi, yapmak istediğim şeylere göre oluşturuyorum. Hani bu benim yapmak istediğim bir şey artık yani demek ki böyle olmalı benim değerim diye düşünüyorum. (E. 4.)”

Başka bir katılımcı ise yapmak istediği şeyleri kendi oluşturduğu değerleri ile örtüşüp örtüşmediğine bakarak karar verdiğini ifade etmektedir:

“(...)Ben de şey olarak düşünüyorum eğer ki bir şey yapmak istiyorsam ve bu kendi değerimle çatışıyorsa ortada bir çelişki oluşur gibime geliyor. Yani büyük ihtimalle kendime değerlerimle çatışan bir şeyi yapmak istemezmişim gibi geliyor. Bunun olabilmesi için o yüzden toparlayayım birazcık, ortada böyle bir durum oluşabileceğini düşünmüyorum. Çünkü diğer sorularda da cevapladığımız gibi bence değerler sadece toplumu oluşturan şeyler toplumun dayattığı değerler değil, kendi içimde de oluşturduğum değerler var ve bu değerler bence daha önemli ve ön planda olan, benim karar verme mekanizmamı etkileyen şeyler. Bu yüzden de ortada çatışan bir durum oluşabileceğini düşünmüyorum kafamda. (K. 2.)”

Diğer katılımcılarda da benzer olarak kullanılan “kendi değerleri” ifadesi ile tam olarak ne kast ediliyor, kültürel ve manevi değerlerden bağımsız düşünülmesi gereken bir kavram mı? Sorusu akla gelmekte. Bu sorunun yanıtı olabilecek ifadeleri bazı katılımcıların cevaplarında görmekteyiz:

“(...)Kendi içimde tabi ki tartıyorum bu tarz şeyleri karar verirken ama bunun ölçütleri toplum neyi doğru bulur, yapar değil de benim vicdanım daha etkili oluyor. (E. 5.)”

Vicdan katılımcıların kendi değerlerinin oluşmasında etkili olmaktadır. Bunun bir ölçüt olduğu ifadelerinde görülmektedir:

“(...)Benimde bu konuda aynı şekilde kriterim vicdanım oluyor. İlk bir şey bu konu hakkında düşüneceksem vicdanen ben rahat hissediyor muyum, hissetmiyor muyum, mutlu muyum değil miyim buna bakarım ama aynı zamanda da dikkat de ederim. Çok gerek olmadığı sürece bu şeye de kayıyor, tereddüde de düşüyorsam bu tereddüdüme de karşı gelmem, bunu da dikkate alırım ona göre davranırım aynı zamanda. Bunu da hesaba katarım yani. (E. 3.)”

“(...)Aslında ben de biraz (K. 5.) arkadaşşıma katılıyorum bu konuda, bazen değişken olabiliyor. Bunun dışında kendi içimde tartıyorum, kendimi çok düşündüren bir

olayı yapmadan önce ama bu süreçte dinî hiç hesaba katmıyorum. Çevremdekiler, dışardakiler nasıl düşünür diye düşünmüyorum ama yaptığım şey doğru mu yanlış mı ona bağlı olarak hareket ediyorum. (E. 2.)

Bu görüşlere ek olarak, eylemlerinin dinen sakıncalı olup olmamasından ziyade çevresini mutsuz etmemesine özen gösterdiğini ve bu açıdan değerlendirme yaparak cevap veren katılımcı ise şu şekilde düşüncelerini ifade etmektedir:

“(...)Ben biraz daha toplumu önemişiyorum bu konuda, en azından toplum benim hakkımda ne düşünür den ziyade bu eylemim birilerini mutsuz eder mi? Açısından düşünüyorum. Birilerini mutsuz ederse genellikle yapmaktan kaçınıyorum eylemlerimi. Ama dini çok da katmıyorum işin içine en azından benim için önemli değil o kadar. Hayır, ailemin tepkisinden çekinmem. Ailem de benim isteklerime tepki gösterecek tarzda insanlar değiller. Dinen sakıncalı da bulmam. Başka insanlara bir zarar vermiyorsa ve yapmaktan keyif alıyorsa tereddüde düşmem. (E. 6.)”

Başkalarına zarar vermemeyi bir ölçüt olarak düşünüp karar alan katılımcı aslında toplum değerlerinin gözetildiğini dolaylı olarak belirtmekte diyebiliriz.

Sosyal zekâ yeteneği alanına yönelik izlenimler edinmeyi hedefleyen bu soruya verilen cevaplar pek çok açıdan yorumlanmıştır. Bu ifadelerle katılımcıların sosyal zekâ alanında yeteneklerinin gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılabilir.

3.1.2.6 Yaradılışı Anlama ve Anlamlandırma

Katılımcılar dinî metinlerde geçen “evrenin yaradılışı” ve benzeri ifadeleri anlama ve anlamlandırma konusunda analiz ve akıl yürütme süreçlerine dair görüşlerini çoğunlukla bilime olan inanç ve güvenleri çerçevesinde dile getirmektedirler. Bilimin ışığında akıl yürütmeyi tercih etmektedirler. Kutsal kitaplardaki evrenin yaratılışıyla ilgili anlatılanları tutarsız görmekte ve gerçek dışı bulmaktadırlar. Düz bir mantıkla akıl yürütüp bunun olmayacağı kanaatine varmaktadırlar denilebilir. Hem bilimi hem dinî metinleri tatmin edici bulmayan katılımcılar ise ikisinin de farklı şeyler söylediği için kendi içinde çeliştiğini düşünmektedirler.

Sonuç olarak katılımcılar evrenin yaratılışı konusunu tercihlerini bilimsel yaklaşımlardan yana kullanmaktalar ve daha tutarlı bulmaktadırlar. Dinî metinlerde geçen evrenin yaratılışıyla ilgili yazılanları da kendi zamanına göre değerlendirmek gerektiği görüşü daha hâkim denebilir. Politeist, kuantum evrenine bakmak, çok okuma araştırma,

şüpheli yaklaşım, tatminsizlik, akılcı yaklaşım, dinî anlatılar ve bilimin birbirini tamamlaması, bilimsel yaklaşım ifadelerinin vurgulandığı gözlemlenmiştir.

Dönemsel okumalar ifadesi ile tarihi kültürel inceleme yapan metinler üzerinden değerlendirmeler ve çıkarımlar yapan katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Ben daha çok o dönemin kültürel tarihini inceleyen insanların yazılarını okumayı tercih ediyorum, onların analizlerini en azından yazıldığı tarihte neden o şekilde yazıldığını bulmak için daha faydalı buluyorum. Kültürel, ben bu evrenin yaratılışının biraz daha kültürel olduğunu düşünüyorum dinî metinlerde geçmelerinin nedenlerini. Bu süreçleri analiz yaparak gerçekleştiririm. Bahsi geçen metnin ait olduğu medeniyetin kültürünü araştırırım. Mesela göçebe bir medeniyetin “yaratılış mitinin” hayat ağacı ile ilgili olması çok muhtemel değildir ya da birçok şehir devletinden oluşan bir medeniyetin politeist olması daha muhtemeldir. (E. 6.)”

Başka bir katılımcı ise birçok kaynaktan okuma yaparak anlamaya çalıştığını ve değerlendirmelerde bulunduğunu söylemektedir:

“(...)Okurum. Çok okumaya çalışırım. Mesela evrenin yaratılışı hakkında tabii o kuantum evrenine falan iyice bakmakla yani çok bilgim olduğunu düşünmüyorum o konularda da. Sadece on ikinci sınıfta belli bir seviye dersini almıştık, tek bir kişiden de, tek bir kaynaktan da okumadım. Dört beş kaynaktan okuyarak, değerlendirerek kendi çapımda anlamaya çalışırım yani. Tek bir kaynaktan değil bulabildiğim kadar kaynaktan taradıktan sonra kendim değerlendirip ona göre bir sonuca varırdım. (E. 1.)”

Dinî metinlerde, mitolojik anlatılarda yaratılış üzerine anlatımları okumayı sevdiğini ancak kendisinin bunu tam olarak çözümleyemediğini belirten katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(...)Dinî metinlerde bunlara çeşitli açıklamalar getirilmiş çoğunu biliyoruz ben mitolojiyi de severim genel olarak antik dünyada da insanların bulduğu çeşitli mitler açıklamalar var yaratılış için. Bu gizemi 19 yaşında birinin çözmüş olması biraz zor geliyor bana, olabildiğince okuyarak görüş edinmeye çalışıyorum. (K. 4.)”

12. sınıfa geldiğinde Big Bang teorisi sonrası oluşan merakını gidermek için bir araştırma sürecine girdiğini sadece bilimsel ya da dini metinlerde geçen anlatıları temel alarak değil de ikisini harmanlayarak çıkarım yapmaya çalıştığını söyleyen katılımcı tek taraflı bir düşünce sisteminin onu rahatsız ettiğini şu ifadeleriyle anlatmaktadır:

“(...)Biz özellikle lisede fizik dersi görüyoruz mesela ilk üç sene 9, 10, 11 sınıfta çok daha mekanik, günlük hayattaki sık karşılaştığımız, sık karşılaştığımız demeyeyim de işte kaldıraç, makara görüyorduk. Ama 12.sınıfa geldiğimizde mesela Big Bang teorisi

evrenin genişlemesi, özel olarak tartışmaların olduğu konulara değindik, hocamız da anlatıyordu ilgimi çekti. Ben biraz okudum bu yaz bir tane popüler fizik, bilim kitabı benim de anlayabileceğim çok akademik olmayan tarzda. İnsanın aklına hep geliyor. İşte küçükken daha çok öğrendiğim ve işte sanırım dinî metinlerde geçtiği gibiymiş ama daha doğa bilimlerine ilgim arttıkça bunları araştırmaya başladıkça şöyle oluyor. Orada dini metinlerde geçenle doğa bilimlerinde olanı bir şekilde birleştirmeye çalışıyorum, ikisini de ortak paydada nasıl buluşurlar gibi çünkü birinin tamamen, bilimin baskın olup diğerinin hiç olmadığı ya da tam tersi olduğu senaryo açıkça beni rahatsız ediyor. Ve yani bilimin söylediği şu an bilim dünyasının söylediklerine tamamen ters ama dinî kitaplarda geçenin aynısı ya da bilimin dediği dinî kitaplarda geçenin tersine beni rahatsız ediyor o yüzden bunu düşünme şeklim ikisini birbirine getirerek yani analiz gibi akıl yürütme evet. (K. 6.)”

Tek başına bilimin her dediğini kabul edilemeyeceğini çünkü teoride olduğunu, ikisinin birbirine harmanlanarak analiz ve yorum yapılması gerektiğini tekrarlayan başka bir katılımcı ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Arkadaşımın (K. 6.) dediği gibi biz en son 12. sınıfta biraz evrenin yapısı yaradılışı gibi konulara girdik ve ben de aynı şekilde tek bir tarafa çekmek istemiyorum, işte tamamen sıfırdan başladığı, her şeyi bilimsel gibi düşünmek istemiyorum. Ya da Âdem ve Havva’yı da kafamda bir insan figürü olarak tasvir de edemiyorum. Arkadaşımın da (K. 6.) dediği gibi birbirine harmanlayarak birbirine yedirerek benim kafamda bir dünyanın başlangıç senaryosu var. Ne olduğunu da birazcık paylaşayım insanlara komik de gelebilir çok kendi bulduğum bir şey değil birkaç kişi düşünüp de bana gelmişti, sonuçta dinen Âdem ve Havva yaratılan ilk insanlarsa belki onların sonuçta çok uzun bir süreç önce olduğu için bizim gibi bir insan figürü olmayabilir diye. Ben kendimce düşündüm biraz maymunvari diyeyim, farklı bir fiziki yapıda daha ilkel bir insan formu olabileceklerini düşünmüştüm. Böylece maymundan gelme teorisini de kendi kafamda bu şekilde birbirine bağdaştırdım çünkü dediğim gibi maneviyat, manevi yönümde var. Tamamen bilimin dediği her şeye kafa sallayan ve inanacak bir pozisyonda da değilim hiç birimiz değiliz. Çünkü her şey teoride zaten yapılabilecek şey ikisinin birbirine bence de en iyisi hatta harmanlayıp çok uzun da düşünmemek. Buna ne kadar kafayı yorarsak o kadar işin içinden çıkamıyoruz çünkü biz şu an ki bilгимizle, ben de Big Bang teorisinde detayını bilmiyorum ne de fiziki alanda ilgim var. Bilmediğim alanlarda kafa yormaya gerek olduğunu şu an için düşünmüyorum ama böyle bir şekilde kafamda

sentezledim ve dediğim gibi beni şey yapamıyor evet tabi kullandım sonuçta karşıma çıkıyor çünkü (K. 5.)”

Tamamen bilgi sahibi olmadıkları konular olduğunu düşünen ve bu şekilde değerlendiren katılımcıların zihinlerindeki düşünceler içinden çıkılmaz bir hal aldığına, kutsal metinlerdeki ifadelerle manevi bir sığınak olarak başvurduklarını görmekteyiz. Maneviyatın yaradılışı anlama ve anlamlandırma süreçlerine eşlik ettiğini söyleyebiliriz.

Hem bilimin hem kutsal metinlerin tam olarak gerçeği açıklamadığını ve açıklayamayacağını düşünen katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(...)Ben şöyle düşünüyorum, şu şekilde akıl yürütüyorum, şu an inandığıma göre bilimin bize sunduğu, evrenin yaradılışı teorileri fikri beni çok tatmin etmiyor şu anda. Çok da süper inanıyor gibi hissetmiyorum, çok açıklayıcı değil, din de aynı şekilde çok fazla beni tatmin etmiyor o yüzden yani bu konuda hiçbir şey bilmiyorum henüz. Düşündüğümde de bir çıkar yol bulamıyorum. Anlama sürecine de giriyorum ama işin içinden çıkamıyorum. Anlama süreçlerine giriyorum ama bence bunun cevabını da bulamayız. Bilim bize bir şeyler gösteriyor ama bir şeyler doğru tabi ki de ya da dindeki olaylardan da bazıları doğrudur belki bilemeyiz ama tamamıyla biz bunun cevabını asla bulabileceğimiz bir şey değil zaten o yüzden tüm bu din ve bilim var yani, bu soru yüzünden var. Bilseydik olmazdı zaten diye düşünüyorum. (E. 4.)”

Başka bir katılımcı kutsal kitaplardaki anlatılanlarla bilimin sunduğu bilgiler arasında karşılaştırma yaparak kendince mantığına uygun olanını aldığını dillendirmektedir:

“(...)Dinsel metinlerde ya böyle bir şeylerle karşılaştıysam ki karşılaştığım yerler genelde internet ortamı vesaire oluyor. Daha çok karşılaştırma yoluna gidiyorum, mesela sadece evrenin yaratılışı değil benzeri ifadeleri de içine kattığım için bu örneği vereceğim. Böyle işte Hz. Muhammed’in ayı ortadan ikiye bölmeye diyor ki şu an bu mümkün mü? Hayır değil, o zaman böyle bir şey yaşanmamıştır deyip mesela kafamdaki eleme ve bu süreçleri değerlendirme şeyim biraz daha mantık çerçevesinde ve günümüzdeki bilimin ekseriyetinde gerçekleşiyor gibi düşünüyorum ve analiz süreçlerini bu şekilde hallediyorum kafamda diyebilirim. (K. 2.)”

Katılımcı bilimsel açıklamaları daha geçerli bulduğunu üstelik bu bilgilerin her zaman güncellenebildiğini bu sebeple evrenin yaradılış sırrının tam olarak çözümlenemeyeceğinin altını çizmektedir:

“(...)Ben birazcık akılcı yaklaşıyorum bu konuya, evrenin başlangıcı, o meseleye. Beni biraz da bilimsel temellere dayandırılarak yapılan açıklamalar, teoriler birazcık

daha ikna ediyor diyeyim. Ya tabi (E.4.) arkadaşımın da dediği gibi eksik çünkü her bilgiye de erişemiyoruz şu an ki bilimle ya da teknolojiyle o yüzden her geçen gün üstüne yeni bir şeyler katılmaya devam ediyor. O yüzden hem güncellenebilir hala hem de sırrı çözülmemiş keşfedilmeye devam edilen bir şey olması bilimsel olarak açıklanması bana daha gerçekçi geliyor. (E. 5.)”

Arkadaşlarına katılsa da bir süre sonra dinî inançların en nihayetinde rahatlatıcı bir cevap olmasını şu şekilde izah etmektedir:

“(…)Ben de bu konuda azıcık katılıyorum yani herkesin söylediğine. Bilim de bir noktada tıkanıyor işte belli bir yere kadar açıklayabiliyor, dinde de az buçuk böyle zor örnekler vs. falan verildiği için en azından. Benim de daha çok okuduğum şeyler üzerine, tabi ki de bilimde de, okuduğum şeylerde de böyle tıkanıyor. Belli bir süreden sonra çünkü her şeyin bir başı olması gerekiyor o başında bir başı olması lazım vs. şeklinde dolanıyor. O yüzden o eksiklikleri inançla kapatabiliyorum. Bence o dinin güzelliği de o yani böyle bir şeye inanmanın güzel olduğu kısımda o. Çünkü belli bir süreden sonra insanoğlu işin içinden çıkamıyor. Bu din de olsa bilim de olsa başka bir de olsa şey ama bir noktadan sonra salıp demek ki şöyleymiş demek de insanı rahatlatıyor. (K. 1.)”

Dinin güzel yanının inanmak olduğunu söyleyen katılımcının dini güvenli liman olarak ifade edebileceğimiz bir konumda değerlendirmesi dikkat çekicidir.

Yaradılışı anlama ve anlamlandırmayı yalnızca dine başvurarak yaptığında ise bunu kolayca kaçmak olarak yorumladığı için dini bakışa uzak durduğunu başka katılımcı şu şekilde ifade etmektedir:

“(…)Benim de bilimin dışındaki açıklamalar beni çok tatmin etmiyor. Mesela evrenin yaradılışında bilimin gösterdiği yoldan akıl yürütmeye başlıyorum ama en sonunda böyle takılıyorum, kalıyorum; yine de dine başvurmuyorum. Çünkü ne bileyim mesela böyle bilimsel bir şekilde cevap bulanmayınca, Allah'ın işi işte demek çok kolayıma geliyor o yüzden tam böyle nedenini almak istiyorum bilimsel olarak. (E. 2.)”

Başka bir katılımcı ise bu soruyu bilimsel olarak açıklamayı mantıklı bulsa da cevabın kendisi için anlamını sorgulamaktadır:

“(…)Ben de bilimsel olarak yaklaşmayı daha kendi açımdan mantıklı buluyorum, beni daha çok tatmin ediyor diyeyim. Çünkü şimdi bilimsel olarak kanıtlarını görünce ben daha çok inanmaya meyilli oluyorum bu duruma. Ve şu da bir soru benim için bunu bilmemiz bizim için ne işe yarar? Bu da düşündüğüm bir soru. Bu da ayrı bir soru olarak tabi böyle...(Gülerek) (E. 3.)”

Diğer bir katılımcı bilimi tatmin edicilikten uzak dinî metinleri de tutarsız bulurken, hayalî de olsa uzayda daha gelişmiş bir medeniyet olabileceği kanaatindedir:

“(...)Bende şey oluyor bilim de çok bana daha tatmin edici gelmiyor. Çünkü açıklanmayan çok şey var. Ama dinî metinlerde de biraz ya tutarsızlıklar çok var. Hepsi farklı bir şey söylüyor bir nokta da. Ben daha çok, bu da herkese saçma gelebilir, işte uzayla ilgili şeylere inanıyorum. En azından dünyanın daha gelişmiş medeniyetlerin olduğuna falan inanıyorum yani uzayda, evrende bizim daha sonra keşfedeceğimiz. Benim ki biraz çok fazla ütöpik kalıyor ama. Yani öyle şeyler daha kafama yatıyor. (K. 3.)”

Katılımcılarda mantıksal matematiksel zekâ alanındaki yeteneklerin incelenmeye çalışıldığı sorulara yorumların genel olarak somut örnekler üzerinden yapıldığını söylemek mümkün. Bu soruyu “evrenin yaradılışı” konusu ile sınırlandırmak belki de bir örnek üzerinden düşünmeye sebep olmuş olabilir. Katılımcıların bu örnek üzerinden düşünüldüğünde, analiz ve akıl yürütme süreçlerini, bildikleri örnekler üzerinden yorumladıklarını söyleyebiliriz. Bilimsel açıklamalar ve dinî literatür üzerinde bir kıyaslama yapmaları ve bilimin teori, dinin argümanlarının direkt kabulünün de kolaya kaçmak olacağı için hemen kabul edilemeyeceği fikri ile biraz daha mesafeli cevaplar verdiklerini düşünebiliriz. Ancak en nihayetinde analiz ve akıl yürütme süreçlerini mantıksal olarak ifade etmeye çalışmaları bu alandaki yeteneklerinin bir yansıması kabul edilebilir.

3.1.2.7 Okuma ve Yazma Etkinliklerine Dinî Manevi Motiflerin Etkisi

Katılımcılar genel anlamda okuma yazma etkinlikleri yapmadıklarını belirtmektedirler. Bir katılımcımız yazma konusunda kendini yazarak ifade ettiğini bunun onu çok eğlendirdiğini, rahatlattığını dile getirmektedir. Katılımcılar hem yazma hem okuma konusunda manevi motiflerin ve değerlerin kendilerine rehberlik etmediğini söylemektedirler. Ağırlıklı olarak bilimsel araştırmalara olan yatkınlıklarından bahsediyorlar. Okuma noktasında özenli olan katılımcılar merak ettikleri şeylerin peşinden gittiklerini belirtiyorlar. Okuma isteklerinde maneviyat değil kişisel merak ve ilgilerinin etkisinin daha fazla olduğunu ifade etmektedirler. Çok az okuma yapma, okumak vazgeçilmez parçam, yazarak anlatma, maneviyat daha ağır, ikisi de ara sıra, içimi dökmek ifadelerini kullandıkları gözlemlenmiştir.

Böyle bir durumda herhangi bir etkilenmenin söz konusu olmadığını belirten katılımcı; çok az okuduğunu, yazma pratiğinin ise hiç olmadığını demektedir:

“(...)Okumayı çok fazla yapmıyorum. Yazmayı ise hiç yapmıyorum. Bu nedenle etkileyen dinî motifler de hiç yok denebilir. Okuma karşıma ilginç, ilgimi çeken şeyler çıktıkça yapıyorum. Yazma neredeyse hiç yapmıyorum, yazma etkinliğini ama dinî manevi motif sanmıyorum ki etkiliyor. İçlerinde geçiyordur illaki ama özellikle dinî manevi motif arayıp bulmuyorum.” (E. 6.)

Benzer bakış açısı ile yaklaşan katılımcılar ise yazma ya da okuma eylemini akademik olarak yerine getirdiklerini başka bir yönde etkileşimin olmadığını belirtmektedir:

“(...)Okumayı daha çok kendi bölümümle bir şey anlamak mesela bir programlama öğrenmek için okurum. Daha çok şu an okuma sürecimi onla ilgili yapıyorum. Yazma etkinliklerinde genelde şu an hazırlık okuyorum, orda verdikleri konu ile yazıyorum onun dışında zaten çok kendim yazmayı seven biri değildim. O yüzden çok sıklıkla yaptığım bir şey değildi. Okulda ödevler zorunlu olduğu için sürekli yazmam gerekiyor tabi ama bunlarda İngilizce oluyor dinî manevi motifler genelde olmuyor. Genellikle bir konuyu değerlendirmeye yönelik oluyor. (E. 1.)

Daha çok felsefi bir okuma alışkanlığı ve merakı olan katılımcı şu şekilde bunu ifade etmektedir:

“(...)Çok yazmayla aram yoktur ancak okumak hayatımın vazgeçilmez bir parçası. Felsefi, düşünsel dünyamı geliştiren, o gizemi çözmeme yardımcı olacağını düşündüğüm kitaplar okurum, Dinler, inanışlar tarihi de ilgimi çekiyor. Dinî kitapları Kur'an, İncil vs. okuma fırsatım olmadı ancak insanlar nelere inanmışlar tarihte vs. okumayı severim. 12. soruda belirttiklerimi de bu kategoride sayabiliriz, daha çok manevi eserler ilgimi çekiyor diyebilirim. (K. 4.)

Yazmaya değer bulduğu duygularını sıklıkla kaleme aldığını belirten katılımcı okuma konusuna değinmemiştir:

“(...)Şöyle benim küçüklükten beri yaptığım bir şey vardır. Ben hep kendime mektup yazarım, geleceğe mektup sık sık da yazarım. Özellikle böyle tuttuğum bir günlüğüm yok ama bir defterim var belirli konuları yazdığım. İşte bugün şuraya gittim gibisinden değil de genelde hislerimi aktardığım sosyal çevreme, aile boyutundan ziyade arkadaşlarım ve çevreme karşı olan hislerimi yazdığım ve her günümüz çok böyle olaylı yazmaya değecek demek istemiyorum çünkü her gün çok özel. Ben her geçen gün için cidden şükreliyordum ama yazacak ve ilerde okuduğum da bana ya işte o zaman da

bunları yaşamışım ya üzüldüğüm şeylere bak demek için tuttuğum bir defterim var. Dediğim gibi hep de yaptığım her yılbaşı kendime yazdığım mektuplarım var. Bu şekilde şu an şunları hissediyorum umarım çözülmüştür gibi. Kendime yazdığım gerek mektuplar olsun gerek o defterime aktardığım hislerim düşüncelerim ne sıklıkla yaptığıma haftada en az bir ya da iki kez yapıyorum diyebilirim.(K. 6.)

Başka bir katılımcı dinî motifler olmasa da duygu dünyasını anlatırken manevi motiflerden etkilendiğini söylemektedir:

“(…)Dinî manevi motifler tabi var yani şöyle hislerimi aktardığım için yaşanmış olaylardan ziyade ne hissettim bu duruma karşı bunları aktardığım için daha manevi motifler vardır. Dinî motif net bir şekilde var mıdır bilmiyorum ama manevi olduğu kesin. (K. 5.)”

Okumak bu katılımcının hayatında büyük öneme sahipken yazmanın kendisini rahat hissetmediği bir pratik olduğunu belirtmektedir:

“(…)Okuma hayatımın büyük bir parçası, kitap okumaktan, edebiyatta tüketmekten keyif alırım. Uzun zamandır dinî motifler içeren bir yapı okumadım. Yazma kendimi çok rahat hissettiğim bir alan değil. Duygularımı ifade etmek için bu yola başvurmam. (K. 6.)”

Diğer bir katılımcı ise kendisini okumaya sevk eden duygunun merak olduğunu, yazmayı ise düşüncelerini toplamak için tercih ettiğini söylerken bunlarda dinî manevi motif olmadığını belirtmektedir:

“(…)Yani beni etkileyen dinî, manevi motif yok ama soruda şey akla gelebilir; işte Kur'an oku diye başlıyor ya ilk ayet bu etkileyebilir belki bazı insanları. Çok da sık yapmam okuma etkinliğini bir şeyi merak ettiğim için yaparım, yazma etkinliğini de kendim ne düşünüyorum diye düşüncelerimi toplamak için yaparım, çok da sık değil. (E. 4.)”

Pandemi döneminin en kolay yapılabilir rahatlama aktivitesi olarak görmekte olan katılımcı dinî manevi motifleri bunların içine dâhil etmediğini belirtmektedir:

“(…)Ben şu dönemde sık yapıyorum aslında çünkü evde yapabilecek daha az eforlu ya da başka ekipman gerektirmeyen şeyler, rahatlama yöntemlerinden birkaç tanesi belki de okuma yazma ama hiç birinde dinî motif şey olmadı, beni motive etmedi, tetiklemedi öyle bir şey olmadı yani. (K. 1.)”

Diğer bir katılımcı ise okuma yazma etkinliklerini sık yapmamakla beraber bunlarda da dinî manevi bir etkiden söz edilemeyeceğini dile getirmekte:

“(...)Yani benimde okumakta, yazmakta sık yaptığım bir şeyler ama okuduğum konularda yazdığım konularda daha çok ilgilendiğim ve üzerine daha çok araştırma yapmak istediğim ve zaten yazma bir noktada bunları toparlamak için oluyor. O yüzden yine şey konusuna dönüyoruz burada işte dinî bir eser okudunuz mu vesaire gibi bunlara çok ilgim olmadığı için bu konularda ne okuyorum ne de yazıyor hale geliyorum. Bu yüzden dinî motiflerimizi burada görmüyorum ya da kullanmıyorum. (K. 2.)”

Dinî manevi motiften bağımsız okuma etkinliğini zevk, yazma etkinliğini de içini dökmek için yapan katılımcımız şu şekilde açıklamaktadır:

“(...)Ben de okuma ve yazma yapıyorum. Okumayı genelde kendi zevkim için yapıyorum. Okul için falan değilse, yazmayı da kendi içimi dökmek için yapıyorum, rahatlattığı için. O yüzden buradaki dürtü tamamen zevk, dinî motif olduğunu düşünmüyorum. (E. 2.)”

Yazma eyleminde dinin değil ama maneviyatın kendisine eşlik ettiğini ve yazmaya doyamadığını belirten katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Okumada değil de yazmada dini olmasa bile benim için manevi bir süreç ben yazmaya doyamıyorum ve baya severim. İyi yazdığımı söyleyemem ama kendimce çok eğleniyorum, bunu beni yazdıran şey genelde üzen şeyler oluyor yani. Üzüldüm mü çok iyi yazarım, bu şey gibi değil “Drama Queen” gibi değil de üzülünce gerçekten o sıkıntıyı içimden atmak için hemen yazasım geliyor. Öyle bir maneviyatla ilgisi olabilir aslında. (K. 3.)”

Sözel dilsel zekâ alanlarına yönelik yeteneğin katılımcılardaki etkilerini araştırmaya yönelik bu soruya verilen yanıtlardan genel olarak bu konuda belirgin bir izlenim elde edilememiştir.

3.1.2.8 Yetenekleri Belirleme Kriterleri

Kadın katılımcılara nazaran erkek katılımcılar daha yetenekli olduklarını düşünmektedirler. Erkek katılımcılarda herhangi bir enstrüman çalma oranı daha yüksek. Erkek katılımcıların bir kısmı hariç diğerlerinin kendilerini müzikal anlamda yetenekli bulduğu denebilir. Kadın katılımcıların bazıları müzik kulağı olarak iyi olduklarını, dinlemeyi sevdiklerini lakin yetenekli olmadıklarını düşünmektedirler. Gerekli zaman ve yer ayrılması durumunda iyi şeyler yapabileceğini düşünen katılımcılar da var. Bazı gençler ise imkân meselesi olarak gördüğünü ifade etmektedir. Sonuç olarak erkek

katılımcılar enstrüman çalma olarak kendilerini yetenekli bulmaktalar. Kadın katılımcılar imkânsızlıklar nedeniyle şimdilik dinlemekle yetindiklerini ifade etmektedirler.

Katılımcımız müzikle ilgili denemeler yaptığını ve kendini bu konuda yeteneksiz olarak değerlendirerek bu yeteneğinin olmadığını belirtmektedir:

“(...)Ben müzik dinlemeyi seviyorum ama müziğin genel alanında çok yeteneksiz olduğumu düşünüyorum, dışarıya sunmuyorum o yüzden, şarkı söylemekten çekiniyorum biraz da ama dışardan tepki alacağım için değil de biraz da ben beğenmediğim için oluyor bunlar, kendim engelliyorum bunu. Maalesef ritim tutmak ve şarkı söylemek konularında hiç yeteneğim yok. Oldukça da kötüyüm denebilir. Dinlediğim şarkıların ritimlerini tutmayı ve onlara eşlik etmeyi denedim ancak çok da başarılı olmadığım için devam etmedim. (E. 6.)”

Başka bir katılımcı bu alanda aşırı yeteneksiz olduğunu öyle ki gitar sesini insan sesinden ayırt edebildiğini esprili bir şekilde örneklendirerek açıklamıştır:

“(...)Ritim tutmam da kötüdür şarkı söylemem ayrıca daha kötüdür (Gülerek). Sesleri de insan sesini gitar sesini ayırt ederim (gülerek), onun dışında çok sesleri ayırt etmede yetenekli olduğumu düşünmüyorum. Müzikal zekâmın çok düşük olduğunu düşünüyorum. Farklı türlü müzikleri dinlerim ama işte fark edebildiğim maksimum fark özellikle raple pop arasındaki farktır. Onun türlerini fark edebileceğimi düşünmüyorum (E. 1.)”

Diğer katılımcı ise deneyimleyerek başarısız olduğu kanaatine ulaşmıştır:

“(...)Geçtiğimiz yıllarda yan flüt çalmak için dersler almaya başladım ve maalesef istediğim hızla ilerleyemedim ve istediğim başarıyı elde edemedim. Başarılı olduğumu düşünmüyorum. (K. 6.)”

Pek çok farklı deneyiminden yola çıkarak müzikal yeteneğinin olduğunu bu konuda da özgür bir şekilde, düşünceleri doğrultusunda karar aldığını belirtmektedir:

“(...)Evet, ritim tutmak, şarkı söylemek ve sesleri fark etmek konusunda başarılı olduğum söylenebilir. Küçükken pek çok farklı müzik aleti çaldım, en sonunda kemanda karar kıldım. Eğitim ve yaşam koşullarım sebebiyle bir süredir ara vermiş olsam da kalbim hep kemanda. Belki virtüöz değilim ama müzik kulağım olduğunu düşünüyorum. Ayrıca lisedeyken kısa bir süre şan eğitimi almıştım. Müzikal yönümü ortaya çıkaracak çalışmaları ailem, çevrem ve kendi düşüncelerim ışığı altında karar veririm. (K. 5.)”

Yetenekli olmadığını ama ilgili ve istekli olduğunu belirten katılımcılar düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedirler:

“(...)Ben, yetenek deyince şey oldum biraz, düşünürüm, yetenekli olduğumu düşünmüyorum ama çok ilgiliyim, eğitim alıp da bu konuda şarkı söylemeyi çok isterdim çünkü her dinlediğim şey benim dilime çok dolanıyor çünkü. Bayağı müzik dinlerim, ritim tutmak konusunda hiç birinde yetenek yok ama yani seviyorum vaktimi alan şey gün içinde. (E. 4.)”

“(...)Benimde hiç yeteneğim yok ama isterdim, yani sıfır. Cidden müzik dinlemeye ya işte estetik anlamda da böyle şeyler yapmayı seviyorum aslında. Belki bir enstrüman çalmaya da çok uzak değilim. Ama böyle şey yok yani bir şarkı dinledim notasını çıkartayım, öyle bir hediye yok yani bana karşı verilmiş(gülüyor). Ama çok uzak da değilim yani, yeteneksiz, ben yeteneksizim dedim ama müzik kulağım yok aslında. Ama çabaladığım da çalmayı denediğimde çaldım sıkıntı yaşamadım ama çok donanımlı ve yetenekli olduğumu düşünmüyorum bu konuda. Çok müzik kulağım yok bence. (K. 1.)”

İlgi duymak, istemek başarı getirir mi, yeteneksiz olduğunuzu eğitimle geliştirmek mümkün mü sorusu sorulabilir? Yetenekler yeterince disiplinli çalışma ile belli bir düzeye getirilebilir diyebiliriz. Bunun da kanıtı olarak katılımcıların bu konudaki çalışmalarını gösterebiliriz:

“(...)Ben yaklaşık 10-11 senedir gitar çalıyorum nerdeyse her gün çalıyorum ve o yüzden müzik kulağımın geliştiğine inanıyorum. Bunu da mesela etrafımdaki insanlarla kendimi kıyaslarım ya da ne bileyim internetten ezber yapıp öğreniyorum. Ritim tutmak ve sesleri fark etmek konusunda yetenekli olduğumu söyleyebilirim. (E. 2.)”

“(...)Ben de yani arkadaşım (E. 2.) kadar değil ama şu an aktif olarak çalmasam da piyano çalıyorum. Bunu dinlemeyi sevdiğim şarkıları müzikleri taklit ederek çalmaktan hoşlanıyorum. Bilmiyorum bence hatta sorunun istediği şey mi anlayamadım ama birazcık hoşuma giden şeyleri müzikal anlamda taklit etmeyi ve ben de kendim bir şekilde yorumlamaktan hoşlanıyorum. Sevdiğim için. (E. 5.)”

Başka bir katılımcı ise deneyimleyerek müzikal yeteneğinin olmadığı belirtmektedir:

“(...)Ben eskiden bayağı eskiden böyle bir enstrüman çalmayı denemiştım ama işte bu konuda ne yeteneğim olduğunu ne de zevkimin, isteğimin olduğunu fark ettim. Yeteneğim bayağı az bu konuda. Dinlemek olarak evet dinlemeyi seviyorum ama nasıl diyeyim yaptığım boş zaman aktivitem değil. Müzikle aram pek yok. (E. 3.)”

Kendisini yetenekli bulmasa da bundan uzak durmayacağını belirten katılımcı eleştirel de bir yaklaşımla düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Yetenekli olduğumu düşünmüyorum ama şeyden de geri durmam, kendi kendime şarkı söylemekten. Sadece soruda anladığım kadarıyla şey diyor ya bu yönünü ortaya çıkarmak için neye göre belirtirsin? Birazcık daha bence insanlarda çevrelerinden aldıkları tepkiye yönelik olarak ortaya çıkıyor bu. Birisi mesela aa sesin çok güzelmiş dediğinde kendini bunda daha böyle motive edilmiş olarak görüyor ve şey diyor; acaba gerçekten sesim güzel mi? Gideyim mesela bir şey kursuna, kayıt olayım ya da işte senin parmakların uzun, çok iyi gitar, keman, piyano çalarsın, aa hemen gideyim kursa kaydolayım falan. Çevresel tepkilerle de hareket edilen bir durum var bence. Birazcık da bu yönde de bir motivasyon olarak dışsal sebepler gösterebilir diyebilirim. (K. 2.)”

Piyano çalma deneyimi ile bu konuda yeteneği olmadığını fark eden katılımcı yine de farklı imkânlar oluşursa deneyebileceğini belirtmektedir:

“(...)Ben de şey oluyor bir sene ben piyano kursuna gittim ama herkesin müzik kulağı olmuyormuş (gülerek) bunu çok iyi anladım (gülüşmeler). Bence biz biraz da yurtdun azizliğine uğradık, yurtda pratik yapmak için çok kötü bir ortam çok az boşluk alanımız, zamanımız vardı bu da bende şey diye bir algı oluşturdu: Ben yapamıyorum? Aslında bence bu tarz yeteneklerini insanların keşfetme yolu biraz dış faktörlere de bağlı. Ben evde yaşıyor olsaydım ve bir piyanom olsa, her gün biraz pratik yapabilsem ki orgum vardı ama yine de yurtda zaman kalmıyordu, boşluk bulamıyordum. Boşluk derken yer anlamında boşluk, zaman illa bulunuyor da o yüzden belki daha çok geliştirdim yani. Ona üzülüyorum her zaman, sonuçta bir sene de emek, onun harici bir yeteneğim yok sonra belki yine yönelebilirim. (K. 3.)”

Müzikal yeteneğin varlığını anlamaya çalıştığımız bu soruya verilen yanıtlardan yola çıkarak katılımcıların yeterli zaman ve emek harcandığında bu yetenek alanının gün yüzüne çıkacağını söyleyebiliriz. Bu konuda çalışma yapan bazı katılımcılarımızın deneyim ve tecrübeleri de bunun bir göstergesi denebilir. Bu konuda çoğunluğunun yetenekli olduklarını söyleyebiliriz.

3.1.2.9 Doğa ve Huzur

Katılımcıların geneli doğayı ve hayvanları sevdiklerini söylemektedirler. Doğada vakit geçirmekten hoşlandıklarını, hayvanlarla ilgilenmekten keyif aldıklarını ayrıca hayvanlar konusunda da hassasiyetleri olduğunu ifade etmektedirler. Huzur ve dinginlik aradıklarında sığındıkları liman doğadır. Katılımcıların bir kısmı bitki yetiştirmeyi sevdiğini ve her koşulda yapmaya özen gösterdiğini bu hobinin kendilerine iyi geldiğini

düşünmektedirler. Doğada zaman geçirmek, içindeki hayvanlarla, bitkilerle hem hal olmak genelde katılımcılara iyi gelmekte ve bu şekilde huzur bulduklarını ifade etmektedirler. Hayvan sevgisi, huzur, ruhsal beslenme, içsel rahatlık, dinlenme ifadelerini ağırlıklı olarak kullandıkları gözlemlenmiştir.

Doğada yapılan etkinliklerin huzur kaynağı olduğunu ifade eden katılımcılar kendilerindeki olumlu izlenimleri ve onlarda uyandırdığı manevi hisleri şu ifadeleriyle aktarmaktadırlar:

“(...)Evet, doğa yürüyüşleri hatta sokakların arasında yürümek bile çok hoşuma gider huzur bulurum. Bazen müzik dinleyerek ve düşünerek bazense müziksiz etrafın seslerine kulak vererek dolaşırım. Bana iyi geldiğini ve ruhumu beslediğini düşünüyorum. (K. 5.)”

“(...)Evet, bir ara doğada, botanik bahçesinde çalışma fırsatı bulmuştum. SIP ile orda doğa içinde çalışmak, yaprak topladık, yeni bir şeyler ekiyorduk, onlar manevi olarak huzur vermişti. Huzurlu bir ortam, doğada yürüyüşe çıkmayı severim. (E. 1.)”

Gündelik koşuşturmacalar içinde düşünmeye vakit ayıramadığı manevi konulara doğada kendisiyle baş başa kaldığında eğildiğini şu şekilde belirtmektedir:

“(...)Evet, doğaya ve içimdekilere yönelik hassasiyetim olduğunu düşünüyorum. Özellikle kendimle baş başa kaldığımda ve doğada vakit geçirdiğimde günlük hayatın akış hızıyla düşünmediğim, üzerine kafa yormadığım manevi ağırlıklı konularda daha çok düşünürüm. (K. 6.)”

Doğanın manevi huzur gücüne sahip olduğunu savunan başka bir katılımcı şu sözlerle düşüncelerini ifade etmektedir:

“(...)Benim de büyük bir hassasiyetim var ve manevi anlamda şey olarak karşıma çıkıyor. Bilmiyorum belki içinde bulunduğumuz hayatın yorucu temposundandır ya da içinde bulunduğumuz kalabalıklar yüzünden tamamen şu an son birkaç ayımızı buna dâhil edemesek de pandemi sürecinde vesaire ama bir kaçış yolu olarak doğaya yönelmek bence insana huzur da veriyor o sakinliği de sağlıyor. Bu yüzden doğanın bir manevi huzur gücünün olduğuna inanıyorum. (K. 2.)”

Doğadaki sonsuzlukta kendi yerini hatırladığını düşünen katılımcı ise zor zamanlarında doğanın ona verdiği huzuru şöyle tanımlamaktadır:

“(...)Doğa insana her zaman huzur veren bir yer, bir parçasıyız bir kere. Kendimizi ait hissettiğimiz bağlantı kurabildiğimiz bir yer, tabi ki de verir. Ne zaman daralsam denize veya gökyüzüne bakmak içimi açmıştır. O sonsuzluğun içinde

kaybolduğumu, devasa doğanın, evrenin içinde minicik bir nokta olduğumu hatırlatıyorlar bana. (K. 4.)”

Maneviyat duygularının doğada geçirdikleri zamanla orantılı olarak artabileceğini söylemek mümkündür. Kişinin modern hayatın zorluklarıyla başa çıkmada doğa ile baş başa geçirilen zamana ihtiyacının daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Doğada daha çok vakit geçirmeyi sevmenin doğacı zekânın bir göstergesi olduğu da bilinmektedir. Ne kadar fazla zaman geçirilirse ve bu yöndeki eğilimler desteklenirse o kadar gelişmesi muhtemeldir denilebilir. Buna örnek olarak da yine diğer katılımcıların deneyimleri söylenebilir:

“(...)Doğaya ve içindekilere karşı oldukça hassasım. Özellikle hayvanları çok severim. Bitkilere ve ağaçlara karşı daha az olsa da onlara karşı da hassasımdır. Daha önce kamp yapmayı denedim ancak çok da memnun kalmadım. Ancak hayvan sevmek, beslemek, bakmak bana çok huzur veriyor. (E. 6)”

“(...)Evet, bayağı huzur verir bana, ben çok seviyorum doğayı. Kamp yapmışlığım da var çok kez. Yürüsem yürürüm mesela saatlerce doğa içinde, öyle etkinlikleri falan severim. Hayvanları da severim içindeki bitkileri de, zarar gördüğünde de üzülürüm. (E. 4.)”

Doğada bulunmanın psikolojik dinlenme zamanı olarak bir fırsata dönüştüğünü ifade eden katılımcı bunu şöyle örneklemiştir:

“(...)Ben de böyle özellikle böyle gerildiğim anlarda mesela üniversite sınavının hemen öncesinde bile sahilde, ormanda falan yürüyüşlere gitmişliğim oldu bayağı bir ve o zamanları birazcık kendimle yalnız kalıp kafa dinleme, psikolojik olarak dinlenme zamanları gibi değerlendiriyordum. O yüzden böyle bir hassasiyetim var doğaya ya da işte bu tarz yürüyüşlere gezilere diyeyim. (E. 5.)”

Doğaya ve içindeki canlılara emek verildiği zaman karşılığının büyük bir huzur olacağını ifade eden katılımcılar ise şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Hem sosyal sorumluluk projesi olarak hem hayvan barınağında hem de botanik bahçesinde çalışmıştım ikisi için de büyük emek gerekiyor. Ama sonunda içimde hissettiğim huzur her şeye değer. O yüzden iyi hissettim. (E. 2.)”

“(...)Ben de seviyorum. Benim ailem falan da, babam falan da çok seviyor böyle bağdır bahçedir işte böyle yerlerimiz vs. falan da var. Çok da gidiyorum aslında ve seviyorum da bir şeyler ekmeyi biçmeyi, aşı yapmayı bir şeyler yapmayı seviyorum çiçek falan bakmayı evde bitki vesaire, o yüzden seviyorum yani doğayla alakalı bağlantılı şeyler yapmayı. (K. 1.)”

Hayatının merkezinde yer alan doğa ve diğer canlılarla ilgilenmenin verdiği huzurun önemini anlatan katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(...)Benim direkt doğa işiyle, hayat fantezisi bütün hayallerim onunla alakalı. Ben huzuru çok önemserim. Doğayla da çok bağlaşıklık bir şey yani hayvanlar, bitkiler böyle K.1 arkadaşım gibi bitki baktığım yok ama ben daha şey severim. Kaktüs gibi dikenli bitkileri falan severim. Yetiştirmekten çok arasında dolaşmak huzur veriyor bana. Bir ormana gitmek falan mesela İstanbul’da bile Polonozköy’e gitmek mesela oradaki orman çok hoşuma gidiyor. Doğayı çok seviyorum genel olarak. (K. 3.)”

Doğaya karşı hassasiyet tüm katılımcılarda yoğun olarak gözlemlenmekte bunun da sonuç olarak onlardaki doğacı zekâ alanındaki yeteneklerinin yansıması olduğunun bir göstergesi denilebilir.

3.1.2.10 Sosyal İlişkileri Etkileyen Faktörler

Katılımcılar arkadaşlarıyla ilişkilerini geliştirmeyi çok önemsemektedirler ve bunu gerekli de bulmaktadırlar. Yeni insanlarla tanışmayı arkadaş olmayı sevmekte genelde de kolay iletişim kurduklarını söylemektedirler. Arkadaşlık ilişkilerini etkileyen faktörlerin samimiyet ve saygı olduğunu düşünmektedirler. Yardım severlik ve özverili olmak da katılımcıların önemseydiği faktörler arasında ama bazıları bunun doğal akışında gelişmesinin daha makul olduğunu ifade etmektedir. Saygı, samimiyet, pozitiflik, yardımseverlik, değer vermek, kolay iletişim, sevme-sevilme ihtiyacı, özveri ifadelerinin vurgulandığı gözlemlenmiştir.

Bazı katılımcılar sosyal ilişkilerin samimiyet ve saygı çerçevesinde geliştirilebileceğini düşünmekte ve bu şekilde davrandıklarını belirtmektedirler:

“(...)Evet, bu ilişkileri geliştirmeyi seviyorum. İnsan ilişkilerinde en önemli faktörlerin ise saygı ve samimiyet olduğunu düşünüyorum. En azından saygı olmadan bir ilişkinin kalıcı olacağını düşünmüyorum. Gelişmez ise zaten ilişkiler olmaz. Etkileyen faktörler olarak da samimiyet ve saygı sanırım. Bu ikisi olmadan olmuyor gibime geliyor benim. (E. 6.)”

“(...)Ben çok severim bu durumu ve samimi olarak yani, kendi yönümden nasıl samimi olurdum. Ben bu şekilde baktığımda bana biraz samimi davranan yardımsever olan insanlar daha sıcak geliyor ben de daha kolay yakınlaşabiliyorum. Ben de o yüzden bu şekilde davranmaya çalışıyorum. Bu arkadaşlık ilişkiyi geliştirmek de hoşuma gidiyor. (E. 3.)”

Sosyal ilişkilerinde karşılık güven, saygı ve empatinin ölçülü bir şekilde olması gerektiğini düşünmektedirler ve bir katılımcı bunun hayatında büyük yer kapladığını şöyle ifade etmektedir:

“(...)Evet, bende severim arkadaşlarımı ne bileyim sadece sevilen örnekler, yardımseverlik, özverili olma gibi şeyler. Ben E.4 arkadaşımın da dediği gibi samimiyet çok önemli, sadece işte sırf karşımızdaki insan bizi sevsin, bizimle arkadaş olsun diye çok iyi davranmak ya da onun huyuna gitmek sağlıklı bir ilişkide iki tarafında kafasının uyuşması için ekstra şeylere girmeye gerek kalmıyor. Çok samimi gelmiyor bana. Özellikle çok peşinden koşup yardım etmeye çalışmak gibi şeyler yani. Etkileyen faktörlerdeki şeyler ekstra çok iyi insan olma çabaları desteklediğim şeyler değil. (K. 2.)”

Sosyal ilişkilerini geliştirmek için hem çalışan hem de bu yönde kendisinin olumlu özelliklere sahip biri olarak tanımlayan katılımcı ise şu şekilde düşünmektedir:

“(...)Elinden geldiğince sosyal olmaya çalışan bir öğrenciyim. Kendimi hep pozitif, girişken ve sıcakkanlı biri olarak tanımladım dolayısıyla bu özelliklerimin arkadaşlık ilişkileri kurma konusunda bana çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Ayrıca düşünceli ve yardımsever olmaya ve insanların halinden anlamaya, kısacası hoşgörülü olmaya da çalışıyorum. Bu saydığım özelliklerin insanı sosyal çevresinde sevilen bir dost yapabileceğini düşünüyorum. (K. 5.)”

Sosyal ilişkilerin karşılıklı mutluluk veren yönünü vurgulayan katılımcıya göre ise bu konuda doğru olanı yapmaya çalıştığını şu ifadelerle anlatmaktadır:

“(...)Olabilirdiğince arkadaşlarıma karşı yardımsever olmaya çalışıyorum. Ama tabi şimdi yani yardımsever ve özverili dersiniz aslında tam tersi olmuş olur. Kendimle çelişirim gibi bir şey aslında onu arkadaşlarımdan değerlendirmesi gerekir daha çok. Yani elimden geldiğince doğru olanı yapmaya çalışırım arkadaşlarıma. Arkadaşıma değer verdiğim için, mutluluğun paylaştıkça çoğalacağını düşünüyorum, etrafımda ne kadar mutlu insan olursa kişinin kendisinin de o kadar mutlu olduğunu düşünüyorum. O yüzden etrafımdaki insanları da olabildiğince mutlu etmeye çalışırım. (E.1.)”

Hayatın anlamının başkalarının hayatlarına dokunmakla gerçekleşebileceğini aktaran katılımcı da şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Çevremdekilerin hayatında olabildiğince yardımcı olmaya çalışırım, onlara kapatmam kendimi. Bu pandemi sürecinde zor ama gündelik hayatta açık bir tavrım vardır. Çevremizdekilerin hayatında etkimiz olmazsa hayatta olmanın ne önemi var ki? (K. 4.)”

İyi bir dinleyici olmakla bu yöndeki başarısını ifade eden katılımcı da şöyle demektedir:

“(...)Evet, arkadaşlarımla ve diğer insanlarla ilişki geliştirmeyi severim. Özellikle yeni insanlarla tanışmayı onları dinlemeyi ve kendimi anlatmayı severim. Bunu benim adıma olumlu yönde etkileyen en önemli faktör ise bence iyi bir dinleyici olmam. İnsanların kendilerini anlatmalarına müsaade eder hikâyelerine değer veririm. (K. 6.)”

Hayatındaki en önemli şeylerden biri olarak gördüğü iletişim halinde olmayı ifade eden katılımcı da şunları söylemektedir:

“(...)Ben de severim, böyle değişik ortamlarda bulunmayı da severim, bir de çok konuşurum genel anlamda o yüzden (gülüyor) insanlarla kolay iletişim kurduğumu düşünüyorum aslında. Çok konuşmam aslında iyi bir şey bence. Yani her zaman değil tabi ki de insanlarla arkadaş olmama yardımcı oluyor bence. Ve insanlarla iletişimde olmayı gerçekten çok seviyorum. Tabi ki de belli dönemlerde kimseyle konuşmak istemiyorum vs. falan filan ama. İnsanlarla bir arada olmayı vakit geçirmeyi vesaire çok severim, benim hayatımdaki en önemli şeylerden biri. İnsanlarla genelde iletişim halinde olmayı seviyorum. (K. 1.)”

İnsanlarla tanışmayı, arkadaşlık kurmayı çok sevdiğini söyleyen katılımcı bunun kendisinde bir ihtiyaç olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“(...)Zaten ben kendimi bir kedi olarak nitelendirdiğim için insanlarla da bir o kadar kedi gibi yaklaşıyorum. Sevmeyi, seilmeyi çok severim. Çok hoşuma gider ama ilginçtir bir huyum var mesela bir hafta bir insanla geçirip sonra o bir hafta o insanla hiç görüşmemem gerekiyor. Yurtta kızlar biliyordu bir iki gün kendimi bir yerlere atıyordum, teyzemlere falan öyle de ilginç bir özelliğim var. Ama yeni insanlarla tanışmayı böyle arkadaşımınla vakit geçirmeyi acayip severim şu

Şu an okulda kulüplerden tanıştığım insanlarla sabahlara kadar zoom yapıyoruz oturuyoruz beş altı kişi en az, dün sabah 7’de yattım bu yüzden. O yüzden benim hayat felsefem biriyle tanışmazsam sanki yeni birleriyle bir şeyler öğrenmezsem onlar hakkında böyle sanki tamamlanmamış hissediyorum yani. Öyle görüyorum yani, öyle hoşuma gidiyor. (K. 3.)”

Bu ifadelerle bakarak katılımcıların kendilerini tanıma ve sosyal ilişkilerini tanımlama noktasında yetenekli oldukları çıkarımını yapabiliriz. Bunun yanın da bu konuda zorlanan ama samimi ve karşılıklı anlayışla geliştirilebileceğini düşünen katılımcılar da şu ifadeleri kullanmaktadır:

“(...)Bence insan bilinçli olarak işte şu şu özellikleri olsun benim ilerdeki arkadaşımın demiyor hiçbir zaman. Ama tabi ki ilk kez birileri ile tanıştığın zaman ve arkadaş olunan ortam gibi bir şey varsa yardım severlik, düşünceli, kibar olması, bilinçaltımızda bizi o insana daha da yakınlaştırıyor illaki diye düşünüyorum. (E. 5.)”

“(...)İlişkilerimi geliştirmeyi tabi ki de severim. İnsanın etrafında diğer insanların olması çok insanı rahatlatan bir şey ama ben bunu çok zor buluyorum. Her zaman hayatımda bir insanla böyle ilişki kurmak ya da başlatmak, tanışmak falan çok zor bir iş bence, devam ettirmek. Samimi olmak bence devam ettirecek faktör. (E. 4.)”

“(...)Arkadaş ilişkilerinin iyi olması çok önemli. Tabiki de çok mutlu ediyor. Ama neyi değiştirirsem, arkadaşlarımla daha olumlu ilişkiler geliştiririm diye düşünmüyorum. Onlarla biraz akışına bırakıyorum. Çünkü arkadaşımınla yakınlaşacaksam yakınlaşırsın. Uzaklaşacaksam uzaklaşırsın eninde sonunda diye düşünüyorum. (E. 2.)”

Neredeyse tüm katılımcıların sosyal ve kişiler arası zekâ alanları yeteneğinde yüksek düzeyde performans sergilediklerini söyleyebiliriz. Bu alanda kendilerini yetenekli bulan katılımcılar maneviyatla da ilişki kurmaktadırlar.

3.1.2.11 Kendini İfade Etmede Sportif Etkinlikler ve Beden Dili

Katılımcıların tamamı spor yapmayı önemsemekteler ve mümkün olduğunca da yapmaya gayret etmekteler. Fiziksel olarak kendilerini iyi hissetmek, rahatlamak, esnemek için spor yaptıklarını ifade etmektedirler. Sürekli spor yapmak istediklerini ama motivasyon kaybından veya bunun sekteye uğramasından dolayı başlayamadıklarını belirtmektedirler. Spor yapmayı dinî manevi imgelerle pek bağdaştıramadıklarını ve aralarında herhangi bir ilişki kurmadıklarını, etki etmediğini söylemektedirler. Konuşkan ve hareketli bir yapısı olan gençler genellikle beden dilini çok kullandığını söylemekteler. Beden dilini çok fazlasıyla kullandıklarının farkındalar ve bunu ifade etmektedirler. Bunun sebebini de hararetli yapıda olmalarına bağlamaktadırlar. Grupta bulunan katılımcılardan sadece biri çabuk yorulduğundan dolayı spor yapamadığını ifade etti. Ama bunun beden dilini kullanmalarını engelleyen bir sorun teşkil etmediğini ifade etmektedirler.

Dua ederken elleri açmak, dinlenme hissi, el kol hareketleri yapmak, sakinleştirici etkisi olması, düzenli olarak yapma şeklinde ifadeler kullandıkları gözlemlenmiştir.

Katılımcılardan ikisi değişik sportif faaliyetler, bedensel etkinlikler, beden dili kullanımı konusunda ilgili ve severek yaptıklarını şu örneklerle ifade etmektedirler:

“(...)Beden dilini istemsizce kullanıyor olabilirim de böyle bilinçli olarak beden dilini kullandığımı düşünmüyorum yani. Onun dışında sportif faaliyetler, basketbol fitness yaptım onlar da şu an tabi evde yapabildiğim kadar yapmaya çalışıyorum. Ama pandemi öncesi mümkün olduğunca gitmeye çalışıyordum sportif faaliyetlere. Sportif faaliyetlerin önemli olduğunu düşünüyorum insan sağlığına hem mental hem fiziksel sağlığa. Dinî manevi olarak aslında dolaylı olarak olmuş oluyor. Düşünüyorum, fitnessse gidiyorum fiziksel ve mental olarak kendimi daha güçlü hissediyorum orda iç huzuru içinde oluyorum, gidiyorum sonuçta ucu maneviyata dokunabilir öyle düşününce. Ama fitnessse direk maneviyatla ilgili değil ucu dokunuyor dolaylı olarak. (E. 1.)”

“(...) Özellikle pandemi sürecinde sportif faaliyetlerimi arttırmaya çalıştım ancak istediğim kadar çok spor yapamıyorum şu son günlerde. Günlük yürüyüşlere çıkıyorum ve bir süre önce spor salonuna gidiyordum ama pandemi sebebiyle gidemiyorum bir süredir. Bedenimizin çok kıymetli olduğunu ve onu en iyi şekilde korumamız gerektiğini düşünüyorum. Bir an önce hayatıma daha fazla fiziksel aktivite sokmayı çok istiyorum. Beden dilimi kullanmayı etkili ve samimi bir konuşma için çok önemli görüyorum. Abartıya kaçmadan beden dilini kullanmanın insana artılarla geri döneceği kanaatindeyim. Beden dili hem etkili bir konuşmada önemli hem de bazı dini ritüellerde kullanılabilir. Ben dua edeceğim zaman ellerimi otomatik olarak açık kafamı yukarı kaldırırım ve öyle devam ederim. Ya da bazen ellerimle yüzümü kapatıp silme hareketi ile de sabır ya da metanet dilerim. Bu hareketi dua sonrası da yaparım. (K. 5.)”

Dinî manevi anlamda direkt ya da dolaylı anlamlar yükledikleri sportif faaliyetler ve beden dili kullanımının önemini vurgulamaktadırlar.

Bazı katılımcılar düzenli yoga yapmaya çalıştıklarını ve bunun da manevi anlamda kendilerine iyi geldiğini şu şekilde ifade etmektedirler:

“(...)Sportif aktivite olarak yoga yapıyorum. Onun dışında çok sportif biri değilim. Dinî olarak çok bedensel aktivite yapmasam da yoga esnasında maneviyata önem verir kendimi dinlemeye çalışırım. Motivasyonumda genelde fiziksel olarak iyi durumda olmak.(K. 6.)”

“(...)Ben sportif faaliyetler derken 2-3 senedir yoga yapıyordum. Hem sportif hem manevi bir olay kendini dinlendirebildiğin, o anda kalabildiğin, bayağı hoş, zaten Buda'ya inananların ibadet olarak yaptığı bir şeymiş (gülümsüyor), tabi ben böyle yapmıyorum sadece hem daha çok kas ve bütün vücudumu esnetmiş hem de güç kazanmış oluyorsun. Hem de kendini biraz dinlemiş oluyorsun o vakit. Sakinleştirici bir aktivite ama burada, Bursa'da çok yoga yapamıyorum. Ben biraz video ile yoga yapmaya

karşıyım çünkü çok sakatlığa yol açabiliyor ama şey yapıyorum, baya spor yapıyorum en az haftada 3-4 şey takip ettiğim You Tube sağ olsun tek şansımız. Work Out videoları falan var, güzel oluyor en azından zaman geçiyor. Öyle bir de arkadaşım(K. 1.) gibiyim bende karşımdakini resmen döve döve konuşuyorum, yazık oluyor benle konuşana öyle vura vura bir şeyleri ifade ediyorum. Gülerken falan çok vururum yanımdakine, mesela komedi filmi izlerken oturmasın yanıma kimse, rezil oluyor yani, öyle film boyu (gülüşmeler). Yurtta tüm oda bir ara yoga yapıyorduk. (K. 3.)”

Bu katılımcıların verdikleri cevaplara bakarak kinestetik zekâ alanında yetenekli olduklarını söylemek mümkün denilebilir. Aynı zamanda maneviyatla bu zekâ alanı arasında bir etkileşimden bahsedilebilir. Pandemi döneminin bu alandaki gelişimlerinde olumlu ve olumsuz etkilerini de vurgulamaktadırlar. Bu yönde kendilerini tanımlayan diğer iki katılımcı ise bu alandaki yetenekleri ile maneviyat arasında bir etkiden bahsetmemektedir:

“(...)Ben de şu an hem karantina olduğu için düzenli bir şekilde spor yapıyorum. İşte zamanla geliştiğimi görmek vs. falan da motive ediyor, en azından farklı hissediyorum. Ama bunun dinin motivasyonu yok dediğim gibi. Beden dili de büyük ihtimalle çok kullanıyorum. Çünkü ben (gülerek) arkadaşımın aksine, hareketli bir tipim sanırım o yüzden de birileriyle konuşurken de ellerim, kollarım havada falan kullanıyorum yani. (K. 1.)”

“(...)Ben de önem veriyorum. Günlük hayatta işte bu evde olduğumuz dönemde de düzenli yaptım diyebilirim. Bir iki aksaklık da oluyor tabi ki ama bir de beden dilini de günlük hayatta da çok hararetli bir insan olmadığım için biraz daha hâkim olurum elime koluma diyeyim. Dinî şeylerle de pek bağdaştıramadım. Spor yaparken motivasyonum genelde fiziksel olarak iyi durumda olmak. Sağlıklı olmak falan. (E. 5.)”

Karantinanın olumsuz etkilerinden biri olarak aksattığı sportif faaliyetlerin aksine beden dilini çok daha aktif kullandığını ifade eden katılımcı ise manevi etkinlikleri bunlar arasına dâhil etmediğini söylemektedir:

“(...)Sportif faaliyetleri yapmayı oldukça severim. Masa tenisi ile oldukça ilgiliydim ancak sınavlar ve karantina dolayısıyla bir miktar koptum. Bu dönem bitince tekrar başlamayı düşünüyorum. Beden dilini ise çokça kullanıyorum hatta maalesef heyecanlandığım zaman insanları fiziksel olarak tehdit ediyormuşum gibi yanlış anlaşılmalara da maruz kaldım. Manevi etkinlikler ise ilgi alanıma girmiyor, yaptığım etkinlikler arasında yer almıyor. (E. 6.)”

Bunlara ek olarak başka üç katılımcı da sportif etkinlikler ve beden dilini etkin kullanmadıklarını ve maneviyatında etkisinin olmadığını şu ifadelerle anlatmaktalar:

“(...)Sporla benim hiç alakam yok çok çabuk yoruluyorum, yapınca da. Hiç yetenekli de değilim, yetenekliden kastım mesela sportif faaliyete girişmeye çalıştığımda da top gelse korkuyorum ve vuramıyorum. Yani saçma sapan bir ön yargım var spora karşı o yüzden birazcık da uzakta duruyorum. Günlük hayatta beden dilini çok fazla kullanıyorum. Ne spor yapmamamda ne de beden dilini çok kullanmamamda dinî manevi etkinlik sebebi yok, yapmamamda da yok yapmamamda da. (K. 2.)”

“(...)Ben hiç sevmem sporu genel olarak, bisiklet sürüyorum. Ama onu da spor amaçlı değil de daha çok hava almak amaçlı sürüyorum. Yani çok denedim spor yapmayı hep bıraktım, düzenli yapamadım. Dinî etkinliklerinde yok arasında, dinle bağdaştıramadım bu şekilde sporla. (E. 4.)”

“(...)Aslında spor yapmak çok isterim düzenli olarak. Hatta üç aydır yapıyordum da ama belli bir yerden sonra motivasyonumu kaybediyorum. Motivasyon kaybettiğimde de bırakıyorum. Nasıl tekrardan başlayacağımı diye. Motivasyonumu tekrardan kazanacağım günü bekliyorum ve spor yaparken de dinî manevi değerler olmuyor. Beden dilini nerdeyse hiç kullanmıyorum. Sadece gerektiğin de kullanıyorum. (E. 2.)”

Bu şekilde ifade eden katılımcılar ise kinestetik zekâ alanında kendilerini yetenekli bulmamaktalar diyebiliriz.

3.1.2.12 Bireysel Farkındalık

Bağımsız olmayı ve kendi kendine yetmeyi bütün katılımcılar önemsiyor. Bunu başarabilmeyi de çok istiyorlar ama henüz hazır olamadıklarını ifade etmektedirler. Amaçlarının kendi kendilerine yetmek ve bağımsız olarak hareket edecek düzeye ulaşmak olduğunu söylemektedirler. Katılımcılar yalnız kalmayı da önemsiyorlar. Yalnız kaldıklarında içsel bir yolculuk yaptıklarını, kendi kendilerini dinlediklerini hatta böyle durumlarda kendilerine ait değer yargıları oluşturduklarını söylemektedirler. Bunun kendilerini beslediklerini ifade etmektedirler. Yalnızlığın düşüncelerini tartmak için iyi bir fırsat olduğunu düşünüyorlar. Bazı katılımcılar pandemi sürecini değerlendirerek bu süreci kendileri için bir fırsat dönüştürebilmişlerdir.

Bağımsızlık, kendimize odaklanma, denge, yalnız kalma, düşünme, huzura ulaşma, sığınak din, yaptığın işin bilincinde olma, samimi, kendini bilmek ifadelerine ağırlıklı olarak vurgu yaptıkları gözlenmiştir.

Yalnız kalmanın düşünceleri geliştirme, kendini gerçekleştirme, yapılan işlerin bilincinde olma, manevi huzura kavuşma noktasında önemli bir etken olduğunu düşünen katılımcı bunları şu örneklerle anlatmaktadır:

“(...)Yalnız kalmayı ben de severim. İnsana çok güzel zaman tanıyor düşünme, kendini geliştirme olsun bağımsız olma ve kendine yetme konusunda benim kısa vadedeki amacım tamamen bağımsız olmak, fikir anlamın da olsun, din anlamın da olsun, finansal anlam da olsun, insana daha rahatlık tanıyor bu. Yaptığın işin bilincinde olma, zaten bilincinde olmadan yaptığın işin devamlılığı, sürekliliği olmuyor. Maneviyat konusunda bu yönde kendimi... Maneviyat etki etmiyor aslında bende çok fazla yalnız kalma konusunda, yalnız kaldığımda tabi ki mutlu oluyorum ama bunun da bir kararı olmalı, insanlarla olduğumda biraz daha rahat oluyor. Bağımsız olmak ve kendi kendine yetmek benim için oldukça önemli. Kısa dönemdeki hedefim finansal ve düşünce olarak bağımsız olmak diyebilirim. Yalnız kalmak ise bir ilaç gibi değerlendirilebilir. İhtiyacın olan zamanlar kesinlikle oluyor ancak fazla kullanımının insana yarardan çok zararı olacağını düşünüyorum. Yalnız kalınan zamanlar düşünceleri toparlama ve manevi huzura ulaşma bakımından oldukça önemli. (E. 6.)”

Kalabalıklar arasında yalnızlık ifadesini kullanan katılımcı ise iyi bir denge kurulabildiği takdirde bu yalnızlığın keyifli ve güzel olabileceğini düşünmektedir. Maneviyat noktasında ise insanın yalnız kaldığında dinî sığınılacak bir zaman dilimi olarak düşünmektedir. Kişinin yalnız kaldığı takdirde içine yönelmesinin yani maneviyatı göz ardı etmeden kendine ve yaptıklarına odaklanması gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Ben kendi kendine yetebilen ve yalnızlıktan keyif alan biriyim. Ama bu konu benim için biraz hassas çünkü lise hayatımı yurttan geçirdiğim için aslında kalabalığın ortasında bir yalnızlığı yaşadığım. Bu sadece benim değil yurt hayatını bilen herkesin kurabileceği bir cümle olabilir. Yurt, bana toplu yaşamın zorluklarını ve bir yandan da güzelliklerini gösterdi. Çok sevdiğin insanlarla dolu bir çevrenin olması ve hiç yalnız kalmamanın üstüne her adımının kontrol edilmediği bir dünya. Bunun aile evinde kolayına yakalayamadığımız bir fırsat olduğunu düşünüyorum. Kısacası kararlarımı tek başıma alsam ve uygularken birilerine açıklama yapmayı sevmesem de sevdiğimle birlikte vakit geçirmeye bayılırım. Maneviyat noktasına gelecek olursak da insanın yalnız kaldığında ve düşünecek bir şeyi olmadığında sığınmak aradığını ve bu sığınacağın da din olduğunu düşünüyorum. İnsan kafasını meşgul tutarsa ve kendini geliştirmeye çalışırsa bence maneviyata yönelim de azalacaktır. Her şeyin bir dengede olması gerektiğine

inanıyorum o yüzden hem maneviyatı unutmadan içten gelenleri yok saymadan yaşamalı hem de kendimize odaklanmalıyız. (K. 5.)”

Bilinçli ve farkında olarak yaşamanın maneviyata olumlu etkisini kendini gözlemleyerek tarif eden katılımcıya göre ise:

“(...)Bilinçli hareket etmek çok önemli bence, ezbere yaşamak değil de gerçekten farkında olarak bir şeyler yapmak, bu yönden kendimi manevi yönden güçlü buluyorum. Ara ara kendimi şöyle kenardan gözlemlemeye orada bakalım neler oluyor anlamaya çalışırım. (K. 4.)”

Kendisini rahat hissedip bağımsız düşünebilme zamanı olan yalnız kalmanın maneviyat için de önemini şu sözlerle ifade eden katılımcıya göre de:

“(...)Benim için kendi kendime yetebilmek çok önemli. Hayatta en kıymet verdiğim şeylerden biri. Onun dışında bir şeye ya da birine bağımlı olma hissinden de hoşlanmam ve yalnız kalmak de maneviyat noktasında önemlidir çünkü kendimi rahat hissettiğim, uzun uzun düşünebildiğim zamanlar yalnız kaldığım zamanlardır. (K. 6.)”

Yalnız kalma ve bağımsız olmanın dengesine vurgu yapan katılımcıya göre ise insanlarla geçirilen zaman ile kendisi ile baş başa kalacağı süre arasındaki dengeye bağlı olarak düşüncelerin de netleşeceğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“(...)Ben yalnızlığa, bağımsızlığa çok önem veriyorum ama şey olmalı diye düşünüyorum, kendi açımdan en azından, belki çoğu insanda da böyledir, dengede. Ben sürekli insanlarla olunca da çok yoruluyorum. Beni yoruyor, yalnız kalıp düşünmem gerekiyor. Bazen kendimi istemediğim şeyler yapıp fark edemiyorum ne yaptığımı o yüzden bence yalnızlık ve o insanlarla geçirdiğim vakit arasında, insan tam bir denge kurmalı. Bağımsız olmak noktasında da şey diyebilirim. İnsanlar bazen fark etmiyor ama bazı fikirlere çok büyük bağlılık duyabiliyor nedensiz bir şekilde, kendini sorgulamıyor, yaşıyoruz. Böyle şeyleri hepimiz ama en azından biraz yalnız kaldığımızda o şey noktasında, ben bir şeye bağlı mıyım acaba bir şeyi yanlış yapıyor muyum, gereksiz yere bağlandım mı fazla diye sorabiliyorum, o iyi oluyor. Öyle düşünüyorum. (K. 3.)”

Özellikle yalnız kaldığında maneviyatı daha çok yaşadığını belirten katılımcı sosyal ilişkiler kadar bağımsız ve özgür olmanın da önemini şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Benim için çok önemli olduğunu düşünüyorum bağımsızlık ve yalnız kalmanın. Özellikle yalnız kalmanın, çok seviyorum ben, insanlarla iletişim içinde olmayı da seviyorum yalnızlığı da, ihtiyaç duyuyorum sık sık. Ve özgür olmayı da önemsiyorum. Benim özgürlüğümü bozan şeyler çok sinirimi bozuyor. Maneviyat konusunda da bütün düşüncelerimi aslında yalnız kaldığımda oluşturuyorum diye düşünüyorum, başkalarıyla

konusmak da fikir edinmeyi sağlıyor ama daha çok yalnız kalarak bu tarz manevi şeyleri yaşayabiliriz bence, o yüzden o tarz bir etkisi var. (E. 4.)”

Bireyin kendini gerçekleştirme için yalnız kalmasının gerekliliğini ifade eden katılımcı da kendisinin bu şekilde nasıl mutlu olduğunu şu sözlerle söylemektedir:

“(...)Buradaki diyelim her şeyi kesinlikle çok, özellikle bu durumları, yalnız kalmak en önemlisi olabilir, insanın kendisini rahatlatmasına herhangi bir etkinlikten daha yararlı yalnız kalmak, daha çok yardımcı oluyor bu konuda. Ayrıca bağımsızlığa ben de çok düşkünüm, önemsiyorum bunu kısıtlayan şeylerden çok rahatsız olurum ve kendi kendime de yetebiliyorum diye de düşünüyorum. Bu da beni mutlu ediyor. (E. 3.)”

Katılımcı özellikle kalabalık yatakhane deneyimi ile yalnız kalmaya daha çok ihtiyaç hissettiğini belirtmektedir. Maneviyat noktasında değerleri ile uyuşan bir yaşam pratiğini başarılı bir şekilde sürdürdüğünü ifade etmektedir:

“(...)Bence şöyle küçük yaşta yatakhaneye geldiğimizde, bir bağımsızlık şeyine yöneldik zaten ve bunların her insan için bence bir noktada önemli olduğunu düşünüyorum. Bağımsız olma sadece aileden ziyade bence çevre içinde de önemli bir etken ve buna gayet önem verdiğimi düşünüyorum. Yalnız kalma noktasında da önceden çok böyle değildim ama özellikle beş yılımı yatakhane geçirdikten sonra mesela eve geldiğim zaman, işte gideyim de annemlerle birlikte oturayım ya da daha çok zaman geçireyimden ziyade odamda tek başıma zaman geçirmek daha çekici geliyordu çünkü o yoğunluktan çıkmak istiyordum. Birazcık daha kendi kendimi dinlemek istiyordum çünkü yatakhane böyle bir şansımız vs. olmuyor. Kendi kendine yetme tabi ki çok istediğim, ulaşmak istediğim bir konu ama şu an ekonomik olarak kendi bağımsızlığımı kurmuş ve kendi kendime yetebilmiş değilim. Henüz öğrenciyim ve bunu sağlayamıyorum şu anda ama tabi ki de önem verdiğim bir şey. Burada maneviyat noktasında da bunlara bakarken değerlendirdiğim de içimdeki amaçlarla ya da değerlerimle uyduğuna düşünüyorum ve iyi şekilde bunu ilerlettiğimi düşünüyorum. (K. 2.)”

Karantina döneminin bu anlamda bir fırsata dönüşmesini, manevi açıdan büyük etkisi olduğunu değerlendiren katılımcı ise:

“(...)Ben de çok önemsiyorum hani az önce demiştim ya insanlarla iletişim halinde olmaya bayılıyorum. Yalnız kalmaya da bayılıyorum çünkü kimsenin etkisinde kalmadan, kimseyi düşünmeden geçirebileceğiniz bir vakit size çok fazla şey katıyor. Benim için karantinada o yüzden bir bakıma çok iyi oldu çünkü 20 yaşında yani şu an etrafımda çok bir arkadaş ortamım yok, odamdayım vs. falan. Böyle bir ortamda kalıp kendi kendime düşünme düşünme bir şeyleri bulmaya başladım ya da kendimi daha iyi

tanımaya başladım. O yüzden benim için bu süreçte iyi gidiyor aslında. Polyannacılık oynuyormuşum gibi durmasın ama fenada gitmiyor aslında benim için. Sonrasında kendime yetmek de K.2 arkadaşımın da dediği gibi şu an maddi anlamda böyle bir yeterliliğim yok. Manevi anlamda da hazır olduğumu düşünmüyorum ama evde hiç sesin olmadığı böyle tek başıma her şeyi üstlenebileceğim bir hayata da çok da hazır hissetmiyorum aslında ama hazır hissetmeyi çok isterdim. Ama bunlar benim için hayatımda çok önemli olan şeyler, birçok şeyi, gelecekle ilgili birçok kaygıyı bunlar üzerine yaşıyorum. Maneviyat noktasında da yalnız kaldığımda daha çok düşündüğüm için manevi anlamda da fazla etkiliyor aslında. O yüzden etkiliyor diyebilirim. (K. 1.)”

Kendine yetebilmeyi pek çok katılımcı gibi maddi olarak da değerlendiren başka katılımcı ise yaşları ve öğrenci olmaları hasebiyle bunun şu an için pek mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Manevi açıdan ise yoğun yaşanan zaman dilimlerinde yaşayamadığı samimiyeti yalnız kaldığında gösterebildiğini ve derinlemesine düşünebildiğini ve bunun etkisini şu sözlerle belirtmektedir:

“(...)Bende bağımsız olma ve kendi kendime yetmede öğrenci olmamdan, yaşımdan ötürü ancak bir noktaya kadar olabiliyor. Ama yalnız kalmaya ben de önem veriyorum. Genelde bir insanlar mesela ders olarak görüyor iş olarak yoğun bir günün sonunda arkadaşlarıyla oturup uzun uzun muhabbet etmeyi tercih ederken ben bazen kendi köşeme çekilip kafa dinlemeyi tercih edebilirim. Yaptığım işin bilincinde olma da evet bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü sonuçta bir emek harcanıyorsa ne uğruna olduğu ya da sonucunun ne olacağı da birazcık düşünülerek buna kalkışmalı diye düşünüyorum. Manevi açıdan da yalnız kalınca evet insan biraz kendisiyle konuşurken normalde gerçek hayatta daha yoğunken olduğundan daha samimi oluyor kendisiyle, belki bu konuları daha çok düşünüyor. Ben de öyleyim evet o yüzden birazcık etkisi oluyor, yalnız kalınca daha çok etkisi oluyor diyelim. (E. 5.)”

Yalnız kalmanın manevi değerlerine kendisini yakınlıktırdığını düşünen katılımcı ise şunları söylemektedir:

“(...)Pandemi sayesinde yalnız kalma ve bağımsız olmanın önemini daha da iyi anladım. Bir noktadan sonra ev ortamı çok fazla gelmeye başladı o yüzden hep kendi odamda takılıyorum. Bu günleri böyle geçiriyorum ve maneviyyat açısından yalnız kalmanın önemli olduğunu düşünüyorum çünkü yalnız kalınca kendi değerlerime daha yakın olduğumu düşünüyorum, daha mantıklı düşünebildiğimi düşünüyorum. (E. 2.)”

Manevi gücünün yalnız kaldığında ortaya çıktını ifade eden başka katılımcı da bunu şu şekilde ifade etmektedir:

“(...)Tabi bağımsız olma bir süre sonra, şu an ailemiz yanımızda, illaki insan hayatında yalnız kaldığı günler de olacak. Orada kendini bilmek, kendine yetmek bence önemli. Maneviyat noktasında bu yönde kendini değerlendirmek? Tam anlayamadım soruyu, o açıdan değerlendiremiyorum. İnsan yalnız kalınca maneviyat açısından kendini daha çok güçlü hissediyor. Bence de insan daha çok yalnız kaldığında düşünüyor bu konuları. Evet, ben daha çok yalnız kaldığım da düşünüyorum böyle şeyleri. Bana göre daha çok yalnız kaldığımda manevi açıdan güçlü hissediyorum kendimi. (E. 1.)”

Kişisel zekânın göstergesi olan kendi kendine yetebilme ve bağımsız olma duygusunun tüm katılımcılarda bir ihtiyaç olduğu düşüncesi hâkim ve kendilerinin bu konularda yetenekli olduğunu düşünmektedirler. Maneviyat noktasında da düşünme ve bu yönde olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmektedirler.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz araştırmada çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyatla ilgili yönelttiğimiz sorulara verilen cevaplar doğrultusunda ulaşılan sonuç şu şekildedir:

Muhatabımız olan katılımcılarda çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat aynı etki ve öneme sahip değildir. Mevcut olan bu üç kavramı ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Dindarlık ve maneviyat önemli günlerde devreye girmekte özellikle aile içi ortamlarda, buluşmalarda kendini, kısmi de olsa etkinliğini korumakta ve hissettirmektedir.

Bu yaş grubunda toplumsal ve vicdani onay, ailede kabul görmek, içsel yolculuk, yalnızlık, evrensel kazanım gibi kavramlarla kendini gösteren dindarlık, maneviyat ve çoklu zekâ alanları olgularını şu başlıklar altında toplamak mümkündür.

1. Dindarlık ve maneviyat toplumsal onay ve uyum bakımından önemsenmektedir. Bu yönde bir yaklaşım içerisinde bulunan katılımcılar toplumdan onay almayı ihtiyaç hissetmekte ama “toplumdan onay almanın” bir ihtiyaç olarak çıkması gerektiği de daha ağır bir düşünce olarak karşımıza çıkmadı. Toplumsal onayı rahat etmeleri açısından, huzursuz olmamak, huzursuz etmemek için ihtiyaç şeklinde düşünülmektedir. Öncelikle kültürel değerlerden, toplumsal onay ve kabulden etkilendikleri ve bunlardan beslenerek kendi değer ve yargılarını oluşturma çabasında oldukları gözlemlenmiştir.

2. Dindarlık ve maneviyat önemli günlerde bilhassa bayramlarda özel bir yere sahiptir. Katılımcıların aile büyükleriyle ayrışmadıkları hatta önemsedikleri bir olgudur. Bayramlarda bir arada olmayı, birlikte vakit geçirmeyi, aynı sofraya etrafında toplanmayı önemsiyorlar. Pandemi koşulları nedeniyle bunu daha da iyi idrak ettiklerini görmek mümkündür.

3. Katılımcılar, dindarlık ve maneviyattan ziyade vicdani kabul noktasındalar.

Bu yaklaşımda bulunan katılımcılar hareketlerini, tavır ve davranış şekillerini oluşturan şeyin din olgusundan ziyade kısmi olarak maneviyat olduğunu ifade etmektedirler. Katılımcıların genel olarak dindarlığa bakış açıları, maneviyat algıları temelde bir ayrışma olmaksızın inançlı ama dindar olmadıklarını; maneviyatla olan ilişkileri de, bir arada olma, aidiyet duygusu, içsel huzur, aile büyüklerinin onayı, vicdani rahatlık, yaşamı anlamlı hale getirmek ve beraberinde kendini iyi hissetme olarak tezahür etmektedir.

Kültürel farklılıkları, kuşaklar arası değişiklikleri kişilik özellikleri ve tercihleri, yetiştirme ve yetiştirilme olanak ve farklılıkları, toplumsal olaylara ve mevcut normlara karşı olma gibi birçok etken bazı katılımcıları bireyselleşmeye götürdüğü düşünülmektedir.

İnsanın yaşam içerisinde edindiği tecrübe ve bilgi birikimleri doğrultusunda değişerek ve gelişerek tutumlarını şekillendirmektedir. Başka kültürde yaşam tecrübeleri evrensel bir kabul ve yatkınlığa doğru bir eğilim düşüncesi ile yansıtılmıştır. Asıl önemli olan yaşamsal kalite ve huzur olduğu ifadesi ile de bu düşünceler desteklenmektedir.

4.Çoklu zekâ alanları konusunda ise yetkin oldukları zekâlarının hangi yönde olduğunun farkındadırlar.

Dini kitaplarda ya da metinlerde geçen evrenin yaratılışıyla ilgili yazılanların artık geçerli olmadığı yönünde ortak bir kanaat olarak ortaya çıkması orada anlatılanları soyut bulmaktadırlar. Somut bilimsel kanıtlara daha fazla rastladıkları takdirde inanma eğiliminde ve dindarlık ve maneviyat algısında olumlu yönde değişim söz konusu olabileceğini belirtmektedirler. Bilimsellikte bağdaşan ilahi metin ve kitaplar onların dindarlık ve maneviyatlarına yansiyabilir gözükmektedir. Din olgusuna katılımcılar tam olarak olumsuz bakmasa da uzak bir mesafededirler. Varlığı ya da gerekliliği konusunu reddetmeseler de ihtiyaç da hissetmediklerini ifade etmektedirler.

Ergenlik dönemine tekabül eden “dini kabullerin sorgulanması ve şüphe” bizim çalışmamıza katılan bireylerde de belirgin şekilde gözlemlenmiştir. Evrenin yaratılışıyla ilgili dini metinlerde geçen yaratılışa dair anlatıları şüphe ile karşılamaları, bunları gerçekçi bulmamaları, bilimsellikten uzak oluşu düşüncesinin varlığı buna işaret etmektedir. Bunun yanı sıra bilimsel bulgulara da kuşku ile bakmaları bu dönemde her bilginin bir sorgulamadan geçirilmesi görüşüne uygun görünmektedir. Genel bir şüphecilik ön planda denebilmektedir.

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplarda maneviyat ve din olgusu soyut kavramlar içerdiğinden hem geçmiş hem de edindikleri yeni bilgilerle kıyaslama yaparak bu olguları anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu anlamlandırma sürecinde zihinsel eleştirel becerilerini kullandıkları için çoklu zekâ alanlarından mantıksal matematiksel zekânın izleri zayıf da olsa görülebilmektedir.

Doğuştan sahip olduğu inanç ve sosyo-kültürel değerlere uyum, başkalarını rahatsız etmeme, başkalarının hakkına özen gösterme, yardımseverlik, hoşgörü, içsel huzur, vicdani kabul ve rahatlık, saygı, sevgi, toplumu bir arada tutan kültürel değerlere

sahip olup önem vermelerinde dindarlıktan ziyade maneviyat anlayışlarının etkisi görülmektedir.

Bir arada olma, aidiyet duygusu, sosyalleşmenin önemi sıkça vurgulanarak dindarlık ve maneviyata dair anlamların da bir bakıma bundan etkilenebileceği düşünülmektedir. Kişilerarası, sosyal zekânın belirtisi olarak bu konudaki görüşleri değerlendirilebilir.

Gençlerin kendi ifadelerinden yeni bir ahlâki değer olgusu anlaşılmakta ve onların tutumlarında bu olgunun etkileri gözlenmektedir. Hareketlerini, tavırlarını, davranış şekillerini oluşturan şeyin din olgusundan ziyade maneviyat ya da kendi vicdanlarının olduğu söylenebilir. Toplumdan onay almak bazen ihtiyaç hissedilse de “toplumdan onay almanın” bir ihtiyaç olmaktan çıkması gerektiği düşüncesi vurgulanan bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır. Dini kuralların bir hayat biçimi olarak hâkim olma düşüncesine oldukça uzak görünmektedirler. Ebeveynleriyle kuşak farkı yaşadıkları için aynı değer yargılarının geçerli olmasının düşünülemeyeceği net biçimde anlaşılmaktadır. Aile büyükleriyle ayrışmadıkları en önemli nokta bayramlar olarak belirtilmektedir. Bir kısmı ise bu değerlerin bile sıradan bir günden farksız olmadığını söyleyerek kendisini yalıtılmaktadır. Manevi değerleri ve etik değerleri ayrı ayrı değerlendirerek farklı bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Etik değerler kendilerine yakın buldukları alan olarak belirtilmektedir. Okumaktan ziyade tartışma, konuşma şeklinde bir öğrenme onlara daha cazip gelmektedir.

Yalnız kalmayı seven ve önemseyen gençler içsel bir yolculuk, kendini keşfetme süreci olarak bunun bir gereklilik olduğunu ancak maneviyat ya da dindarlık konusunda etkilerini pek kestirememektedirler.

Katılımcılarımız gayret ederek birçok alanda başarı elde edebileceklerini düşünmektedirler. Motivasyon ve merakla gelişime açık oldukları görülmektedir. İnanmak ve başarmak, hayal etme olgusuna dayandığı için bireyin motivasyonunu etkilemektedir. Bu sebeple katılımcılarımızın görsel uzamsal zekâ alanının bir parçası olarak düşünülebilir.

Katılımcıların okuma yazma konusundaki istekleri, fikirleri ve duygularını yazarak anlatma isteği, maneviyat duygularını ifade etme şekillerini biçimlendirmiştir. Bu sebeple katılımcıların sözel dilsel zekâ alanındaki yetkinliklerini verdikleri cevaplarda görmek mümkündür denilebilir.

Kadın ve erkek katılımcıların ayrı ayrı müzikal becerilerini test ettikleri ve yeterli zaman, uygun mekân ve çaba harcandığında uygun enstrüman çalabileceklerini

düşündükleri gözlemlenmiştir. Bu cevaplarda maneviyat duygusu ya da dindarlık etkisi zayıf kalmıştır.

Katılımcılar kinestetik zekâ alanında spor yapma ve beden dili kullanma konularından bahsetmişlerdir. Bu konuları daha çok kendi bedensel yapılarıyla bağdaştırmışlardır. Maneviyat ve dindarlık kavramlarının bu etkinliklerde etkisinin olmadığı gözlemlenmiştir.

Katılımcılar doğada vakit geçirmeyi içerisindeki canlılarla ilgilenmeyi günlük hayatın yoruculuğundan kaçış olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Doğa ile vakit geçirdikleri esnada huzur bulduklarını ve dolayısıyla maneviyat duygularının arttığını dile getirmişlerdir. Doğacı zekâ alanında maneviyat etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların bağımsız olma ve kendine yetme kavramlarını çok önemsedikleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Fakat şu an bunu gerçekleştiremeyeceklerini düşünmektedirler bunun yerine kendi içsel dünyalarına çekildiklerinde daha çok düşünme fırsatı bulduklarını ve kendi değer yargılarını oluşturdıklarını belirttiler. Bu aşamada da maneviyat olgusunun geliştiğini vurgulamaktadırlar. Bu yüzden varoluşçu ve içsel zekâ alanlarındaki yetilerinin maneviyat noktasında etkisinin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Abalı, O. (2012). “*Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Yaklaşım*”. İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Adams, J. F. (1986). “*Ergenliği Anlamak*”. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Arslantaş, H. A. (2008) Kültür-Kişilik ve Kimlik. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*,7(1), 105-112.
- Ak Sütü, S. (2013). Sağlık Çalışanlarında Duyusal Zekâ ve Tükenmişlik İlişkisi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Allport, G. (2004). *Birey ve Dini*. (Çev. Bilal Sambur). Ankara: Elis Yayınları.
- Altan, M.Z. (2012). Eğitim, çoklu zekâ kuramı ve çoklu zekâ kuramında onuncu boyut: Ahlâki Zekâ. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 137-144.
- Apaydın, H. (2016). *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. Bilimkent Yayınları.
- Avcı, M. (2006). “Ergenlikte Toplumsal Uyum Sorunları” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-64.
- Aydın, A. (2000). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin Değer Algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitim Dergisi*. 1(3). 121-144.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2, İstanbul: Kubbealtı.
- Bahadır, A. (1994). Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Bahadır, Abdülkerim (2002). “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 117.
- Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din (Logoterapik Bir Araştırma)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, A. (2015). “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler” (Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma). H. Hökelekli (Ed.). *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Baştemur, Ş. (2020). *Yaşam Dönemleri ve Uyum Sorunları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Baymur, F. (1997). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Bayraktar, F. (2007). “Olumlu Ergen Gelişiminde Ebeveyn/Alınan İlişkilerinin Önemi”. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*: 14 (3).
- Bonnidell, C. (2000). “Ergenlerde Ahlâk Gelişimi Ve Cinsellik”. Çeviren: Turgay Gündüz. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9: 9.

- Bühler, C. S.& K. Thomas, K. (1987a). “Ergenlik dönemine toplu bakış”. (çev. S. Zeytinoğlu). *Ergenlik Psikolojisi* Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, s.87-104-276.
- Crain, William C. (1987). “Erikson: Yaşamın Sekiz Evresi”. (Çev. A. Dönmez. (Editör: Bekir Onur). *Ergenlik Psikolojisi*. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık, s. 25-49.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çakar, U.& Arbak, Y. (2004). Modern Yaklaşımlar Işığında Değişen Duygu-Zekâ İlişkisi ve Duyusal Zekâ. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 3.
- Çapçioğlu, İ. & Ayten, A. (Ed.). (2013). *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çileli, M. (1986). *Ahlâk Psikolojisi ve Eğitimi*. Ankara: V Yayınları.
- Çileli, M. (1987). “Ergenlikte Ahlâk Gelişimi”. *Ergenlik psikolojisi*. B. Onur (Ed.), (s. 265-286). Ankara: Taş Kitapçılık.
- Daniel, M. H. (1997). Intelligence testing: Status and trends. *American Psychologist*, 52(10), 1038-1045. doi:10.1037/0003-066x.52.10.1038.
- Doğan, T. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Zekâ Düzeylerinin Depresyon ve Bazı değişkenlerle ilişkisinin incelenmesi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Dolgin, K.G. (2014). *Ergenlik Psikolojisi: gelişim, ilişkiler ve kültür*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Düzgüner, S. (2008). Dine Psikolojik Yaklaşımda Değişimin Dinamikleri [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Earley, P. C. ve Mosakowski, E. (2004). "Cultural Intelligence", Harvard Business Review.
- Early, P.C. ve Earley, Mosakowski, E. (2004). *Kültürel Zekâ*. Harvard Business Review, 139-146.
- Ekşi, H. & Kaya, Ç. (2016). *Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Erdoğan, H.N.Ö. (2020). "Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi", *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 153-165.
- Elkind, D. (1987). “Ergenlikte ben – merkezlilik”. Çeviren: Meral Çileli.(Editör: Bekir Onur). *Ergenlik Psikolojisi* Ankara: Hacettepe – Taş Kitapçılık. s. 189 – 197.
- Gardiner, A. Harry W. & Gander, M.J. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (ed. Bekir Onur, çev. Ali Dönmez, Nermin Çelen). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gardner, H. (2004). *Zihniyetleri Değiştirmek*. (Çev. Ahmet Kardam). İstanbul: MESS Yayın.

- Gardner, H. (1999). *Çoklu Zekâ, Görüşmeler ve Makaleler*. (Çev. Meral Tüzel). İstanbul: Enka Okulları.
- Gardner, H. (2013). *Çoklu Zekâ Yeni Ufuklar*. (Çev. Asiye Hekimoğlu Gül). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Gardner, H. (2017). *Zihin Çerçeveleri. Çoklu Zekâ Kuramı*. (Çev. Ebru Kılıç, Güneş Tunçgenç). İstanbul: Alfa Bilim.
- Geçtan, E. (1993). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Geçtan, E. (2002). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gençtan, E.(2019). Ergenlikten Yetişkinliğe Geçiş Dönemi Olarak Gençlik. *Ankara University Journal Of Faculty Of Educational Sciences (JFES)*,14(1),91-100. Doi:10.1501/Egifak_0000000749.
- Gerrig, R. J. & Zimbardo, P.G. (2012) *Psikoloji ve Yaşam. Psikolojiye Giriş*. (Çev. Gamze Sart) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Glock, C. Y. (1982). Birleşik Devletlerde’de Dinsel bir Uyanış Var mı? (Çev. Esen Sinanoğlu). R. Boudon, & P. Lazarsfeld, *Toplum Bilimleri Sözlüğü* içinde (ss. 51-71).Ankara: Unesco Türkiye Millî Komisyonu.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine (Çev. M. E. Köktaş). Y. Aktay, M. E. Köktaş (Der.), *Din Sosyolojisi* içinde (ss. 252- 270). Ankara: Vadi Yayınları.
- Goleman, D. (2007). *Sosyal Zekâ*. (Çev. Osman Çetin Deniztekin). Varlık Yayınları.
- Goleman, D. (2018). *Duygusal Zekâ (Neden IQ'dan Daha Önemlidir?)*. (Çev. B. S.Yüksel) İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.
- Güngör, E. (1997). *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Güngör, E. (1995). *Ahlâk Psikolojisi Ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Güleç, C. (2016). *Pozitif Ruh Sağlığı*. Arkadaş Yayınevi.
- Güvenç, B. (1995). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hökelekli, H.(1988). Ergenlik Döneminde Dini Şüpheler. *M.E.B. Din Öğretimi Dergisi*. 14.73-82.
- Hökelekli, H. (2002). “Gençlik ve Din”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2015). Gençlik ve Din. Hökelekli, H.(Ed.). *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi* içinde. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 9-31.

- Hökelekli, H. (2016). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yay.
- İnanç, Y.& Yerlikaya, E. E. (2012). *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (Çev. İ. H. Yılmaz). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. & Z. Cemalcılar. (2006). *Dünden Bugüne İnsan Ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kayıklık, H. (2018). *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kılavuz, M. A. (2015). “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”. *Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi İçinde*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, s. 209-255.
- Kimter, N. (2012) *Benlik Saygısı ve Din Üniversiteli Gençlerde Öz Saygı ve Din Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köse, A. (2000). *Freud ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Köse, A. & Ayten, A. (2019). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. (Yay. Haz. B. Onur, Çev. Z. Gültekin). Ankara: İmge Kitabevi.
- Onur, B. (2008). *Gelişim Psikolojisi. Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Parman, T. (2021). *Ergenlik ya da Merhaba Hüzün*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Peker, H. (2013). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Piaget, J. (2016). *Zekâ Psikolojisi*. (İ. Hakkı Yılmaz Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Püsküllü, A. (2004). *Arkadaş Türkçe Sözlük*, Ankara: Arkadaş Yay.
- Saban, A. (2005). *Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Selçuk, M. (2000). “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu” Gençlik Dönemi ve Eğitimi. Tartışmalı İlmi Toplantı, 11-13 Aralık 1998, İstanbul: Ensar Neşriyat ss.335-363
- Selçuk, Z. (2005). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim Öğretim ve Öğrenme. Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Ertem Matbaacılık.
- Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim. Kuramdan Uygulamaya* Ankara: Pegem Akademi.

- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Steinberg, L. (2018). *Fırsatlar Dönemi Olarak Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şahin, A. (2007). *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik Dindarlığın Ergen Benliği Etkisi Üzerine Bir Araştırma*. Adal Ofset.
- Şahin, A. (2014). *Birlikte Yaşamamanın Kodları: Dindarlık ve Etnokültürel Empati*. Aybil Yayınları.
- Şirin, T. (2018). *Maneviyat Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması*, Turkish Studies Volume 13/18, Summer 2018, p.1283-1309 DOI Number:<http://dx.doi.org/10.7827/>.
- Tanış, A. (2016). İnanma İradesi: William James'in İmanın Pragmatik Savunusu Üzerine Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar*, 19(48 (20-06-2016)), 179-202. <https://doi.org/10.15745/da.93324>.
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük* (10.bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük* (11. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Topsakal, H. R & Çelik, İ. (1996). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Ankara: MEB Yay.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Uğurel-Şemin, R. (1984). *Gençlik Psikolojisi*. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay.
- Uysal, V. & Ayten, A. (2009). Ruhsallık Umutsuzluğu Azaltır mı? Ruhsallık-Umutsuzluk İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. 16. *Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi-Kongre Kitabı*. Safranbolu, Karabük. 318-330.
- Vergote, A. (1978). "Çocuklukta Din". (Çev. Fırat Erdoğan). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 315-329.
- Vergote, A. (1981). "Ergenlikte Din". (Çev. Erdoğan Fırat) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 24(1).
- Vergote, A. (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık* (V. Uysal Çev.). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları No:164.
- Yapıcı, A. & Yıldırım M. (2003). Küreselleşme Sürecinin Dini Kimliklere Etkisi: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6 (17), 117-138.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 6(1), 66-116.
- Yapıcı, A. (2009). Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği), *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9(2), 1-37.
- Yapıcı, A. (2013). *Ruh Sağlığı ve Din Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Karahan Kitabevi.

- Yapıcı, A. (2016). Müslüman Türk Kültüründe İnanç Gelişimi (Bir Model Denemesi). *DEUİFD Din Psikolojisi Özel Sayısı*, 83-113.
- Yapıcı, A. (2020). Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları. *İlahiyat Akademi*, 12,1-44.
- Yavuz, K. (1992). *Çocuğun Dünyası ve Gelişme*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşil, S. (2009). Kültürel Farklılıkların Yönetimi ve Alternatif Bir Strateji: Kültürel Zekâ. *KMU İİBF Dergisi*, 11(16), 100-131.
- Yılmaz Irmak, T. , Kızıltepe, R. , Gümüşten, D. & Çengelci Özekes, N. B. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Risk Alma Davranışlarının Yordayıcıları. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 8 (51), 29-52.
- Yılmaz, K. (2015). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YÖK. (2020, Haziran 16). *Yüksek Öğretim Kurulu Tez Başkanlığı Din Psikolojisi Çalışmaları*. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Yörükoğlu, A. (1996). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zinnbauer, B.J, & Pargament, K. I. (2013). *Dindarlık ve Maneviyat* çev. S. Düzgüner. *Din ve Maneviyat Psikolojisi* (s.61-102). Ankara: Phoenix Yay.

EKLER

Ek 1: Araştırma Gönüllü Katılım Formu

ARAŞTIRMA GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU*

Değerli Katılımcı;

Sizi “Ergenlerde Çoklu Zekâ, Dindarlık ve Maneviyat İlişkisi” başlıklı bir araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Hürü Demiröz’ün Prof. Dr. Mehmet Ali Kirman danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa veya daha fazla bilgi isterseniz bize sorabilirsiniz.

1. Araştırma ile İlgili Bilgiler

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın *konusu*; ergenlik döneminde gençlerin çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat kavramlarına dair bakış açılarının ve kapasitelerinin kendi deneyimleri, düşüncelerinden hareketle tespit ve tahlil etmektir.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu araştırma ile bireyin çocukluğundan itibaren dindarlık ve maneviyatın oluşumunda etkin olan faktörler açısından çoklu zekâ alanlarının incelenmesi yönüyle önem arz etmektedir.

Odak grup görüşmesinden hareketle ergenlerde çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat temelinde incelemeler yaparak rasyonel çıkarımlarda bulunabilmektir.

Araştırmanın Nedeni: Yüksek Lisans Tez Çalışması

Görüşmenin Öngörülen Süresi: Yaklaşık 40-120 dk.

*Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.

2. Yapılan Araştırmadaki Serbestlikler:

. Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.

. Çalışmanın amacı doğrultusunda size bazı sorular yöneltilerek cevaplamamız istenecektir. Bu sorulara cevap vermek zorunda değilsiniz. İstedığınız sorunun cevabını yanıtsız bırakabilirsiniz.

. İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bilgileri vermek zorunda değilsiniz.

. Araştırma kapsamında toplanan veriler sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak olup araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak, gerekmesi halinde, sizlerin (yazılı) izniniz olmadan bir başkası ile paylaşılmayacaktır.

. İstemeniz halinde sizden toplanan bilgileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.

. Sizlerin verdiği bilgiler hassasiyetle korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek ya da imha edilecektir.

. Veri toplama sürecinde rahatsız olabileceğiniz soru veya talepte bulunulmayacaktır. Görüşme sürecinde herhangi bir sebeple rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz an ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarıp imha edilecektir.

. Yaklaşık olarak kırk dakika ile iki saat sürmesi beklenen bu çalışmada sizlere çoklu zekâ alanları, dindarlık ve maneviyat hakkındaki görüşlerinize yönelik hazırlanmış sorular yöneltilecek ve verdiğiniz cevaplar doğrultusunda belli tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

. Sorulara verdiğiniz cevaplar, onay vermeniz halinde, zoom programı ile kaydedilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim.

3. Çalışmaya Katılım Onayı:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızam ile istediğim takdirde çalışmadan ayrılabileceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Katılımcının

Adı Soyadı:

İmza:

Tarih:

SORU FORMU

Hazırlanan bu sorular “Ergenlerde Çoklu zekâ, Dindarlık ve Maneviyat İlişkisi” adlı yüksek lisans çalışmasının bir parçasıdır. Bu konuyla ilgili açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve sağlıklı olması açısından göstereceğiniz ilgi ve dikkat büyük öneme sahiptir. Bu sebeple soruları dikkatli okuyarak, kısa ve öz cümleler ile cevaplarınızı ifade ediniz. Odak grup görüşmesi sorularına verdiğiniz cevaplar yalnızca bu çalışma için kullanılacak ve herhangi kişi ya da kişilerle paylaşılmayacaktır. Soru formuna isminizi veya kimliğinizi belirten ifadeler yazmayınız ve lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız.

Soruların cevaplanmasında gösterdiğiniz ilgi ve özveriden dolayı teşekkür ederim.

Hürü DEMİRÖZ
Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

-
1. Cinsiyetiniz? () Kadın () Erkek
 2. Yaşınız?
 3. Kendini dindar ya da maneviyatı olan bir genç olarak tanımlar mısın?
 4. Ben kimim sorusuna verdiğin cevap ile hayat içinde karşılaştığın olaylara verdiğin cevaplar (ya da tepkiler) dinin etkisinde kalarak mı gerçekleşir?
 5. Mutlu bir genç, kendini gerçekleştiren bir birey toplumsal değerleri göz önünde tutmalı mıdır? Neden?
 6. Din, hayatında almış olduğun kararları ne kadar etkiler?
 7. Yurt Dışında okuma şansına sahip olsan dini yaşantın ile eğitim hayatın arasında nasıl bir ilişki kurabilirsin?
 8. İncandaki “Allah “ kavramı “sevgi” ile mi ilintili? Yoksa ‘ korku ‘ ile mi ilintili? Sevdiğin için itaat ettiğin bir “Allah” mı? Korktuğun için itaat ettiğin “Allah” mı? Bu bilinç nasıl oluştu?
 9. Ailenin büyükleri ile olan ilişkilerinde maneviyat etkili mi? Neden?
 10. Bir yolculuğa çıktığını hayal et! Gün içerisinde ve yolculuk bitene kadar

- manevi değerler sana eşlik eder mi? Örneğin; uğradığın bir dinlenme tesisinde yemeğin helal olup olmaması, namaz vakitlerinin geçip geçmemesi önemli mi?
11. Bayramlarda, özel günlerde manevi değerlere dikkat eder misin?
 12. Eğlenmek için arkadaşlarınla bir araya geldiğinde manevi değerleri gözetir misin?
 13. Alışkanlıklarında manevi değerlerin etkisi nedir?
 14. Okumuş olduğun kitaplar ve en çok satanlar arasında dini eserler ilgini çeker mi?
 15. Hayatta başarılı olan insanlar, çok zeki olanlar mıdır? Zekâsını maneviyatla besleyenlerin başarı olasılığı sizce nedir?
 16. Hayal etmek, gayret etme ve kalbinde başarmak (çok çalışmak) dünyaya kalıcı izler bırakan insanların özellikleridir. Sizce inanç, değer, maneviyat gibi olgular bunu ne kadar etkiler?
 17. Gelişen teknoloji ile beraber, kültürel ve manevi değerlerin önemini yitirdiğini düşünüyor musunuz? Ya da daha mı az ihtiyaç hissediliyor?
 18. Okul çevrende ya da sosyal çevrende karşı karşıya kaldığın “değerler” ile aile içinde var olan “değerler” birbirinden farklı mı? Farklı ise bu herhangi bir soruna sebep oluyor mu?
 19. Sahip olduğunu düşündüğün ya da inandığın, kabul ettiğin “değerler” yapmak istediğin şeyler konusunda seni tereddüde düşürüyor mu? Mesela gitar çalmak istiyorsun, ailenin tepkisinden çekinir misin? Ya da dinen sakıncalı bulur musun?
 20. Dini metinlerde geçen “evrenin yaratılışı” ve benzeri ifadeleri anlama süreçlerini nasıl gerçekleştirirsin? Analiz ve akıl yürütme vs.
 21. Okuma ve yazma etkinliklerini ne sıklıkla yaparsın? Ve bu süreçleri etkileyen dini motifler var mıdır?
 22. Ritim tutmak, şarkı söylemek, sesleri fark etmek konusunda yetenekli olduğunu düşünür müsün? Bu yönünü ortaya çıkaran çalışmaları neye göre belirlersin?
 23. Doğaya ve içindekilere karşı hassasiyetin var mı? Bu yönde etkinlikler yapmak sana manevi huzur verir mi?
 24. Arkadaşlarınla ve diğer insanlarla ilişkilerini geliştirmeyi sever misin? Ve bunu olumlu yönde etkileyen faktörler nelerdir? (çevrene karşı yardımseverlik, özverili olma vs.)

25. Sportif faaliyetler ve bedensel etkinlikleri hayatında ne sıklıkla yaparsın? Kendini ifade etmede ne sıklıkla beden dilini kullanırsın? Dini ve manevi etkinlikleri de bunlar arasına dâhil ettiğin olur mu?
26. Bağımsız olma, yalnız kalma, kendi kendine yetmek, yaptığın işin bilincinde olma senin için önemli mi? Maneviyat noktasında da bu yönde kendini değerlendirebilir misin?

